

Hanze
University of Applied Sciences
Groningen

**Schilderen met
woorden.**

**Op zoek naar
de betekenis
van Verhalen
Vertellen voor de
beoefenaars**

Tekla Slangen en Evert Bisschop Boele

Juni 2022

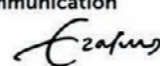
share your talent. move the world.

Schilderen met woorden. Op zoek naar de betekenis van Verhalen Vertellen voor de beoefenaars

Tekla Slangen en Evert Bisschop Boele

Juni 2022

Dit onderzoek is uitgevoerd in de context van de bijzondere leerstoel 'Betekenis van Cultuurparticipatie', Erasmus Universiteit Rotterdam. Het onderzoek is mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Landelijk Kennisinstituut voor Cultuureducatie en Amateurkunst LKCA.

Erasmus School of
History, Culture and
Communication

LKCA

 **Hanzehogeschool
Groningen**
University of Applied Sciences
Kenniscentrum Kunst & Samenleving

Voorwoord

Dit is het onderzoeksrapport van een etnografisch geïnspireerd onderzoek naar een Nederlandse vertelgroep, uitgevoerd in 2019-2020. Het onderzoek was onderdeel van het onderzoeksproject Cultuurparticipatiepraktijken Etnografisch Onderzocht (CEO) dat uitgevoerd werd in het kader van de bijzondere leerstoel Betekenis van Cultuurparticipatie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en werd gefinancierd door het Landelijke Kenniscentrum Cultuureducatie & Amateurkunst LKCA. Over het onderzoek naar de vertelclub zijn twee publicaties verschenen van de onderzoeker Tekla Slangen: een artikel in het tijdschrift Cultuur + Educatie¹ en een blog op de LKCA-site Culturele praktijken in beeld². Beide publicaties focusten op onderdelen van het verrichte onderzoek, dit rapport brengt het hele onderzoek in kaart.

Wij danken de projectgroep CEO voor het meedenken over dit onderzoek: Amalia Deekman, Claudia Marinelli, Anneke Combecher (LKCA) en Anne Braakman (mede-onderzoeker). Daarnaast gaat onze grootste dank uit naar de leden van de vertelclub die zo genereus aan dit onderzoek hebben meegewerkt.

Drs. Tekla Slangen, onderzoeker

Prof.dr. Evert Bisschop Boele, bijzonder hoogleraar Betekenis van Cultuurparticipatie, Erasmus Universiteit Rotterdam

¹ Slangen, T. (2021). Er was eens... een groep verhalenvertellers. *Cultuur+Educatie* 58, 27-42.

² Slangen, T. (2021). Ik vertel, jij vertelt, wij vertellen. <https://www.lkca.nl/artikel/ik-vertel-jij-vertelt-wij-vertellen/>, geraadpleegd 18-2-2022.

Inhoud

Voorwoord	5	6. Functies van het verhalen vertellen voor het individu	47
1. Vooraf	9	6.1 Bevestigen: 'dit ben ik'	47
1.1 Aanleiding	9	6.1.1 Aangesproken worden	48
1.2 Probleemstelling	10	6.1.2 Kiezen van een verhaal en vertelstijl	49
1.3 Theoretisch kader, onderzoeksvraag en deelvragen	12	6.1.3 Beoordelen van andere vertellers	51
1.4 Doelstelling	12	6.1.4 Wat is vertellen en wat is de vertelgroep?	51
1.5 Onderzoeksontwerp	13	6.2 Verbinden: 'hier hoor ik (niet) bij'	53
1.6 Methoden van dataverzameling, -analyse en ethische aspecten	13	6.2.1 Verbinden met anderen	54
2. Inleiding: de vertellers van En Public	15	6.2.2 Verbinden met het Mij: verhalen vertellen als expressie	57
3. Ontwikkelingsprocessen van de vertelgroep en haar leden	16	6.2.3 Verbinden met het hogere of het schone	58
3.1 De ontwikkelingen van vertelgroep En Public	16	6.2.4 Verbinden met het materiële	59
3.2 De vertelbiografie van de leden: Hoe word je een verteller?	17	6.2.5 Verbinden met plaats	60
3.2.1 Dorien	17	6.2.6 Verbinden met tijd	63
3.2.2 Geesje	18	6.3 Reguleren: 'ik gebruik het om...'	65
3.2.3 Andrea	19	6.3.1 Streven naar effect: mijzelf en het publiek vermaken	66
3.2.4 Nellie	20	6.3.2 Reguleren van anderen: een boodschap overbrengen	66
3.2.5 Karin	21	6.3.3 Reguleren van het zelf: de verworven vaardigheden gebruiken	67
3.2.6 Jacob	22	6.4 Samenvatting: de functies van het verhalen vertellen voor de leden van En Public in het streven naar een 'geslaagde vertelgebeurtenis'	69
3.2.7 Onno	23	7. Conclusie: Waarom Verhalen Vertellen?	72
3.3 Conclusie: van leek tot verteller?	24	Bibliografie	75
4. Vertelcontext: de vertelscene in Nederland	25	Bijlage I: Vertelde verhalen tijdens het veldwerk	76
4.1 Het georganiseerde vertellandschap in Nederland: ambachtelijke artisticeit en 'erfgoedisering'	25		
4.1.1 Ambachtelijke artisticeit: de kwaliteit van het vertellen	25		
4.1.2 'Erfgoedisering': vertellen als traditie	28		
4.2 En Public en de oriëntatie op de professionele verteller	30		
5. Sociale Situaties: vertellen bij de groep en individueel	32		
5.1 Vertellen bij de vertelgroep	32		
5.1.1 De maandelijkse vertelavond	32		
5.1.2 De En Public-avond van oktober	35		
5.1.3 Een gezamenlijk optreden: Winterverhalen in het museum	36		
5.1.4 Vertellers als publiek: De Eerste Noordelijke Verteldag	38		
5.2 Individuele vertelsituaties en de voorbereiding op het vertellen	41		
5.2.1 Individuele optredens	42		
5.2.2 De voorbereiding: een verhaal kiezen	42		
5.2.3 De voorbereiding: een verhaal instuderen	43		
5.3 Conclusie: elementen van de sociale situaties	44		

1. Vooraf³

1.1 Aanleiding

Discussies over de legitimiteit van het Nederlandse cultuurbestel worden al een fors aantal jaren gevoerd. De laatste jaren hebben die discussies onder meer in het teken gestaan van vragen over financiering. Wie betaalt cultuur? Hoeveel moet de overheid betalen en hoeveel moeten instellingen uit de markt halen? Moet er bezuinigd worden op de cultuursector? Moet de overheidsfinanciering niet anders verdeeld worden?

Maar de discussies gaan (gelukkig) niet alleen over financiering. Ze gaan ook over daaraan onderliggende kwesties. Wat bedoelen we eigenlijk met cultuur? Valt cultuur samen met de geformaliseerde cultuursector? Welke mensen participeren in die cultuursector, en welke niet? En wat doen mensen zoal aan cultuur buiten de cultuursector? Is de cultuursector divers en inclusief genoeg? Indien niet: streven we dan naar 'democratisering van cultuur', of moet het gaan om 'culturele democratie'?⁴

Dit onderzoek moet worden geplaatst tegen de achtergrond van die discussies, en wordt vormgegeven in het verlengde van de ideeën over onderzoek naar cultuurparticipatie zoals uiteengezet in Evert Bisschop Boele's oratie 'Op zoek naar de betekenis van cultuurparticipatie'⁵. Het gaat om onderzoek naar participatie aan culturele praktijken. Met culturele praktijken bedoelen we hier: praktijken in het domein van de cultuur – het domein dat bestaat uit kunst, erfgoed, media en aanpalende gebieden. We zijn dan met name op zoek naar meer informele praktijken buiten, of op de rand van, de formele (overheidsgesubsidieerde, geprofessionaliseerde, geïnstitutionaliseerde) cultuursector.

Centraal in het onderzoek staat het idee dat culturele praktijken betekenisvol zijn voor mensen, en dit onderzoek wil laten zien waar deze betekenis dan in schuilt. Op die manier dragen we bij aan een brede(re) discussie over cultuurparticipatie: we laten zien hoe mensen in hun eigen dagelijks leven, ook buiten de formele cultuursector, cultuurparticipatie vormgeven. Zo kunnen we vervolgens op grond van brede kennis over cultuurparticipatiepraktijken de discussies over het formele cultuurparticipatiebeleid voeren.

³ Dit eerste hoofdstuk is geschreven door Tekla Slangen en Evert Bisschop Boele.

⁴ Zie Evrard, Y. (1997). Democratizing culture or cultural democracy? *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 27(3), 167-175; Stevenson, D. (2019). Cultural participation policies: A poverty of ambition. <https://howlround.com/cultural-participation-policies>, geraadpleegd 5-3-2021.

⁵ Bisschop Boele, E. (2017). *Op zoek naar de betekenis van cultuurparticipatie*. Oratie. Utrecht: LKCA.

1.2 Probleemstelling

Over cultuurparticipatie in Nederland wordt regelmatig gepubliceerd. Een behoorlijk deel van die publicaties is gebaseerd op grootschalige kwantitatieve gegevensverzameling – vragenlijstonderzoek, inventarisatie van bezoekerscijfers van instellingen, soms gekoppeld aan verdiepende interviewstudies of gevalsbeschrijvingen. De Boekmanstichting – het kenniscentrum voor kunst, cultuur en beleid dat een belangrijke rol speelt in het verzamelen en verspreiden van kennis over cultuurparticipatie – verzamelt en ontsluit deze kennis via de ‘cultuurmonitor’. Daarbij maakt de Boekmanstichting zelf in de weergave van een recent onderzoek op haar website de volgende twee opmerkingen:

De basis van de monitoring van de verschillende thema’s en cultuurdomeinen is dus kwantitatief, over meerdere jaren en op landelijk niveau. Uit lokaal en kleinschalig onderzoek blijkt echter dat het culturele aanbod, deelname en interesse, veel groter is dan gemeten kan worden in een landelijk bevolkingsonderzoek. Hoe verder je uitzoomt, hoe algemener het beeld wordt en hoe sneller je terugvalt op de gesubsidieerde cultuur of de grotere instellingen en hoe meer dus buiten beeld blijft. We maken in het onderzoek voor de cultuurmonitor expliciet ruimte om trends in en aspecten van cultuurparticipatie die op basis van de kwantitatieve basisdata nog moeilijk meetbaar zijn, te beschouwen vanuit meer kleinschalige en kwalitatieve onderzoeksrapporten.

En:

Uit ons onderzoek blijkt tenslotte dat vragen en gesprekken over cultuurparticipatie vaak impliciet of expliciet gaan over de economische en maatschappelijke impact van cultuur, alsook over impact op het niveau van de participant – hun beleving en ervaringen. Terwijl er al (tot op zekere hoogte) informatie bekend is over de demografische gegevens van de participant, weten we nog weinig over diens ervaringen en beleving, terwijl de waarde van cultuur altijd in de relatie tot de participant schuilt. De beleving van cultuur is uiteindelijk wat doorwerkt in iemands gedrag, gevoel en verbeelding en het zijn deze waarden die op maatschappelijk niveau impact (zouden moeten) hebben.⁶

Er is dus behoefte aan kleinschalige kwalitatieve studies van specifieke cultuurparticipatiepraktijken buiten de geïnstitutionaliseerde cultuursector omdat het standaard kwantitatieve onderzoek die praktijken onvoldoende in beeld krijgt, en omdat dat onderzoek ook aspecten als beleving, ervaring en waarde van cultuurparticipatie onvoldoende dekt.⁷

In het voorliggende onderzoek wordt de cultuurparticipatiepraktijk van het verhalen vertellen op etnografische wijze onderzocht, met name op de betekenis die die praktijk heeft voor de participanten. Over verhalen vertellen in Nederland als sociaal verschijnsel is relatief weinig onderzoek verricht. Een centrale plek in het onderzoek naar vertelcultuur in Nederland neemt Theo Meder in. Hij is onderzoeker etnologie aan het Meertensinstituut, gespecialiseerd in volksverhalen, mondelinge overlevering en vertelcultuur in Nederland. Daarnaast is hij bijzonder hoogleraar volksverhaal en vertelcultuur aan

6 <https://www.cultuurmonitor.nl/rapporten/participatie>, geraadpleegd 5-3-2021.

7 Zie ook Eijck, K. van & Bisschop Boele, E. (2018). Van de canon en de mug: Een inventarisatie van inzichten rondom de culturele niet-bezoeker. Notitie geschreven in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/09/30/van-de-canon-en-de-mug-een-inventarisatie-van-inzichten-rondom-de-culturele-niet-bezoeker> geraadpleegd 5-3-2021.

de Rijksuniversiteit Groningen. Tijdens de viering van de bijschrijving van het verhalen vertellen in de inventaris immaterieel erfgoed in januari 2020 zei hij:

De traditie van het vertellen heeft zich gehandhaafd tot de dag van vandaag. Nederlandse (volks) verhalen staan weliswaar vaak in een internationale traditie, maar ze onderscheiden zich door taal en *couleur locale*. Verhalen vertellen is een vorm van historisch en contemporain immaterieel erfgoed die gekoesterd, gedocumenteerd en bestudeerd dient te worden.⁸

Onder Meder’s auspiciën verscheen van 2014 tot 2018 het halfjaarlijkse e-zine Vertelcultuur over mondelinge overlevering en verhalen vertellen⁹, met daarin zowel meer wetenschappelijke als meer populariserende artikelen, beide geschreven voor een breed publiek. Na 2018 is het e-zine voortgezet als speciale categorie binnen *Neerlandistiek*; online tijdschrift voor taal- en letterkundig onderzoek¹⁰.

Een scan van de inhoud van deze twee centrale bronnen levert het volgende beeld op. Wanneer over wetenschappelijk onderzoek bericht wordt (waaronder over proefschriften en – vooral - masterscripties) zijn er enerzijds studies die meer historisch gericht zijn op bepaalde verhalenvertellers, genres van verhalen of specifieke verhalen, bijvoorbeeld op verteller Dam Jaarsma (1914-1991), de Bokkenrijders-sage, of het sprookje over de kleine zeemeermin. Daarnaast zijn er studies die zich richten op het vertellen in hedendaagse sociale context, maar dan gaat het om informele vertelsituaties in het dagelijks leven: moppen, broodje aap-verhalen, bekeringsverhalen. Studies naar verhalen vertellen in georganiseerd verband ontbreken.

Verhalen vertellen in georganiseerd verband komt wel aan de orde in meer journalistieke artikelen, in aankondigingen, en in bijdragen door verhalenvertellers zelf. Onderwerpen zijn bijvoorbeeld de storyslarm en de poetry slam, verhalen vertellen met kinderen, meertalig vertellen, de sagenjager app, of Anansi-verhalen in Nederland. Het gaat hier om inhoudelijke beschrijvingen, dikwijls van binnenuit, zonder verdere wetenschappelijke analyse.

De pogingen tot academische duiding van de hedendaagse Nederlandse georganiseerde vertelcultuur als sociaal verschijnsel zijn dus schaars. Het blijft bij korte vermeldingen van vermoedens, zoals bijvoorbeeld de volgende van Theo Meder in een samen met Eric Venbrux geschreven artikel uit 2000:

De laatste jaren is er zelfs sprake van een toenemende belangstelling en worden er allerlei vertelcursussen georganiseerd. Andere uitingen zijn de vertelcafés, de (folkloristische) vertelavonden, de verhalen-workshops en de vertelfestivals. Dit hangt waarschijnlijk samen met de pedagogische en therapeutische aandacht voor de individuele creativiteit, met de groeiende waardering voor traditioneel erfgoed, waartoe verhalen maar ook het vertellen als activiteit behoren.¹¹

8 <https://www.culemborgsecourant.nl/nieuws/algemeen/921269/nieuw-verhalen-vertellen->, geraadpleegd 08-07-2020.

9 Overzicht van en toegang tot alle edities via <https://www.meertens.knaw.nl/cms/nl/nieuws-agenda/e-zine-vertelcultuur>.

10 <https://www.neerlandistiek.nl/category/vertelcultuur/>

11 Meder, T. & Venbrux, E. (2000). Vertelcultuur. In Dekker, T., Roodenburg, H. & Rooijakkers, G. (red.), *Volkscultuur: Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (pp. 282-336). Nijmegen: Sun, 317.

Het meest expliciet en uitgebreid is de beschrijving van vijf functies die het vertellen van verhalen kunnen vervullen in de oratie van Theo Meder: bonding, lering, ethiek, vermaak, en catharsis.¹² Deze functies zijn niet specifiek verbonden aan de huidige Nederlandse vertelcultuur maar kunnen er wel op worden toegepast.

1.3 Theoretisch kader, onderzoeksvraag en deelvragen

Voor een uitgewerkt theoretisch kader van dit onderzoek verwijzen we naar de inleiding van het themanummer van het tijdschrift Cultuur+Educatie waarin over dit onderzoek naar verhalen vertellen wordt gerapporteerd¹³. In grote lijnen schetst het theoretisch kader een visie op cultuurparticipatie vanuit de Theory of Practice, en een etnografisch onderzoeksmodel dat zich richt op vier dimensies: *thick description* (beschrijving van de sociale situaties waarin de praktijk zich afspeelt), de waarde van de praktijk voor de beoefenaars, de ontwikkeling van zowel de beoefenaars als de praktijk in het algemeen, en de maatschappelijke situering (relatie van de praktijk met dominant discours).

De hoofdvraag van het onderzoek luidde:

Wat is de betekenis van de cultuurparticipatiepraktijk Verhalen Vertellen voor de participanten?

Om goed zicht te krijgen op de betekenis van de cultuurparticipatiepraktijken formuleerden we de volgende vier deelvragen, ontleend aan het theoretisch kader van het onderzoek:

1. Hoe zien de concrete sociale situaties er uit waarin het verhalen vertellen wordt vormgegeven?
2. Welke functies vervult het verhalen vertellen voor de deelnemers?
3. Hoe spelen ontwikkelingsprocessen van zowel de vertellers als de praktijk van het verhalen vertellen zelf een rol in de betekenis van het verhalen vertellen voor de deelnemers?
4. Wat is de invloed van discours en bijbehorende machtsposities in de totstandkoming van betekenis in het verhalen vertellen?

1.4 Doelstelling

Doel van het onderzoek is:

- door het verrichten van een etnografische case study bij te dragen aan de kennis van de betekenis van de cultuurparticipatiepraktijk van het Verhalen Vertellen voor de deelnemers;
- bij te dragen aan de kennis over de betekenis van cultuurparticipatiepraktijken in Nederland;
- voorbeeldmatig etnografisch onderzoek te doen naar cultuurparticipatiepraktijken in Nederland.

¹² Meder, T. (2016). *De staart van de pauw: Onderzoek naar variatie en continuïteit in betekenis, vorm en functie van het volksverhaal*. Oratie. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen, 20-21.

¹³ Bisschop Boele, E. (2021). Inleiding: Over waarde en dialoog. *Cultuur+Educatie* 58, 6-26.

1.5 Onderzoeksonderwerp

Gezien de gekozen theoretische achtergrond (Theory of Practice) en de vier dimensies van cultuurparticipatie is het vanzelfsprekend dat onderzoek verricht wordt vanuit een etnografische invalshoek. Ons onderzoek gaat immers om de betekenis van cultuurparticipatie voor de participanten – en de etnografie wil precies licht werpen op het perspectief van de participanten. De standaard dataset van de etnografie (observaties, interviews, documenten/artefacten) leveren ons immers de data die gezamenlijk onderzoek naar de vier dimensies van cultuurparticipatie mogelijk maken; en de reflexiviteit die onmisbaar is in volwaardig etnografisch onderzoek leidt er toe dat we vanuit gevoeligheid voor onze eigen machtspositie in het veld van de cultuurparticipatie een respectvolle relatie kunnen opbouwen met de onderzochten en de rest van het veld.

Het onderzoeksdesign is etnografisch – het probeert “... to understand the social world by looking at how people make sense of it”¹⁴. Centraal staat het door middel van intensief veldwerk toegang krijgen tot betekenisystemen en interpretatiekaders van de deelnemers aan de onderzochte praktijk. De onderzoeker is daarmee tevens het belangrijkste onderzoeksinstrument, hetgeen hoge eisen stelt aan reflexiviteit. Het onderzoek heeft een exploratief en open karakter. Gezien de beperkte tijd leidt het onderzoek eerder tot etnografisch geïnspireerde eerste duidingen dan tot volledige etnografieën.

1.6 Methoden van dataverzameling, -analyse en ethische aspecten

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over de casus Verhalen Vertellen bij een vertelgroep is er een etnografisch onderzoek verricht. Het onderzoek heeft in totaal veertien maanden geduurd, van mei 2019 t/m juli 2020, waarin de onderzoeker gemiddeld 8 uur per week aan het onderzoek werkte. De eerste twee maanden werden besteed aan het bepalen van de casus en het toegang krijgen tot de vertelgroep. Daarna zijn zes maanden data verzameld binnen de vertelgroep door middel van participerende observatie tijdens de maandelijkse bijeenkomsten van de groep en het bijwonen van en deelnemen aan optredens. Daarnaast zijn zeven leden van de groep geïnterviewd volgens een narratieve stijl van interviewen¹⁵. Deze leden zijn gekozen omdat zij al lang lid zijn en instemden met geïnterviewd worden.¹⁶

Na het verzamelen van de data volgden zes maanden van coderen, analyseren en rapporteren. De interviews zijn gecodeerd met Atlas.ti in een tweestaps-coderingsproces¹⁷: open en gefocust. In de open codeerfase worden begrippen uit het theoretisch kader en uit de intuïtieve analyse die het gevolg is van de activiteiten van de onderzoeker gebruikt als *sensitizing concepts*. Op grond daarvan vond relatering aan veldwerknotities en verdere analyse plaats. Daarnaast werd een beknopte discoursanalyse verricht van de websites van belangrijke verhalenorganisaties in Nederland.

¹⁴ Meyer, C. & Schareika, N. (2009). *Participant audition: Audio-recording as ethnographic method*. Working Papers nr. 101. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 10.

¹⁵ Zie bv. Alheit, P. (2008) *The narrative interview: Introduction*. Working paper 8. Bremen: Universität Bremen.

¹⁶ De twee mannen die tijdens de loop van het onderzoek lid werden zijn niet meegenomen in het onderzoek.

¹⁷ Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide*. London: Sage.

2. Inleiding: de vertellers van En Public

De onderzoeker maakte zich vooraf bekend als onderzoeker aan de leden van de vertelclub en vroeg formeel toestemming om onderzoek te doen. Alle zeven geïnterviewde leden hebben ingestemd met het gebruik van de interviews en observaties voor dit onderzoek middels een *informed consent*-formulier. Beschrijvingen van gedrag en namen van andere leden of aanwezigen bij optredens zijn niet opgenomen in dit onderzoeksrapport. In het onderzoeksrapport zijn zowel de naam van de vertelgroep als de namen van de zeven leden geanonimiseerd.

Vertelgroep En Public is in 1998 opgericht en bestond tijdens het onderzoek dus 22 jaar. De zeven leden die ik geïnterviewd heb waren tussen de 11 en 22 jaar lid. Een van de leden is de medeoprichter van de vertelgroep en daardoor al 22 jaar lid. De groep heeft geen rechtsvorm, geen zakelijke rekening en geen officiële voorzitter of een bestuur. Deze informele vorm is een bewuste en principiële keuze, legde een van de leden, Geesje, uit. Het niet hebben van een betaalrekening voor de groep is wel lastig; momenteel wordt een tweede rekening van Geesje gebruikt voor de inkomsten en uitgaven van En Public. Over het voorzitterschap zei Geesje dat er in het begin wel één persoon altijd de leiding had, maar dat ze hier van af zijn gestapt, omdat diegene niet altijd die rol wilde binnen de groep. Nu wisselt de leiding elke keer, al lijken Geesje en Karin wel vaker de leiding te nemen. Zo heeft Karin geregeld dat er een nieuwe website kwam voor de groep en is zij contactpersoon via die website. Vaak regelt zij daarom ook de communicatie rondom optredens. Geesje is in de praktijk de penningmeester van de groep.

Er zijn door de tijd heen veel leden bijgekomen en ook weer gegaan, om verschillende redenen. Zo zijn er leden vertrokken omdat ze de kwaliteit van de vertelgroep niet hoog genoeg vonden, omdat ze zelf graag geld wilden verdienen aan het vertellen (professioneel wilden vertellen), of omdat ze het niet eens waren met de inhoud van de vertelde verhalen. De vertelgroep had tijdens de loop van het onderzoek (juni 2019-juni 2020) 11 leden die contributie betaalden. Ten tijde van het onderzoek was dat 40 euro. De twee nieuwste leden hebben dit jaar een kleine korting gekregen, omdat ze niet het hele jaar lid waren. Geesje legde uit dat er momenteel minder inkomsten dan uitgaven zijn, doordat er minder leden zijn dan een paar jaar geleden. Ze gaf aan dat er elk jaar opnieuw gekeken wordt of de contributie omhoog moet. Dit gebrek aan inkomen is nu niet heel erg, omdat er nog 'geld van vroeger' is waar nu op ingeteerd kan worden. Van het contributiegeld wordt de huur van het gebouw betaald voor de maandelijkse avonden (480 euro per jaar, incl. koffie en thee) en van de opbrengst van gezamenlijke optredens wordt elk jaar een workshop met een professionele verteller voor de groep betaald. Daarnaast heeft de groep een website, waar ook kosten aan verbonden zijn.

In het najaar van 2019 heeft En Public een nieuwe website laten maken die de oude vervangt. Zo nu en dan zijn er ook mensen aanwezig die niet in de vertelgroep zitten, bekenden die een avond voor de gezelligheid langskomen of potentiële nieuwe leden. In principe kost dit dan 5 euro per avond, zo vermeldt de website van de groep, al heb ik niet gehoord dat dit van iemand werd gevraagd. De leden zijn allemaal boven de 50 jaar, de oudste is 89 jaar oud. Een aantal is reeds met pensioen, een aantal is dat bijna. Dit jaar zijn er twee nieuwe leden bijgekomen, waarmee de groep nu bestaat uit vier mannen en zes vrouwen. Vier van de vrouwelijke leden zijn tevens lid van een vertelgroep in een andere stad. Aan dit onderzoek hebben 7 van de 10 leden meegedaan. 1 lid wilde niet deelnemen en zal daarom ook niet direct genoemd worden en de 2 nieuwe leden vallen ook buiten het onderzoek, want zij werden pas in de loop van het onderzoek lid.

De beschrijving van het onderzoek naar En Public bestaat na deze inleiding uit vijf hoofdstukken. Hoofdstuk 2, de Vertelbiografie, gaat in op de ontwikkelingen die de vertelgroep en haar leden hebben doorgemaakt om de verteller te worden die ze nu zijn. Hoofdstuk 3, de Vertelcontext, gaat over het dominante discours rondom vertellen waarbinnen de vertelgroep zich bevindt. Hoofdstuk 4, de Vertelsituatie, beschrijft de verschillende sociale situaties waarin de leden van de vertelgroep met het vertellen van verhalen bezig zijn. Hoofdstuk 5, Functies van het Vertellen, gaat over het belang van of de functies van het verhalen vertellen en de vertelgroep voor de vertellers in het onderzoek. In hoofdstuk 6 volgt dan een aantal afsluitende conclusies.

3. Ontwikkelingsprocessen van de vertelgroep en haar leden

Dit onderzoek naar vertellers is een momentopname. De vertelgroep en de leden die de groep vormen hebben een half jaar meegedaan aan dit onderzoek. De observaties die zijn gedaan en de interviews die zijn afgenomen geven daarom vooral inzicht in hoe de groep en leden toen waren, hoe zij toen dachten en wat zij zeiden over hun heden, verleden en toekomst. Toch hebben de interviews ook veel informatie verschaft over de ontwikkelingsprocessen van de individuele leden en de vertelgroep. Dit hoofdstuk gaat over deze ontwikkelingsprocessen, zodat de resultaten in de volgende hoofdstukken gelezen kunnen worden in het licht van dit procesmatige perspectief.

3.1 De ontwikkelingen van vertelgroep En Public

De vertelgroep is in 1998, 22 jaar geleden, opgericht door Dorien en een andere verteller. Dorien is nog steeds lid van de groep, maar de andere verteller niet. De groep is in het leven geroepen omdat er behoefte was aan een plek om regelmatig het vertellen van verhalen te oefenen.

In eerste instantie kwam de groep samen in het café van een theaterzaal, waar ook cursussen toneel en vertellen gevolgd werden door sommige leden. De groep was toen niet erg groot en ook gericht op gezellig een drankje drinken. Elke maand werd er samengekomen op een vaste dag in de week. Hierna verhuisde de vertelgroep naar het wooncomplex van één van de leden. Dit was een meer huiselijke omgeving, de groep was nog steeds niet erg groot. Er werd toen tevens eens per maand een zangavond georganiseerd door een aantal van de leden van En Public. Toen deze locatie niet meer voldoende was voor het aantal leden werd de nog steeds maandelijks plaatsvindende bijeenkomst verplaatst naar een zaal boven een café. Dit was een veel grotere ruimte, die ook ruimte bood aan meer vertellers van de vertelgroep en ook aan niet-leden. De avonden die hier werden georganiseerd waren vaak druk bezocht, met vaak tussen de 10 en 15 mensen. Deze ruimte was echter alleen toegankelijk via een steile trap, wat voor de oudere leden van de groep een obstakel werd. Daarom werd er besloten te verhuizen naar een andere locatie die wel goed bereikbaar was, maar tevens ook betaalbaar. Die plek werd het gebouw van een speeltuinvereniging waar de groep nog steeds maandelijks op dezelfde dag bijeenkomt. Deze ruimte is ook vrij groot, al is de groep dat inmiddels niet meer. Om die reden zijn de leden ook wel eens bij mensen thuis samengekomen, omdat de sfeer dan gezelliger is. De laatste tijd gebeurt dit echter niet.

De vertelgroep heeft door de jaren heen een komen en gaan van leden gezien, al zijn hier geen precieze aantallen van. Wel zijn de redenen van vertrek soms bekend. Zo waren er mensen die verhuisden naar een andere woonplaats, waren er mensen die niet meewilden naar een nieuwe locatie, waren er leden die de groep niet serieus genoeg vonden en zich wilden richten op professioneel vertellen, iemand anders vond de groep juist te serieus wat betreft de focus op vertellen in plaats van voorlezen of poëzie, een ander is vertrokken omdat de inhoud van andermans verhalen niet (meer) bij haar paste, en er is afgelopen jaar een lid overleden. Naast dat er mensen vertrokken zijn, zijn er op verschillende momenten ook nieuwe leden bijgekomen. De vertelbiografieën hieronder laten dit ook zien.

3.2 De vertelbiografie van de leden: Hoe word je een verteller?

Alle leden van de vertelgroep hebben een eigen verhaal over hoe ze verteller zijn geworden en hoe ze En Public gevonden hebben: de vertelbiografie. Per lid is er een biografie geschreven en samen laten deze zien dat er enorme diversiteit in hoe en waarom de mensen zich hebben ontwikkeld tot verteller.

3.2.1 Dorien

65 jaar oud, woont alleen, partner overleden, kortgeleden gepensioneerd, was verpleegkundige, oppassen op kleinkinderen zus, culturele activiteiten: improvisatiegroep, accordeon spelen, koor, canongroep, medeoprichter van vertelgroep En Public, lid sinds 1998.

Als kind kwam Dorien op verschillende manieren in aanraking met verhalen, zowel in voorgelezen als vertelde vorm. Ze herinnert zich nog dat ze het altijd leuker vond als het verhaal werd verteld in plaats van voorgelezen:

Als kind werd altijd een kerstverhaal voorgelezen en toen was ik een jaar of 5 of 6, toen zat er geen boek tussen mij en de mevrouw, die vertelde zo aan ons een verhaal, zonder boek ertussen. En wat ik daarvan herinner, was dat heel erg mooi. En een jaar daarop, zat er weer een boek tussen. Dat vond ik jammer, maar dat is een soort vage indruk dat ik dat gewoon heel erg leuk vond zonder boek ertussen.¹⁸

Verder las haar moeder vroeger aan tafel altijd voor uit de Bijbel. Deze verhalen vond ze vaak erg mooi en haar moeder kon goed voorlezen. Later, op de mulo, had ze korte tijd een geschiedenisleraar die spontaan mooie geschiedenisverhalen vertelde, dit vond ze geweldig en het maakte het vak veel leuker. De leraar die ze daarna kreeg kon dat niet zo goed en dat maakte het vak veel minder leuk. Ook genoot ze thuis altijd van de mensen die op bezoek kwamen en dan mooie verhalen vertelden over heel gewone dingen, spontane verhalen. Zeker de mensen uit het zuiden en westen van Nederland waren daar goed in, zegt ze:

Mijn tweelingzus die correspondeerde met iemand uit Amstelveen [...] en die maakte de mooiste verhalen van niks zo, [...] ja, dat was ook heel enthousiasmerend altijd, die avonturen. Maar het waren allemaal verzinsels hoor, het kon helemaal niet zo mooi zijn allemaal.

Zelf is ze pas als volwassene begonnen met het vertellen van verhalen. Dit ontstond nadat ze in Amsterdam een optreden van een bekende verhalenverteller had gezien. Daar zag ze ook vertellers uit het Noorden en hun verhalen maakten dat ze het zelf ook wilde gaan doen. Die verteller raadde haar aan om in het Noorden naar een bepaald theater te gaan, waar ze vertelcursussen gaven. Daar is ze toen bij een groep vertellers beland, die uiteindelijk een plek wilden om hun verhalen te oefenen:

¹⁸ Alle citaten in deze case study komen uit de getranscribeerde interviews. De interviews zijn verbatim getranscribeerd, evidente versprekingen en betekenisloze herhalingen zijn door de onderzoeker weggelaten

En vanuit daar wilden we een oefenpodium, want ja, je kan wel vertellen, we hadden aan het eind ook een eindvoorstelling [e]n dat was helemaal vol. En... dan was ik best wel nerveus, maar ik vond het leuk om te doen, want ik dacht ik moet dat gewoon voortzetten, want anders... ja, dan gaat, dan, dan ebt het weg en dan durf je helemaal niet meer.

En zo is in 1998 vertelgroep En Public geboren. Ze heeft in die tijd ook een paar keer een weekend voor verhalenvertellers georganiseerd bij haar thuis, met docenten die dan een vertelworkshop gaven. Daarnaast heeft ze jaren een open podium georganiseerd in haar woonplaats, dat uiteindelijk ook naar haar huis en tuin verhuisde. Bij dat open podium was dan ruimte voor muziek, zang, verhalen, poëzie en meer. De laatste jaren is ze als verteller minder actief geweest bij de vertelgroep, maar dat trekt nu wat meer aan. Wel ging ze vaak nog naar de vaste optredens die de groep door het jaar heen organiseert. Ze is nu met pensioen en heeft weer meer tijd en energie voor het vertellen. Daarnaast wil ze zich verder ontwikkelen als accordeonspeler.

3.2.2 Geesje

68 jaar oud, gepensioneerd, woont alleen, heeft partner, verschillende beroepen gehad en tussendoor periodes van werkloosheid: psycholoog, docent psychologie, docent maatschappijleer, docent Nederlands voor buitenlanders (NT2), dat laatste lang gedaan, toen afgekeurd, kijkt nu nog staatsexamens na voor CITO en ICE, werkt in goededoelen-boekhandel met tweedehands boeken, sinds 2000 lid van En Public.

Als kind haalde ze al veel plezier uit het lezen van verhalen. Bij haar thuis werd sowieso veel gelezen:

Iedereen behalve mijn vader in ons gezin was een veellezer. En toen ging ik met oud en nieuw sjoelen, nou op het laatst zat alleen mijn moeder nog bij de bak, omdat we toch aan het sjoelen waren en voor de puntentelling, en iedereen was aan het lezen. Zo van jij bent aan de beurt. O, nog even de bladzij uit!

Toen ze ouder werd is ze psychologie gaan studeren, maar achteraf gezien was ze liever naar de toneelschool gegaan, omdat ze als kind al graag toneelstukjes speelde. Helaas durfde ze dat toen niet aan. In 1999 is ze uiteindelijk bij het verhalen vertellen beland, toen ze een cursus vertellen deed in Frankrijk. Hierna wilde ze hier graag mee verder. Ze trof toen één van de oprichters van vertelgroep En Public, toen de groep nog heel klein was en nog op een zolder van een café zat. Ze is toen lid geworden, al had ze er door haar betaalde werk niet zoveel tijd voor als ze zelf wilde. Wel deed ze toen cursussen in theater en cabaret en stond ze af en toe op het podium hiermee. In een periode van werkloosheid heeft ze ook nog gekeken of ze misschien van het verhalen vertellen kon leven, in een traject voor werkloosheid van het UWV. Dit was niet iets waar zij zelf in geloofde, maar het was wel het soort baan dat ze graag wilde hebben. Toen is ze in 2008 afgekeurd, wat meer ruimte bood voor het vertellen: 'Dus kijk toen kon ik mij volop bezig gaan houden met vertellen zoals ik zelf wou. Veel! Hè, twee vertelgroepen, optreden [...].' Inmiddels is ze met pensioen, iets dat haar uitstekend bevalt. Ze is nog steeds lid van twee vertelgroepen en voor beide doet ze mee aan veel van de optredens vanuit de groep. Daarnaast zit ze nog bij een landelijke verhalengroep. Dit combineert ze met werken in een boekwinkel, waar ze vaak mooie boeken met verhalen vindt. Over de toekomst zegt ze: 'Ik denk zolang ik het zo leuk blijf vinden om op podia te staan, houd ik het erin.'

3.2.3 Andrea

72 jaar oud, woont alleen, getrouwd geweest, gepensioneerd, sinds de jaren 70 geen betaald werk gedaan, maar wel veel vrijwilligerswerk, ouderschap, opgeleid in psychiatrie, zwemmen voor gehandicapten opgezet, eigen mode gemaakt voor een winkel, mantelzorg moeder, hospice via Humanitas, Jan ten Haas puzzels maken, mantelzorg goede vriendin, culturele activiteiten: koor, improvisatiegroep, trekszak spelen, ze is sinds 2003 lid van En Public.

Als kind was ze de enige thuis die las. Rond kerst kreeg ze vaak een nieuw boek, daar keek ze dan erg naar uit. Ze vond het leuk om te verdwijnen in een verhaal: 'Dus als kind vond ik het wel heerlijk om daarin te verdwijnen, in het verhaal van Kruiemeltje bijvoorbeeld.'

Later in haar leven, in 2000, ging ze bij een koor in haar woonplaats. Daar hoorde ze van iemand over de verhalengroep En Public. De groep kwam toen nog op een andere locatie samen. Toen ze lid werd van En Public begon haar vertelcarrière: 'Daardoor ben ik eigenlijk wel begonnen met vertellen, gewoon verhalen uit je hoofd leren. En ik ben natuurlijk een erge Roald Dahl-fan, maar ja, weet je, ik kan niet over die humor heen, [...] dus ik had wel altijd van die verhalen van Roald Dahl, dat vond ik wel heel leuk.' Naast verhalen van Roald Dahl vertelt ze ook graag verhalen met een absurde afloop, die ze vindt in de rijen verhalenboeken in haar boekenkast.

Vanaf 2009 kwam er voor haar ongewild verandering in het verhalen vertellen. Ze is toen gebeten door een teek, iets dat pas veel later is geconstateerd, met de ziekte van Lyme als gevolg. Voor haar betekende dit dat haar geheugen minder werd en ze niet goed meer in staat was grote stukken tekst te onthouden. Het uit het hoofd leren van verhalen zat er niet meer in: 'Dus toen heb ik mij op het voorlezen gestort en dat vind ik wel heel erg leuk, om verhalen te vinden die ik kan voorlezen.' Nu leest ze bij En Public verhalen voor en vertelt ze zo nu en dan een anekdote. Daarnaast neemt ze ook deel aan de workshops die worden georganiseerd en gaat ze vaak mee naar optredens vanuit te groep, als ondersteuning of publiek. Afgelopen jaar dacht ze erover om te stoppen met de verhalengroep, omdat de groep niet meer helemaal past bij wat zij leuk vindt. Ze heeft toen uiteindelijk besloten toch nog een jaar te blijven: 'Maar ik heb wel gezegd dat ik nu... nou ik blijf in ieder geval nog een jaar, om te kijken of het... ik vind het ook wel een beetje erg... om... ja, om het op te zeggen. Je doet het al, je bent er al zolang bij hè.'

3.2.4 Nellie

89 jaar oud, woont alleen, getrouwd geweest, gepensioneerd, ouderschap, kleuterleidster van opleiding, veel andere betaalde banen gehad: directiesecretaresse, verkoper in winkel, boekhouder, notulist, voorzitter bij vergaderingen, ook vrijwilligerswerk gedaan na pensioen: hulptelefoon en voorzitter landelijke jaarvergadering van de NVSH (Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming), zit nu in 2 vertelgroepen, sinds 2005 lid van vertelgroep En Public.

Nellie is het oudste lid van de vertelgroep, maar studeert nog steeds nieuwe verhalen in voor optredens vanuit vertelgroep En Public. Als kind was ze al dol op verhalen en lezen: 'Vanaf [...] dat ik kon lezen, ben ik nooit meer gestopt met lezen. 's Nachts in bed met de zaklantaarn. En ja, altijd. Dus ik noem altijd: ik ben een lettervreter.' Toen ze zelf kinderen had las ze hun ook graag verhalen voor en ze herinnert zich nog dat haar man hun toen zelfverzonnen verhalen vertelde. Eigenlijk heeft ze altijd wel iets met toneel willen doen, maar die mogelijkheid was er niet. Wel heeft ze in haar werkende leven graag voor groepen gestaan als voorzitter bij vergaderingen of gaf ze speeches. Ze vindt het jammer dat ze niet eerder iets met toneel of vertellen kon doen:

Achteraf bekeken, denk ik bij mijzelf: ja, ik had eigenlijk veel meer dingen moeten doen. Maar ik ben heel erg geremd, altijd geweest, door mijn exgenoot [ex-echtgenoot; TS] en daarna doordat ik fulltime werkte met een gezin als alleenstaande. Dat is dan niet altijd even gemakkelijk. Dus dan is er geen ruimte om echt veel dingen te doen.

Toen ze al met pensioen was kwam ze uiteindelijk in aanraking met iemand uit een vertelgroep in het Noorden:

Ik heb een tijd in een loge gezeten waar rituelen waren en dan moest ik rituelen altijd voorlezen en [...] de meester [...] zei tegen mij: jij moet wat meer doen met jouw dictie. Jij bent een geweldige voordrager, ik geniet er altijd van als jij die vier zinnen zegt, dan zie ik het beekje voor me zoals jij dat beschrijft. En toen zei hij, nou, als jij dus met pensioen bent dan moet je maar eens contact... of dan neem ik wel contact met je op, maar dat heeft hij dus nooit gedaan.

Deze stimulans liep helaas op niets uit. Later trof ze op een verjaardagsfeest iemand anders die in een vertelgroep zat en haar uitnodigde om een keer langs te komen. Ze was toen 75. Diezelfde avond vertelde ze voor het eerst binnen de groep een verhaal, een anekdote, op verzoek van de groep in het Twents, omdat ze daar vandaan kwam. Inmiddels is ze 15 jaar lid van de vertelgroep. Ze geeft aan dat ze het nog steeds leuk vindt. Op deze manier kan ze iets doen met een talent dat ze heeft en hoeft ze niet achter de geraniums te gaan zitten. Ze is nu lid van twee vertelgroepen, waar ook andere leden van En Public inzitten. Ze doet ook altijd mee aan de workshops binnen En Public en doet als verteller mee aan de meeste optredens vanuit beide groepen. Ze kiest dan elke keer weer een nieuw verhaal uit haar grote collectie verhalenboeken of schrijft waar nodig haar eigen verhalen of gedichten.

3.2.5 Karin

67 jaar oud, woont samen met partner, gepensioneerd, voor pensioen vestigingsleider in bibliotheek, ouderschap, nu zzp-verteller en verzorgt klankbaden¹⁹ en meditaties gecombineerd met verhalen, sinds 2005 lid van En Public.

Voor haar pensioen werkte Karin in een bibliotheek en gaf ze soms lezingen en las ze kinderen voor. Voor de afsluiting van een cursus die ze volgde, iets niet-gerelateerd aan vertellen, koos ze ervoor om een verhaal te gebruiken voor de eindpresentatie. Ze ging die cursus volgen omdat ze minder inspiratie haalde uit haar betaalde baan:

Nou, dat kwam ook eigenlijk doordat de bibliotheek... met de jaren werd het steeds meer uitgekleed, dus er zat steeds minder uitdaging in voor mij, maar ja, ach, het was ook wel weer een leuk baantje. Het leverde me ook wel weer wat op, maar toen had ik wel het gevoel, ik moet er wel wat naast gaan doen om het voor mezelf leuk te houden in de wereld. Dus vandaar dat ik dingen ging doen.

Na die eerste ervaring met verhalen vertellen, die erg goed beviel, is ze er meer mee gaan doen: 'Dus toen ben ik ook eventjes het internet op gegaan en toen merkte ik dat er dus een hele wereld was van vertellen, in Nederland, met cursussen en workshops en groepen.' Ze is toen de basiscursus vertellen gaan volgen bij de Vertelacademie in Utrecht.²⁰ Daarna is ze op zoek gegaan naar een vertelgroep en vond die in Groningen, zodat ze een plek had om veel met verhalen bezig te zijn. Ze wilde toen al gauw wel meer met vertellen dan alleen de maandelijkse avonden van En Public, ze wilde meer optredens en er eigenlijk wel geld aan verdienen en dat is ze toen gaan proberen. Al was het niet zoveel als een paar mannelijke leden van de groep, ze zat tussen de hoogvliegers en de mensen die alleen voor de maandelijkse avond kwamen in: 'Dus ik was wat dat betreft wat ambitieus misschien en dat ben ik nog steeds.'

Ze zit inmiddels in twee vertelgroepen, ook eentje in de stad waar ze woont. Daarnaast regelt ze ook eigen optredens en heeft ze een eigen website. Door de jaren heen heeft ze deelgenomen aan de workshops die bij En Public werden gehouden. De laatste jaren verzorgt ze zelf basiscursussen en workshops vertellen, zowel bij de eigen vertelgroepen als op andere plekken. Ook combineert ze het verhalen vertellen met de meditaties en klankbaden die ze organiseert. Ze is nu al vele jaren met verhalen vertellen bezig en verdient er soms ook geld mee, daarom noemt ze zichzelf nu semiprofessioneel verteller. Het vertellen is voor haar nu iets dat ze combineert met andere dingen die ze belangrijk en interessant vindt:

Ik heb ooit eens een keertje dat ik dacht van: nou ik ben ook wel heel versnipperd bezig met allerlei dingen, en toen las ik een keertje dat de druide-opleiding die duurde minstens 20 jaar. En toen dacht ik van: oh ja, maar dat is eigenlijk wat ik ook een beetje probeer met mijn vertellen, om het wel steeds naar een hoger plan te brengen, om er gewoon heel veel dingen bij te betrekken. En, dus... ook met kunst gewoon bezig, hè, muziekbezoek, theaterbezoek, dus al die dingen. Het helpt mij allemaal een beetje verder om, nou, meer van de wereld te begrijpen en daardoor meer van verhalen te begrijpen. Zo eigenlijk.

¹⁹ Een klankbad is een manier van ontspannen en meditatie aan de hand van geluid en klanken.

²⁰ <https://www.vertelacademie.nl/cursusaanbod/voor-iedereen/basiscursus-verhalen-vertellen>, bezocht op 16-07-2020.

3.2.6 Jacob

Begin 60, woont alleen, heeft geneeskunde gestudeerd, werkt als adviseur voor werkgevers, tussen 2005 en 2010 lid geworden van En Public.

Jacob is tien tot vijftien jaar geleden lid geworden van vertelgroep En Public. Het leek hem wel leuk om bij een club te zitten van mensen die iets met elkaar hebben en dingen voor elkaar doen. Het verhalen vertellen sprak hem specifiek aan. De vertelgroep zat toen in een ouder gebouw, met historische elementen, dat vond hij ook wel wat hebben. Er werd toen met ongeveer dezelfde groep mensen ook nog gezongen: één keer per maand vertellen en twee weken later een avond zingen. Met het zingen werd uiteindelijk gestopt, iets dat hij niet zo erg vond, want de liederen werden steeds moeilijker en met tekst in onbekende talen. De vertelgroep is toen ook naar een andere locatie gegaan, een ruimte bij een café en daar nam het aantal vertellers toe. Hij vond het toen zelf wat minder leuk dan toen de groep kleiner was:

Nou, toen van de een of andere dag kwamen er opeens heel veel nieuwe mensen bij. En werd het twee of drie keer zo groot. Nou, dat heb ik een jaar of twee gedaan. Dat vond ik wat minder geslaagd, want ja, er waren gewoon heel veel mensen. Ja, je hoefde ook niet meer een verhaal te vertellen, want er waren genoeg verhalen.

Zelf geeft hij er de voorkeur aan om het verhalen vertellen bij iemand thuis te doen, maar niet de hele groep is het daar mee eens. In tegenstelling tot de meeste leden vertelt hij graag non-fictieverhalen over mensen of onderwerpen die hij interessant vindt, zoals het leven van Brigitte Bardot. Ook vertelt hij wel eens een anekdote. Daarnaast gaat hij graag mee naar het jaarlijkse optreden van de vertelgroep in een museum, waar hij geen verhalen vertelt, maar wel een helpende hand uitsteekt waar nodig. Over de toekomst bij En Public zegt hij:

Ik ben benieuwd naar de ontwikkelingen in de toekomst, hoe dat eruit zal zien dan. Ja. Of we aan onze oorspronkelijke idee vasthouden of dat het iets heel anders wordt. Want... wat ik zei, verandering is goed, maar de kern moet je wel een beetje houden, want daarom zijn we bij elkaar, voor het verhalen vertellen.

3.2.7 Onno

65 jaar oud, fysiotherapeut, geeft lezingen over gezond ouder worden en zorgverzekeringen, speelt harp, sinds 2009 lid van vertelgroep En Public.

Als kind zat Onno in een jeugdkerkkoor, want hij kon goed zingen. Alleen vond hij het ongelooflijk spannend om op het podium te staan. Ditzelfde probleem had hij later toen hij op school spreekbeurten moest geven. Deze bereidde hij dan heel goed voor, hij leerde het hele verhaal uit zijn hoofd, maar hij durfde niet de klas in te kijken. Hij kon het verhaal goed onthouden en vertellen, maar niet voor een publiek:

Ik heb een keer bonje gehad met een leraar en ja, je moet de klas in kijken. Ja, maar dat durf ik niet. Ja, dat moet je dan maar doen, ja. Ik zeg: ja, ik bedoel ik heb het hartstikke goed voorbereid, maar volgende keer krijg ik weer een 4, want ik krijg weer te horen het is een leesbeurt, maar ik weet niet hoe dat moet. Hè, want ik ben zenuwachtig en als ik dan de klas inkijk dan ga ik stommelen en dat krijg je, hij kent zijn stof niet, terwijl jongen, ik had het altijd totaal uit mijn hoofd geleerd en in bed kon ik het heel goed doen, maar op het podium dus gewoon niet.

Voor hem betekende dit dat hij heel lang niet voor groepen wilde staan, omdat dat hem te zenuwachtig maakte en weinig plezier bracht. Toen hij ongeveer 50 jaar was kwam hier voor hem een doorbraak. Hij moest toen invallen als docent sportmassage en bereidde alles perfect voor. Toen een student een vraag stelde merkte hij dat hij door zijn voorbereidingen zoveel overschot aan kennis had, dat hij elke vraag die hij kreeg makkelijk kon beantwoorden. Hierdoor was hij niet meer zenuwachtig. In diezelfde periode ontdekte hij een cursus verhalen vertellen, die hij toen is gaan volgen waar hij nog meer technieken leerde die maakten dat hij minder zenuwachtig was op het podium: 'Dus ik zeg niet meer dat ik nooit meer zenuwachtig ben, maar als ik mijn verhaal goed ken, ben ik totaal niet meer zenuwachtig, dus dat is een geweldige overwinning.'

Hierna heeft hij zich verder ontwikkeld als verteller, door onder meer een toneelcursus te volgen, naar de Vertelacademie te gaan en een cursus stemtechnieken te volgen. De vertelgroep En Public vond hij doordat hij naar vertelmiddagen ging die geregeld in de buurt werden georganiseerd. Vertellers van En Public kwamen daar ook en zagen hem daar een keer optreden. Hij is toen uitgenodigd om bij de vertelgroep te komen kijken en is daar toen gebleven. Dit was in 2009: 'Ik deed het [...] om een regelmatig platform te hebben, want ik had, ik had wel een beetje de smaak te pakken.' Hij is nu vrij actief bij de vertelgroep, voor zover zijn baan als fysiotherapeut dat toestaat. Bij de meeste optredens vanuit En Public staat hij op het podium met een verhaal. Daarnaast organiseert hij met iemand anders elke zomer een verteloptreden waarbij hij dan ook harp speelt. Verder verzorgt hij ook geregeld lezingen over onderwerpen die hij belangrijk vindt.

3.3 Conclusie: van leek tot verteller?

De vertelbiografieën hierboven laten zien dat de ontwikkelingen die de leden hebben doorgemaakt zeer divers zijn. Tegelijkertijd is te zien dat er veel overeenkomsten zijn. Zo was een aantal van de leden al van jongs af aan geboeid door verhalen lezen en vertellen. Ook waren leden binnen hun baan al bezig met voor een groep mensen staan. Daarnaast hebben meerdere van de leden zich eerst beziggehouden met toneelspelen, waarna ze zich specifiek richtten op het vertellen van verhalen. Ook was voor een aantal leden de Vertelacademie een startpunt voor het ontwikkelen van de vertelvaardigheden. Eveneens waren voor veel vertellers bepaalde personen bepalend in het vinden van de vertelgroep, mensen die al verteller waren en de potentie zagen in de ander. Zij fungeerden als een soort poortwachter voor de vertelgroep, wat laat zien dat het netwerk waar mensen in zitten een grote rol speelt in het vinden van een culturele groep of activiteit.

De grootste overeenkomst is dat het gros van de leden pas op latere leeftijd in aanraking kwam met het verhalen vertellen, pas na hun 40^e of pas rond hun pensioen. De meeste leden waren echter niet echt een 'leek' voordat ze lid van de vertelgroep werden. Vertellend over hun eigen ontwikkelingsproces beschreven de meeste leden dat ze op allerlei momenten in hun leven al bezig waren met verhalen overbrengen aan anderen, alleen vonden ze pas later een plek die specifiek aan deze culturele activiteit gewijd was en konden ze zich toen verder ontwikkelen.

Een lange 'incubatietijd' van informeel leren gaat hier dus vooraf aan het daadwerkelijk instappen in meer expliciete non-formele leersituaties (de vertelgroep, de Vertelacademie). Het is dan ook niet voor niets dat de leden van vertelclubs dikwijls wat ouder zijn. Dit contrasteert met ideeën overleertrajecten in kunst en cultuur, waar bijvoorbeeld in de muziekwereld de standaard toch vooral lijkt te zijn dat iemand zich voorneemt een instrument te gaan spelen en dan les neemt en op nul begint. Hoe dominant deze visie op leertrajecten is blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat op de site waar verhalen vertellen wordt opgevoerd als een vorm van immaterieel cultureel erfgoed vermeld wordt dat ingezet wordt op het trainen van jonge verhalenvertellers (basisschool, 16-35-jarigen)²¹. We komen daar in de conclusie op terug.

21 <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/page/2234/verhalen-vertellen>, geraadpleegd 23-10-2020.

4. Vertelcontext: de vertelscene in Nederland

In dit hoofdstuk wordt de Nederlandse georganiseerde 'vertelscene'²² kort beschreven. We besteden aan het eind van dit hoofdstuk aandacht aan de manier waarop de georganiseerde vertelscene aansluit bij het dominante discours over kunst en cultuur in Nederland.²³ De beschrijving in dit hoofdstuk biedt een contextueel perspectief dat, naast het procesmatige perspectief uit het vorige hoofdstuk, de gelegenheid biedt om de resultaten uit de hoofdstukken 7 en 8 in breder verband te duiden.

4.1 Het georganiseerde vertellandschap in Nederland: ambachtelijke artisticeit en 'erfgoedisering'²⁴

In Nederland zijn er verschillende organisaties die zich meer overkoepelend met verhalen vertellen bezighouden. Een centrale positie in het Nederlandse georganiseerde vertellandschap neemt Stichting Vertellen²⁵ in. Daarnaast zijn er andere belangrijke organisaties die zich richten op verschillende aspecten van het verhalen vertellen, zoals bijvoorbeeld de Vertelacademie²⁶, het Storytelling Centre²⁷, StoryTrail²⁸ en het Platform Levensverhalen²⁹.

Het aantal mensen dat zich in meer georganiseerd verband bezighoudt met verhalen vertellen is niet bekend. Op de website van Stichting Vertellen presenteren zich 176 individuele vertellers³⁰. Daarnaast zijn er in nagenoeg elke provincie vertelkringen/-groepen te vinden; op de website van de Stichting Vertellen zijn dat er 42³¹. Maar er zijn vele vertellers die niet via deze bronnen terug te vinden zijn, dus de vertelscene is vermoedelijk aanmerkelijk uitgebreider.

In deze vertelscene lijken twee zaken van belang te zijn: de ambachtelijk-artistieke kwaliteit van het vertellen, en het vertellen als erfgoed. Op beide gaan we hieronder in.

4.1.1 Ambachtelijke artisticeit: de kwaliteit van het vertellen

Stichting Vertellen wil een koepelorganisatie zijn die verteller, vertelgroepen en publiek bij elkaar brengt. Vertellers kunnen zich aansluiten bij de stichting (tegen betaling), waarmee onder meer je een eigen informatiepagina krijgt op hun website. Op hun website kan je informatie vinden over vertelevenementen (zoals activiteiten die verbonden zijn aan Wereldverteldag) en cursussen in Nederland, individuele vertellers en vertelgroepen. Daarnaast organiseren ze zelf jaarlijks het Vertel Event, dit jaar was het thema 'Grenzeloos Vertellen':

22 Woo, B., Rennie, J. & Poyntz, S. (2015). Scene thinking. *Cultural Studies* 29:3, 285-297.

23 Zie theoretisch kader in Bisschop Boele (2021).

24 Voor 'erfgoedisering' ('heritagization') zie bijvoorbeeld Zeijden, A. van der & Adriaanse, L. (red.) (2018). *Immaterieel erfgoed als proeftuin van een mondialiserende samenleving*. Kennisagenda 2017-2020 Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Arnhem: Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed.

25 www.stichtingvertellen.nl, geraadpleegd 23-10-2020.

26 www.vertelacademie.nl, geraadpleegd 23-10-2020.

27 www.storytelling-centre.nl, geraadpleegd 23-10-2020.

28 www.storytrail.nl, geraadpleegd 23-10-2020.

29 www.platformlevensverhalen.nl, geraadpleegd 23-10-2020.

30 <https://stichtingvertellen.nl/vertellers/>, geraadpleegd 23-10-2020.

31 www.stichtingvertellen.nl/vertelkringen, geraadpleegd 30-9-2020.

Met een afwisselend programma gaan we op zoek naar de grenzen van het vertellen! Het wordt een dag waarin vertellers (in spé), docenten, organisatoren en geïnteresseerden bij elkaar komen voor inspiratie, informatie, lekker eten en tijd voor ontmoeting. Natuurlijk gaan we ook genieten van mooie en verrassende verhalen!³²

Een evenement als dit lijkt bedoeld te zijn om mensen die iets met vertellen hebben of willen in contact te brengen met zij die dat goed kunnen en te laten zien wat de mogelijkheden zijn van verhalen vertellen, ook buiten verteloptredens. Het programma van het Vertel Event is gevuld met docenten of professionele vertellers die de aanwezigen iets leren over een aspect van het vertellen van verhalen. Er ligt een nadruk op de kwaliteit van een verhalenverteller, op wat zij die het ambacht beheersen de minder ervaren of minder goede vertellers kunnen leren. De Ontmoetingsdagen die de Stichting Vertellen organiseert lijken eenzelfde doel te hebben:

De Stichting Vertellen faciliteert [...] elk jaar een of meerdere ontmoetingsdagen. Het belangrijkste doel van deze dagen is het bevorderen van het contact tussen beginnende, gevorderde en professionele vertellers onderling en het uitwisselen van vertelervaringen.³³

De Vertelacademie is specifiek op de ontwikkeling van vertellers naar een hoger niveau gericht. Wanneer je op het internet zoekt naar informatie over 'de kunst van het verhalen vertellen' en vooral over hoe je het vertellen kan leren, kom je onvermijdelijk uit bij de website van de Vertelacademie, die met haar slogan 'Vertellen kun je leren!' bij veel vertellers bekend is:

De Vertelacademie is een vertelschool waar mensen de kunst van het verhalen vertellen kunnen leren. Wij bieden basiscursussen, workshops en meerjarige leerroutes aan, op verschillende locaties in Nederland, Vlaanderen en Duitsland.³⁴

De Vertelacademie is een vertelschool met meerdere locaties en veel opties voor hoe je het vertellen wil leren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen vertellen aan kinderen en vertellen voor een groot publiek. Wanneer je voor de laatste optie gaat, dan zijn er vele cursussen waar je je voor aan kan melden. De meeste cursussen bestaan uit één of meerdere zaterdagen op een locatie. Een aantal vertellers bij En Public hebben de Basis cursus Vertellen gedaan die de Vertelacademie aanbiedt. Voor vier zaterdagen van 10.00-16.00 uur betaal je momenteel € 335,-. De cursussen worden gegeven door de vele docenten die verbonden zijn aan de Vertelacademie. Dit zijn allen professionele verhalenvertellers, die daarnaast ook werken als (bedrijfs)coach, theatermaker, leraar of zang/muziekleraar. Met professioneel bedoel ik hier dat er geld verdiend wordt aan het vertellen van verhalen door het verzorgen van optredens.³⁵ Bij de Vertelacademie is alles gericht op het (beter) leren vertellen van verhalen, en dat ambacht leer je van de professionals met veel ervaring. Dat ze er geld mee verdienen lijkt te suggereren dat ze er ook goed in zijn.

³² <https://stichtingvertellen.nl/verteevent>, geraadpleegd 08-07-2020.

³³ <https://stichtingvertellen.nl/ontmoetingsdagen>, geraadpleegd 08-07-2020.

³⁴ <https://www.vertelacademie.nl>, geraadpleegd 08-07-2020.

³⁵ Over wat een professionele verteller is lijken verschillende ideeën te zijn, al wordt dit niet gedefinieerd op de website. Ook binnen En Public zijn hier uiteenlopende ideeën over.

Ook andere organisaties richten zich deels op het bevorderen van de kwaliteit van het verhalen vertellen. Het Storytelling Centre bijvoorbeeld biedt niet alleen trainingen aan waarin aan professionals in het sociale domein geleerd wordt hoe verhalen vertellen ingezet kan worden in specifieke contexten waar 'sociale impact, verbinding en persoonlijke groei' centraal staat, maar biedt ook trainingen waarin mensen geleerd wordt een beter verhaal te vertellen. Over de Storytelling Training Persoonlijke Ontwikkeling staat bijvoorbeeld op de website:

Je wordt eerder gehoord als je een goed verhaal kunt vertellen. Daarom bieden we regelmatig aan verschillende groepen trainingen aan om te leren hoe je een goed verhaal vertelt.³⁶

Ook StoryTrail, dat zich richt op het verhalen vertellen bij erfgoed rondleidingen zoals bijvoorbeeld stadswandelingen, benadrukt dat verhalen vertellen een 'vak' is, en hecht evenzeer belang aan het goed vertellen van een verhaal:

De makers van de StoryTrail delen tijdens workshops en Keynote-presentaties hun ervaring met professionals en vrijwilligers uit de erfgoedwereld. Volgens Lever³⁷ heeft lang niet iedereen daar de ambitie om verhalenverteller te worden. 'Dat is dan ook een vak apart. Maar onze verteltechnieken kunnen ook niet-verhalenvertellers helpen om ons erfgoed op een krachtige en aansprekende manier te presenteren.'³⁸

De oriëntatie op het vertellen als ambacht en op de kwaliteit van het vertellen is dus duidelijk aanwezig. Daarbij is de gevorderde verteller – dikwijls iemand die zich omschrijft of door anderen omschreven wordt als 'professioneel' – een belangrijk rolmodel in de vertelscene, en worden leertrajecten geformaliseerd door het aanbieden van cursussen waarin ambacht en kwaliteit een belangrijk thema is. Beginnende vertellers, mensen die (nog) niet zo goed zijn in het vertellen van verhalen, moeten in contact gebracht worden met hen die verder gevorderd zijn in hun ontwikkeling. In deze hiërarchie lijkt de professionele verteller bovenaan te staan.

Daarbij wordt soms nadrukkelijk aangesloten bij het idee dat verhalen vertellen een artistieke activiteit is. Het beste voorbeeld daarvan is de Federatie Nederlandse Vertelorganisaties, die op haar website schrijft:

De federatie wil een leidende rol spelen in de emancipatie van het vertellen; als podiumdiscipline en als toegepaste kunstvorm.³⁹

³⁶ <https://storytelling-centre.nl/nl/storytelling-training-persoonlijke-ontwikkeling/>, geraadpleegd 23-10-2020.

³⁷ Henke Lever, initiator en regisseur van StoryTrail.

³⁸ <https://storytrail.nl/erfgoed-vertellen/>, geraadpleegd 23-10-2020.

³⁹ <https://www.vertelorganisaties.nl/>, geraadpleegd 23-10-2020.

Een van haar doelstellingen werkt dit verder uit:

Erkenning van storytelling als theaterdiscipline en opname als zodanig in de programmering van Nederlandse theaters en festivals en in regelingen van podiumkunst-fondsen. Duurzame samenwerking tussen vertelpodia, vertelfestivals en meerjarige vertelopleidingen in Nederland, België en Duitsland. Ondersteuning van de ontwikkeling van kwalitatief storytellingaanbod voor de Nederlandse theaters⁴⁰

En ook een criterium voor organisaties die lid willen worden van de Federatie staat die artistieke oriëntatie centraal:

Uit de statuten, beginselverklaring of marketingplan blijkt dat het vertellen van verhalen het primaire doel van de federatie is. Dit gebeurt op basis van een artistieke werkwijze, als podiumkunst.⁴¹

4.1.2 'Erfgoedisering': vertellen als traditie

Sinds januari 2020 is het vertellen van verhalen erkend als 'immaterieel cultureel erfgoed' door bijschrijving in de Inventaris van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland⁴². Dit is gedaan door de Federatie Nederlandse Vertelorganisaties. De organisaties die de Federatie vormen zijn Stichting Vertellen, Vertelacademie, Storytelling Centre, Theaterbureau Het Verteltheater, Productiehuis De Verhalenboot, StoryTrail, Platform Levensverhalen en Mezrab.⁴³

Illustratief voor de benadering van het verhalen vertellen als erfgoed is de volgende tekst van de website:

Verhalen vertellen doen we al sinds mensenheugenis. De functie van het vertellen was geschiedenis en informatie overdragen, nieuws, entertainment, sociale samenhang en kunst. Er werden legenden, sagen, sprookjes en fabels verteld. Al deze verhalen gaan over de geschiedenis, over het leven en begrip voor de wereld. Mede door de invloed van boeken (lezen en schrijven) en de ontwikkelingen in de 20e eeuw zoals televisie en internet is een groot deel van de verhalencultuur ondergesneeuwd geraakt. Verhalen vertellen kreeg daardoor een beetje ouderwets imago, het zou alleen bedoeld zijn voor ouderen en kinderen. In de afgelopen decennia is dat beeld langzaam maar zeker gekanteld. In de digitale beeldcultuur met perfecte beelden lijkt er meer en meer behoefte te zijn aan eigen verbeeldingskracht en fantasie en zeker ook het directe contact van de verteller met zijn publiek en van mensen onder elkaar. De storytelling revival die ruim 30 jaar geleden in Groot-Brittannië op kwam heeft zich ook in Nederland in de laatste 25 jaar laten zien, waarbij vertellen wel vaak verward met voorlezen en met de gedachte dat het enkel voor kinderen is. Inmiddels zijn er echter ook steeds meer artistieke ontwikkelingen en cross-overs met theater, muziek, beweging, mime, stand-upcomedy, cabaret, acteurs met een vertellende speelstijl. Daarnaast wordt er door vertellers ook steeds vaker meer samengewerkt met bibliotheken, culturele instellingen en kleine theaters waardoor het draagvlak vergroot wordt.⁴⁴

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem.

⁴² <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/page/2234/verhalen-vertellen>, geraadpleegd 30-9-2020.

⁴³ www.vertelorganisaties.nl, geraadpleegd 30-9-2020.

⁴⁴ <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/page/2234/verhalen-vertellen>, geraadpleegd 23-10-2020.

Vertellen wordt hier gepresenteerd als een activiteit met diepe historische wortels en belangrijke maatschappelijke functies die echter in de moderne wereld in het gedrang zijn gekomen. Inmiddels is er sprake van een revival, die vooral artistiek gericht lijkt ('artistieke ontwikkeling', 'cross-overs' – zie 6.2.1) en poogt het draagvlak voor verhalen vertellen te herwinnen. Die revival moet ondersteund worden met een 'borgingsplan'⁴⁵ (een voorwaarde voor opname in de Inventaris Immaterieel Erfgoed), die zich sterk richt op drie zaken: erkenning door andere instituties en organisaties (bijvoorbeeld overheden, culturele organisaties, overheidsorganisaties), bereiken van kinderen en jongeren, en verhogen van de kwaliteit van het verhalen vertellen door het aanbieden van trainingen.

Een scan van de websites van een aantal belangrijke organisaties leert dat, waar de oriëntatie op kwaliteitsverhoging van het verhalen vertellen duidelijk aanwezig is (zie 6.2.1), van een oriëntatie op het verhalen vertellen als erfgoed, als traditie, veel minder sprake is. Zo blijft op de website van de Stichting Vertellen het erfgoedkarakter onbenoemd, evenals op de site van het Storytelling Centre en Platform Levensverhalen. Elders wordt incidenteel de traditie benoemd als achtergrond van het verhalen vertellen. Zo geeft De Vertelacademie aan bij de Basiscursus Verhalen Vertellen:

Het vertellen van inspirerende verhalen is een kunst met een lange traditie; de kunst om een publiek mee te nemen in de wereld van het verhaal. Die traditie houdt in dat we ons niet hoeven te beperken tot het reproduceren van bestaande verhalen.⁴⁶

Maar in de beschrijving van de te verwerven competenties in de Basiscursus wordt kennis van of verwerking van de traditie niet genoemd.

Op de site van StoryTrail wordt uitgebreid stilgestaan bij de erkenning van verhalen vertellen als immaterieel erfgoed.⁴⁷ Op de pagina wordt benoemd dat verhalen vertellen een eeuwenoude traditie is, en dat verhalen vertellen een goede manier is om contact met (eeuwenoud) erfgoed te verdiepen. Nergens wordt echter direct het verband gelegd tussen de vertellers van StoryTrail die verhalen rond erfgoed vertellen en de eventuele traditie van verhalenvertellers waar zij in staan. In andere woorden: er wordt erkend dat verhalen vertellen een traditie is, maar er wordt niet gethematiseerd dat huidige verhalenvertellers een continuering of revival van die traditie zijn, laat staan dat die traditie geborgd moet worden.

Ook op het niveau van individuele verhalenvertellers is het erfgoed-aspect van het verhalen vertellen marginaal aanwezig. Een scan van de eerste tien goed gedocumenteerde verhalenvertellers genoemd op het overzicht van individuele vertellers van de Stichting Vertellen⁴⁸ levert maar één verwijzing op naar verhalen vertellen als traditie, en dan vooral nog gerelateerd aan de kracht van uit de traditie overgeleverde verhalen en niet aan de traditie van het verhalen vertellen als activiteit:

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ <https://www.vertelacademie.nl/cursusaanbod/voor-iedereen/basiscursus-verhalen-vertellen#opbouw>, geraadpleegd 23-10-2020.

⁴⁷ <https://storytrail.nl/erfgoed-vertellen/>, geraadpleegd 23-10-2020.

⁴⁸ <https://stichtingvertellen.nl/vertellers/>, geraadpleegd 23-10-2020.

Ze vertelt dan het liefst “oude” verhalen, zoals sprookjes, mythen en legenden. Verhalen die generaties lang zijn doorgegeven en die hun waarde bewezen hebben. Verhalen die mensen raken en die iedereen intuïtief begrijpt.⁴⁹

Alles overziend kunnen we stellen dat waar de oriëntatie op de ambachtelijke artistieke van het verhalen vertellen een belangrijke rol speelt in de organisaties die de Nederlandse vertelscene bevolken, de oriëntatie op verhalen vertellen als erfgoed en traditie marginaal is. Wellicht moet de recente bijschrijving van verhalen vertalen op de inventarislijst immaterieel erfgoed eerder gezien worden als een op formele erkenning gerichte, pragmatisch-strategische actie dan als een werkelijk op erkenning als erfgoed gerichte actie; en is het de vraag welke consequenties deze ‘erfgoedisering’ van het verhalen vertellen op de lange termijn heeft. Maar dat behoeft verder onderzoek.

4.2 En Public en de oriëntatie op de professionele verteller

Ideeën over je moeten ontwikkelen als verteller en de voorbeeldfunctie van de professionele verteller zijn te zien bij vertelgroep En Public. De meeste vertellers uit het onderzoek hebben op een moment in hun vertelcarrière een opleiding of cursus gevolgd en ook nu nog wordt er elk jaar een workshop geregeld die de vertellers verder kan laten ontwikkelen. Daarnaast praatten vele vertellers over de professionele vertellers die zij kennen of tegen wie zij opkijken, de vertellers die voor hen een voorbeeld zijn. Sommigen, zoals Karin, zien zichzelf ook (bijna) als professioneel verteller, omdat ze erg vaardig zijn in het vertellen en soms geld verdienen aan het vertellen. Toch verwijst Karin vooral naar het onderscheid tussen professioneel en amateur als iets dat voor anderen belangrijk is:

Mensen vragen vaak van: ben je amateur? Dus ik noem mezelf nou vaak semi-professional, maar ja, waar dat op slaat weet ik eigenlijk ook niet hoor, dat vind ik dan ook wel weer zo'n soort rare benaming. Er zijn ook vertellers die volgens mij net zo vertellen als ik, maar die noemen zichzelf dan ineens meestersverteller, ja... Nou ja dan weet ik dan ook niet waar die dat dan vandaan halen. Dus dat is allemaal heel ingewikkeld in de vertelwereld. Maar goed, ik denk als je op een gegeven ogenblik heel veel jaar ervaring hebt, nou, ja, misschien moet je dan ook op een gegeven moment jezelf professional gaan noemen.

Karin verwijst hier naar andere mensen, de vertelwereld, mede-vertellers, die de term professioneel of meestersverteller hanteren als kenmerk van kunde. Zijzelf lijkt deze titel minder belangrijk te vinden.

Echter, wanneer de norm het ontwikkelen van je ambacht en het steeds verhogen van de kwaliteit is en wanneer vertellers die zeer vaardig zijn en betaald krijgen het voorbeeld zijn, wat betekent dit dan voor de vertellers die zich niet of maar deels bezig willen houden met de kwaliteit van hun vertelkunst en ook nooit professionele vertellers hoeven te worden? Bij sommige vertellers van En Public lijkt het besef van het dominante discours over vertellen te leiden tot een negatief oordeel over de eigen vertelvaardigheden.

⁴⁹ <https://stichtingvertellen.nl/bio-verteller/?pdb=113>, geraadpleegd 23-10-2020.

De negatieve invloed van dit discours is bij verschillende vertellers in meer of mindere mate te zien, alleen Andrea praatte hier expliciet over:

Kijk, zolang, bij [En Public] durf ik het wel, maar ik ga ook niet weg om te vertellen, dan moet ik het echt... ook een cursus volgen. [...] Ik houd niet van... alleen een beetje uit de losse pols. Via [En Public] durf ik dat wel. Nee, ik ga niet weg. Nee, ik ga niet weg te vertellen.

In deze citaten is te lezen dat Andrea niet meer optreedt als verteller, ‘weg gaat te vertellen’, in tegenstelling tot veel andere leden van En Public. Eerder deed ze dit nog wel, maar inmiddels vindt ze zichzelf niet goed genoeg meer. Ze heeft minder vertelcursussen gevolgd dan sommige andere leden van En Public, maar doet al wel jaren mee aan de cursussen die door de groep georganiseerd worden. De invloed van de ziekte van Lyme op haar geheugen is echter wel groot, waardoor het uit het hoofd leren van verhalen minder goed gaat. Om die redenen vertelt ze op de maandelijkse avonden alleen nog anekdotes en leest ze verhalen en gedichten voor.

5. Sociale Situaties: vertellen bij de groep en individueel

Na het schetsen van zowel de ontwikkelingsprocessen van de vertelclub En Public en haar leden (hfdst. 5) en de Nederlandse vertelclub als context waarin En Public functioneert (hfdst. 6) worden in dit hoofdstuk de verschillende aan verhalen vertellen gekoppelde sociale situaties beschreven waar de leden van En Public in functioneren. Deze situaties worden hier ook wel vertelmomenten of vertelsituaties genoemd. De beschrijving van de situaties bevat de elementen tijd, plaats, mensen, gedrag, dingen en immateriële hulpbronnen (zie hfdst. 3). Omdat het onderzoek naar de vertellers plaatsvindt vanuit hun lidmaatschap van een vertelgroep, beslaat het gros van de onderstaande sectie de sociale situaties bij de vertelgroep. Daarnaast zijn er situaties die te maken hebben met het vertellen van verhalen, maar buiten de groep plaatsvinden, zoals het voorbereiden van een verhaal of optreden en optredens die niet met En Public te maken hebben.

5.1 Vertellen bij de vertelgroep

Voor de vertellers van En Public is de maandelijkse vertelavond een belangrijk vertelmoment. Daarnaast zijn er optredens waar meerdere of alle leden van de vertelgroep heengaan en hebben individuele vertellers optredens. Dit jaar was er een bijzonder evenement waar ik ook bij aanwezig was: De Eerste Noordelijke Verteldag. Dit evenement was door en voor vertellers en er waren vele vertelgroepen en vertellers aanwezig. Deze sectie beschrijft achtereenvolgens de maandelijkse vertelavond in het algemeen, een specifieke avond, een gezamenlijk optreden, en de verteldag.

5.1.1 De maandelijkse vertelavond

Van alle maandelijkse avonden van de vertelgroep was er niet eentje hetzelfde, maar allen volgen ongeveer hetzelfde format met vaste onderdelen. Ik beschrijf hier hoe in het algemeen zo'n avond verloopt. Het is wel belangrijk om op te merken dat de maandelijkse avonden betreffende sfeer en doel in te delen zijn in twee soorten: een avond voor oefenen en een avond voor andere verhalen. Bij de eerste soort ligt de nadruk tijdens de avond op het oefenen van verhalen voor optredens en wordt er veel feedback gegeven. Bij de tweede soort wordt er weinig tot niet geoefend en is er daardoor veel ruimte voor andere verhalen en wordt er weinig feedback gegeven. In de zomervakantie was er ook nog een maandelijkse avond, die vooral qua aanwezige vertellers en sfeer erg verschilde van de andere avonden. Toen waren er meer mensen dan anders aanwezig. De meeste betalende leden waren er en daarnaast een aantal bekenden die anders niet komen: een zus van een lid, twee vrienden en een oud-lid. Zij wilden even langskomen voor een leuke avond bij En Public. Er werden toen weinig verhalen geoefend voor optredens, die waren toen nog ver weg en er werd meer muziek gemaakt dan andere avonden.

“Wie neemt de sleutel mee?” Met deze vraag eindigden de meeste avonden bij vertelgroep En Public. Als de maandelijkse bijeenkomst in het gehuurde verenigingsgebouw voorbij is moet er namelijk iemand de sleutel van het gebouw meenemen. Meestal neemt iemand de sleutel mee die ook echt tijd heeft om eerder aanwezig te zijn. Diegene moet dan de volgende keer niet alleen de deur openen, maar ook de lichten aandoen, alvast de koffie zetten en water koken voor thee. Zo kan er vanaf 19.30 uur begonnen worden met bijkletsen onder het genot van deze dranken. Nagenoeg altijd neemt er iemand iets lekkers mee, zeker rond een verjaardag. Om 20.00 uur zal de avond dan echt beginnen.

Als het dan 20.00 uur is en er genoeg is gekletst, roept er iemand “Zullen we maar eens beginnen? Het is al 20.00 uur!”. Degene met de sleutel zet vaak ook stoelen klaar voor iedereen. Het verenigingsgebouw is vrij groot, met veel tafels en stoelen. De vertelgroep is niet zo groot, dus daarom worden er altijd, in een open stuk aan een zijde van de open ruimte, stoelen opgesteld in een halve cirkel. In het midden staat dan een stoel voor de verteller die aan de beurt is.

Iedereen gaat zitten, met of zonder kopje in de hand, en dan wordt er begonnen. De meeste avonden volgt de vraag: ‘Wie heeft vanavond de leiding?’ Er heeft namelijk altijd één lid de leiding per avond. Al is er geen officieel bestuur, Karin en Geesje lijken samen de meeste zaken te regelen en nemen ook het vaakst de leiding. Andrea en Onno hebben ook wel eens een avond de leiding gehad. Een enkele avond nam Karin of Geesje de leiding zonder dat dit overlegd was.⁵⁰ De leider gaat dan of op de stoel in het midden zitten of neemt vanaf zijn eigen stoel het woord. Er wordt dan gevraagd wie er een mededeling heeft en daarmee wordt meestal bedoeld: wie heeft er iets te melden dat met de vertelgroep te maken heeft en dat voor iedereen belangrijk is. Optredens waar meerdere vertellers van de groep heen zullen gaan zijn dan het belangrijkste onderwerp. Er wordt dan besproken wie er heengaat als verteller, hoe het evenement geregeld is, wat voor thema er is, hoe laat wie waar moet zijn en soms wie met wie meereidt. Niet iedereen van En Public rijdt auto en soms is een optreden niet te bereiken per fiets. Ook noemt de leider dan soms punten die van meer van administratieve aard zijn, zoals de contributie van dat jaar, een mogelijke workshop, of de nieuwe website die gebouwd is. Geesje vertelde dat als zij de financiën van En Public wil bespreken in de groep, hier vaak weinig aandacht voor is en er vaak iemand is die zegt ‘Kan je mij dat niet mailen?’.

Na de mededelingen vraagt de leider wie er iets heeft voor die avond, waarmee bedoeld wordt: wie wil er een verhaal vertellen? Zij die dat willen, steken dan hun hand omhoog en noemen wat ze willen doen en waarom: een verhaal voor een optreden oefenen, gewoon een verhaal vertellen (‘Ik heb wel iets’), iets voorlezen of muziek ten gehore brengen. In de meeste gevallen gaat het om het eerste of tweede. Het afgelopen najaar waren er drie verteloptredens waar meerdere leden heengingen, waardoor er vaak een optreden was waar meerdere leden voor moesten oefenen. De leider noteert dan wie wat wil doen die avond en kiest een volgorde.

De meeste avonden dat ik aanwezig was, werden er verhalen geoefend voor optredens, maar was er ook plek voor een verhaal dat iemand erg graag wil delen, een voorgelezen verhaal, een spontaan verhaal of een anekdote. Iedereen krijgt om de beurt de kans om zijn of haar verhaal te vertellen. De verhalen voor optredens krijgen wel altijd voorrang. Elke verteller krijgt meestal rond de 10 minuten de tijd voor zijn of haar verhaal. In totaal worden er vaak tussen de 6 en 8 verhalen verteld op een avond. Soms houdt iemand de tijd bij, vooral als iemand het verhaal wil timen voor een optreden. Toch gebeurde het ook dat vertellers veel langer vertellen dan 10 minuten, maar dat hier niets van wordt gezegd. Zo vertelt Jacob vaak langere verhalen, maar hij geeft altijd aan dat hij geen feedback wil en dat het verhaal zo lang duurt als het duurt:

⁵⁰ Het zou ook kunnen dat op zo'n avond al voor mijn binnenkomst was afgesproken wie er de leiding had. Ik was niet alle avonden vanaf 19.30 uur aanwezig en heb niet elk gesprek gehoord.

En dan denk ik ja, als een verhaal 16 minuten moet duren, dan duurt het 16 minuten, dan kun je wel zeggen het moet in 15 minuten. Het is perfect als het in die 16 minuten kan, dan is het het perfecte verhaal. En dan moet je niet proberen dat in 15 minuten te proppen, dat is toch niet erg als het wat langer duurt... Ja, dan moet het misschien een ander verhaal worden.

Halverwege de avond is er altijd een korte pauze, waarin iedereen nog weer even een kopje thee of koffie pakt en onderling kletst. Daarna zijn de andere vertellers die een verhaal hebben nog aan de beurt. Om 22.00 uur is de avond afgelopen. Soms gaat er iemand eerder weg, maar meestal merkt rond 22.00 uur iemand op hoe laat het is er wordt er dan gestopt. De stoelen worden weer op hun plek gezet, de afwas wordt gedaan, de lichten gaan uit en de deur wordt op slot gedaan door degene die die keer de sleutel meeneemt.

Tijdens de maandelijkse avonden is er bijna altijd wel een moment nadat iemand een verhaal heeft verteld, dat er feedback wordt gegeven op het verhaal. Vaak is er eerst een kort applaus en daarna komen de reacties. Er lijkt een regel te zijn, waar mensen in interviews soms ook naar verwezen, dat je van tevoren aangeeft dat je feedback wil op je verhaal. Ook zeg je dan waarop je graag feedback wil. Dit wordt met name gevraagd bij de verhalen die ze testen voor een optreden. In de praktijk is deze regel niet altijd even belangrijk. Ook als er niet om feedback wordt gevraagd krijgt een verteller na een verhaal altijd wel iets te horen zoals 'leuk hoor' of 'mooi verhaal', en volgen er daarna ook soms tips voor hoe het verhaal beter verteld kan worden.

Nou ja en dan vroeg je feedback op bepaalde onderdelen of gewoon feedback ... als ze wat zagen. En we hadden wel afgesproken ... dat je eerst een tip gaf en dan ... als je het ongevraagd deed hè, en dan...; nee, eerst een compliment en dan een tip.

Alleen Jacob ontvangt nooit tips, omdat hij aangeeft dat niet te willen.

Soms roept een verhaal weinig op bij de luisteraars en blijft het op een paar kleine complimenten na stil. Ik heb bij een aantal avonden echter ook meegemaakt dat iemand negatieve feedback of tips kreeg over het verhaal, waar daar vooraf niet om gevraagd werd. Het gros van dit soort feedback komt dan van 1 persoon, die vaak als iemand een verhaal vertelt feedback noteert in een kladblok, nagenoeg altijd tips, geen tops. Hij is meestal de persoon die het uitgebreidst feedback geeft en dan heeft het altijd een vergelijkbare vorm: weinig positieve punten, een opmerking en uitleg over het uiten van de emoties van je personages, en uitleg over het toepassen van een bepaalde techniek voor dialoog. Door het interview met hem weet ik dat hij beide zaken belangrijk vindt en heb gezien dat hij ze zelf gebruikt in zijn verhalen. Ik hem al bij verschillende leden van En Public vergelijkbare feedback horen geven over emoties van personages en dialogen spelen. Er is geen direct effect waarneembaar van deze feedback in volgende optredens; maar vertellers geven ook niet aan dat ze deze feedback niet (meer) willen ontvangen.

Om te illustreren hoe feedback geven werkt beschrijf ik een eigen ervaring met het ontvangen van feedback. Tijdens de maandelijkse avond in januari deed ik samen met Dorien een verhalend liedje dat ik inleidde met een kort verhaal waarin ik de situatie van het liedje schetste. Dit korte verhaal had ik weinig voorbereid, omdat ik het op basis van het lied wel kon improviseren. Dorien en ik waren als eerste aan de beurt. Ik zong na de korte inleiding het lied en Dorien begeleidde mij op haar accordeon.

Ik vond het ontzettend spannend om te doen, want de combinatie van vertellen, zingen en samenwerking met een muzikant waren nieuw voor mij. Na het liedje volgde er een applaus en nagenoeg iedereen reageerde positief. Geesje zei zelfs dat ze het wel voor zich zag dat we hier het podium mee opgingen. Dorien zei ook nog dat ze het heel goed vond gaan en dat het een vrolijk begin van de avond was. Hierna volgde nog een aantal tips van Onno. Zoals meestal had hij een paar aantekeningen gemaakt tijdens het kijken en luisteren. De feedback die hij vervolgens gaf ging alleen over het korte inleidende verhaal. Hij merkte op dat ik de emotie van één van de personages in het inleidende verhaal sterker aan had kunnen zetten, dat ik het iets theateraler had neer mogen zetten. Geesje sloot zich aan bij deze opmerking, door te zeggen dat ik wat snel door het verhaal heen was gegaan en dat het verhaal veel leuker kon zijn als ik bij de emoties stil zou staan en het verhaal een beetje zou spelen in plaats van enkel vertellen. Deze feedback vond ik zowel nuttig als ook wel lastig om te horen. Ik had zelf namelijk de nadruk op het lied gelegd en weinig tijd besteed aan het inleidende verhaal en ik had gehoopt dat het enkel positieve reacties zou opleveren. Hoe het feedback geven deze keer verliep is niet uniek voor En Public. Zoals genoemd wordt er vaak begonnen met positief commentaar en volgen daarna een aantal punten voor verbetering, meestal neemt Onno hierin het voortouw.

5.1.2 De En Public-avond van oktober

Voor een weergave van een specifieke maandelijkse avond bij En Public heb ik gekozen voor de avond van oktober. De reden is: alle leden waren deze avond aanwezig en er werd weinig geoefend voor optredens, waardoor ook vertellers aan het woord kwamen die anders minder vertellen. Hierdoor was de sfeer erg gemoedelijk en minder formeel dan bij avonden die vooral focussen op oefenen voor optredens. Ook werd er weinig feedback gegeven en werden er veel spontane verhalen verteld.

Zoals genoemd waren alle leden er deze avond. Het eerstvolgende gezamenlijke optreden was nog ver weg, wat maakte dat er weinig verhalen te oefenen waren, waardoor er ruimte was voor andere verhalen. Karin en Geesje wilde hun verhaal van een vorig optreden graag vertellen. Dat evenement was slecht geregeld geweest en daardoor hadden ze amper de kans gehad daar te vertellen en weinig publiek gehad. Daarnaast had Geesje dit verhaal bij de vorige avond aan de groep voorgelegd en hulp gevraagd bij wat ze kon doen met thema van het evenement. Nu had ze de uiteindelijke versie die ze met ons wilde delen. Een nieuw lid gaf ook aan een verhaal te hebben en Andrea zei dat ze een verhaal meehad om voor te lezen.

Het nieuwe lid begon. Het was een verhaal over een man en zijn zwembroek. Hij had de vorige keer te horen gekregen dat hij zijn verhaal moest vertellen, niet voorlezen, dus deze keer vertelde hij een verhaal uit zijn hoofd. Net als de vorige keer was het een zelfgeschreven verhaal. Het was kort en grappig en er werd gelachen. Toen hij krap weer op zijn stoel zat gaf Andrea spontaan aan een verhaal te hebben, een waargebeurd verhaal over iets dat haar recentelijk was overkomen. Nog voor het andere lid echt zijn feedback had ontvangen begon ze te vertellen over een diepe snee in haar vinger en haar tocht naar de eerste hulp. Ze maakte er echt iets spannends van. Haar verhaal riep veel reacties op bij de andere aanwezigen die onderling begonnen te praten. Er ontstond een meer informele sfeer dan op de andere avonden. Het maakte dat ook Jacob aangaf iets te wilde vertellen, ook een anekdote. Hij ging snel op de stoel in het midden zitten en begon al te vertellen voordat iedereen stil was. Hij vertelde over een gebeurtenis tijdens zijn coschappen waarbij een stoere man een hechting erg pijnlijk had gevonden. Na dit verhaal gaf ook Nellie aan wel iets waargebeurds te willen vertellen. Ze ging op de stoel in het midden zitten en vertelde dat de aanloop naar 75 jaar bevrijding veel herinneringen oproep. Ze heeft de oorlog

namelijk meegemaakt (was 14 jaar rond de bevrijding). Ze vertelde deze avond een aantal anekdotes over haar tijd als kind in Enschede tijdens de oorlog. Na deze verhalen was de groep even stil en toen werd er voorgesteld om eerst maar even te pauzeren.

Na ongeveer 20 minuten en veel gezellig geklets, riep Andrea dat we maar weer verder moesten. Toen iedereen weer zat begon Geesje toen haar verhaal. Het evenement waarvoor ze het had bedacht had de Industriële Revolutie als thema gehad en haar verhaal ging daarom over het Kinderwetje van Van Houten. Het was een historisch verhaal, waar ze wat onderzoek voor had gedaan, dat in een verhaalstructuur was gegoten. Ze was verkleed, gebruikte attributen en vertelde het verhaal heel duidelijk. Hierna vertelde Karin haar verhaal van hetzelfde evenement. Zij had gekozen voor een verhaal over drie zonen en een waterheks. Het had een historisch karakter, maar was verder een soort sprookje. Hierna gaf ze aan nog een kort verhaal te willen doen dat ze moest oefenen voor een optreden. Andrea zei niets meer over het verhaal dat ze wilde voorlezen. Hierna was het ongeveer 22.00 uur en werd besloten de avond te eindigen.

5.1.3 Een gezamenlijk optreden: Winterverhalen in het museum

De leden van En Public doen door het jaar heen verschillende optredens, momenten buiten de maandelijkse avond waar ze als verteller voor publiek staan. Wanneer er een optreden op de planning staat wordt er binnen de groep besloten wie er heen kan en wil en wat de eisen zijn betreffende verhaallengte en -thema. Er is een aantal terugkerende evenementen waar de vertelgroep elk jaar heengaat, vaak in wisselende samenstelling. De samenstelling is afhankelijk van hoeveel vertellers er gevraagd zijn of nodig zijn en wie beschikbaar is. Zo gaan de vertellers in de zomer naar een festival om op te treden, is er in het najaar een wandelroute waar ze als vermaak aanwezig zijn en is er in de winter het optreden in een museum in het noorden van Nederland. Daarnaast vond er afgelopen jaar nog een groepsoptredens plaats op een natuurlocatie en werd er in het verleden door de groep ook opgetreden in een botanische tuin, op scholen en in een woonzorgcentrum.

Voor de meeste leden van En Public zijn de optredens die ze geven als verteller erg belangrijk. Tijdens de optredens staan ze voor ander publiek (niet-vertellers), komen ze op plekken waar ze anders niet zouden komen en doen ze waar ze bij En Public voor oefenen. In hoofdstuk 8.2. ga ik verder in op het belang van de optredens voor de vertellers. De beschrijving hieronder is van het enige En Public-optreden waar ik zelf bij was en aan deelnam als verteller.

Eind december organiseerde een museum in het noorden van Nederland een avond met verhalen met de winter als thema. Dit evenement vindt al een aantal jaar plaats en elk jaar wordt En Public gevraagd om met meerder vertellers te komen. Dit jaar waren er zeven vertellers van de vertelgroep en één van een bevriende vertelgroep. Leden van de vertelgroep hebben overleg gehad met de directeur van het museum en toen zijn het thema en de locaties van de vertellers gekozen. De directeur voelde weinig voor traditionele kerstverhalen, dus daar moesten de vertellers rekening mee houden. De opzet was dat elke verteller 15 minuten had voor een verhaal en per plek waren twee vertellers die elkaar afwisselden, met vier plekken in totaal. De bezoekers konden de hele avond naar de verschillende plekken in het museum om daar dan allerlei verhalen te horen. Naast de verhalen zou er ook muziek zijn van een klein koor en een ensemble, die ook nog beide op verschillende plekken stonden.

Het evenement begon om 17.15 uur, maar de vertellers moesten om 16.00 uur al aanwezig zijn. Ik ging deze avond ook vertellen en reed met een aantal andere leden mee naar het museum. De chauffeur, Jacob, deed dit wel vaker, het oppikken van andere leden van de vertelgroep en samen naar een optreden rijden. Eenmaal bij het museum kregen de vertellers koffie en thee aangeboden en daarna kon er om 16.30 uur een warme maaltijd gegeten worden, dit alles verzorgd door het museum. Na het eten vertrokken alle vertellers naar hun plek in het museum om zich klaar te maken voor het optreden. Karin, Geesje en ik hebben verkleedden ons voor ons verhaal. Onno paste zijn kleding ook iets aan en daarnaast had hij een harp mee. Ikzelf stond met Onno op een plek en daardoor zijn daar de meeste details over. Zowel Jacob als Andrea waren niet mee als vertellers, maar om hand- en spandiensten te verlenen tijdens het evenement. Andrea hielp de bezoekers hun weg vinden naar de vertellers en Jacob liep ook rond, tot een bezoeker, een vriendin van Geesje, van een trapje viel en hij haar naar een ziekenhuis moest brengen.

Toen het evenement begon om 17.15 uur, kwamen er langzaam bezoekers binnen. Het waren niet direct grote aantallen mensen. De bezoekers konden ook nog in het restaurant van het museum eten als ze wilden, dus sommige bezoekers liepen eerst daar naar door, in plaats van naar de vertellers te gaan. De plek waar Onno en ik stonden was dicht bij de ingang van het museum en het harpspel van Onno trok de aandacht, hierdoor kregen we over de avond verspreid veel bezoekers. Het publiek kon zowel staan als zittend en daarnaast ook nog rondkijkend in het museum luisteren naar de muziek van de harp en de verhalen van de twee vertellers.

Ik had één verhaal voorbereid, een sprookje over een stoere prinses die vecht tegen trollen, Rafelkap genaamd. Onnos winterverhaal ging over een schrijver die een kerstverhaal schrijft om de harten van mensen in zijn dorp op te verwarmen zodat ze geld willen geven aan de armen. Hij schrijft over twee oude, arme mensen die tijdens een sneeuwstorm omkomen omdat ze maar weinig geld hadden gekregen. God verschijnt 's avonds aan de schrijver en laat hem de oude mensen zien die hij liet sterven in zijn verhaal, als blauwe schimmen verschijnen ze voor hem, evenals de andere personages die hij al eens had laten sterven in een verhaal met hetzelfde doel. God keurt dit af en de schrijver schrikt zo van het alles dat hij de volgende dag zijn verhaal verscheurt. Onno besloot in de loop van de avond ook nog een verhaal over een wijze pad en een mollenfamilie en een verhaal over verliefde kikkers te vertellen. Deze twee verhalen had hij in zijn repertoire, zei hij, en kon hij zo inzetten. Omdat de avond lang was, het publiek vaak lang bleef zitten en er ook zo nu en dan kinderen bij waren, besloot hij de andere twee verhalen toe te voegen. Het winterse verhaal was niet zo geschikt voor kinderen.

Het Rafelkap-sprookje leek het wel erg goed te doen bij kinderen en hun ouders. Ik had mij verkleed met o.a. een wijde jurk, rafelige kapje op en een enorme pollepel in de hand voor het vertellen van het verhaal, dit was het wapen van de stoere prinses. Om en om vertelden we verhalen, met tussendoor ook nog het harpspel van Onno. In het eerste uur vertelden we ongeveer non-stop, waarna de we besloten om en om pauze te nemen, want het was best vermoeiend en na een tijdje kende je elkaar verhalen best goed. Op deze plek kwam halverwege de avond ook nog even het koor langs. Het waren 5 á 6 mensen, die meerstemmig winter-/kerstmuziek zongen. Ze gingen even zitten op de stoelen die bij ons stonden, wat een fijne pauze was voor de vertellers en weer ander publiek trok.

Tegelijkertijd werden op de andere drie plekken in het museum ook verhalen verteld. Niet bij iedereen was evenveel publiek aanwezig. De ene plek was aantrekkelijker dan de ander en die waar Onno en ik stonden was door de harp en de vele zitplekken populair. Als vertellers even niet aan de beurt waren liepen ze

rond en keken ze bij elkaars verhalen. Daarnaast werden ook het koor en het ensemble bezocht. Andrea liep ook steeds van locatie naar locatie en vroeg de vertellers of ze iets te drinken wilden en haalde dat dan voor ze. Halverwege de avond viel de genoemde persoon van een stenen trapje en moest zij naar het ziekenhuis gebracht worden. Dit was wel even een schok voor iedereen. Geesje ging met haar mee, waardoor de andere verteller op haar plek alleen stond en om die reden eerder stopte met vertellen.

Op een andere plek stond Dorien met een van de nieuwe leden te vertellen. Tijdens een van mijn korte pauzes liep ik daar langs en sprak ik Dorien. Het nieuwe lid had gekozen voor een wat ongebruikelijk verhaal voor dit evenement. Dorien gaf aan, dat ze het verhaal eigenlijk niet gepast vond voor dit optreden, onder meer omdat er ook kinderen aanwezig waren. Zij hoorde het verhaal hier voor het eerst.

Rond 21.00 uur stopte iedereen met verhalen vertellen, want dit was de eindtijd van het evenement en er waren niet veel bezoekers meer. De vertellers pakten hun spullen in en sommigen brachten alvast iets naar hun auto. Daarna nam iedereen nog even plaats in het restaurant om onder het genot van chocolademelk en glühwein na te praten over de avond. Iedereen gaf aan dat ze de avond erg plezierig hadden gevonden en dat ze blij waren met de hoeveelheid publiek. Bij een optreden in de zomer in hetzelfde museum waren er maar heel weinig bezoekers geweest en dit had de meeste vertellers gefrustreerd. Er werd genoemd dat er deze keer meer promotie was geweest vanuit het museum. De museumdirecteur kwam ook nog even langs om iedereen te bedanken en gaf aan de drankjes voor zijn rekening te nemen. Toen de glazen leeg waren vertrokken alle vertellers richting hun auto. Ik zat in de auto bij Jacob, die tussendoor nog naar het ziekenhuis was gereden. Een groot deel van de reis ging over het ongeval en Geesje werd nog even gebeld om te vragen hoe het nu ging.

5.1.4 Vertellers als publiek: De Eerste Noordelijke Verteldag

De vertellers van En Public hebben zoals genoemd maandelijks avonden waar ze als groep samenkomen, individuele en gezamenlijke optredens en daarnaast namen veel leden ook deel aan evenementen waarbij zij in contact komen met andere vertellers en waar ze zelf publiek zijn. Zo is er elk jaar The Amsterdam Storytelling Festival, een evenement waar een aantal vertellers heen gaat als publiek, om andere vertellers te horen en zien en om workshops te volgen over verhalen vertellen. Ook worden er evenementen georganiseerd die enkel voor en door vertellers bedoeld zijn, voor vertellers om elkaar te ontmoeten en van elkaars vertelkunsten te genieten. Deze evenementen vinden hooguit eens per jaar plaats en ik was zelf aanwezig bij de eerste versie van een dergelijk evenement in het Noorden: De Eerste Noordelijke Verteldag.

De dag verliep als volgt: tussen 11.00 en 13.00 uur werd er op vier locaties verteld door vertelgroepen en individuele vertellers. Binnen die tijd waren er vier tijdsvakken waarin tegelijkertijd verteld werd, waardoor je dus moest kiezen naar welke vertellers je toe wilde. Daarna was er een pauze met soep en broodjes. In de middag stond er een 'Story-slam' op het programma, een vertelwedstrijd waarbij twee vertelgroepen de strijd met elkaar aangaan met de andere vertellers als jury en publiek. Het is de vertelversie van een poetry slam. Alle vertelkringen en -groepen uit het noorden van Nederland waren uitgenodigd en daarnaast een groep uit Amsterdam-Noord, eentje uit Gelderland, een uit Overijssel en een aantal individuele vertellers. De aanwezige individuele vertellers waren beroeps- en/of bekende vertellers, mensen die (ook) geld verdienen aan hun optredens. Dorien vertelde in de auto terug dat veel vertellers graag hun brood zouden verdienen met het vertellen, maar dat dat simpelweg niet gaat. Ook de mensen die er wel wat aan verdienen doen er vaak nog iets naast.

In totaal waren er ongeveer 40 mensen aanwezig, 8 vertelgroepen en in elk geval 5 individuele/beroepsvertellers. Ik was de jongste persoon deze dag. De meeste vertellers waren tussen de 50 en 60, met wat uitschieters naar boven en beneden. De vertellers uit Amsterdam waren wel jonger dan 50, viel mij op. Zowel ik als de leden van En Public dachten dat het deze dag enkel zou gaan om groepen uit Groningen, Friesland en Drenthe. Onder de En Public-vertellers werden grapjes gemaakt over de groep uit Amsterdam – 'Amsterdam-Noord is ook het Noorden blijktbaar' – wat leek te suggereren dat sommigen vonden dat ze niet op een noordelijke verteldag thuishoorden. Van elke vertelgroep waren 4 leden welkom en geen ander publiek dan de vertellers. Na overleg met de organisatie was ik zelf als onderzoeker ook welkom op de mooie buitenlocatie in Friesland. De voorwaarde was wel dat ik mij vanaf het begin kenbaar zou maken als onderzoeker en niet zelf op mensen af mocht stappen; wie iets wilde delen moest naar mij toekomen.

Doordat mijn contact met de organisatie wat stroef was gelopen, had ik in eerste instantie het idee dat ze mij liever niet op hun evenement hadden gehad. Daarnaast was er nog de regel dat ik niet zelf op vertellers af mocht stappen met vragen die met mijn onderzoek te maken hadden. Hierdoor was ik bang dat ik mij deze dag erg formeel moest gedragen en dat mensen mij zouden omzeilen. Dit bleek gelukkig niet waar te zijn, de realiteit was veel meer ontspannen. Zowel tussen de optredens door als tijdens de pauze kwamen verschillende vertellers op mij af om mij iets te vertellen over hun vertelgroep of te vragen of ik al met veel mensen had gepraat. Hieruit vloeiden vaak mooie verhalen over hun vertelgroep. Doordat ik mij bij de opening had voorgesteld wist iedereen mij goed te vinden.

De verteldag was op een locatie in Friesland waar ik zelf niet kon komen, daarom reed ik met Dorien mee er naar toe. Daar aangekomen verzamelden we ons als vertelgroep en liepen we gezamenlijk naar de receptie waar iedereen zich moest melden en een programma kreeg uitgereikt. Van hieruit werden we naar een groot grasveld gestuurd waar een grote tent, banken stoelen en tafels stonden. Hier konden we allemaal koffie en thee inschenken, een plakje koek pakken en wachten tot de dag geopend werd. Er was die dag één bekende verteller die gevraagd was om de presentatie op zich te nemen, hij nam tijdens de gezamenlijke momenten steeds het woord. Tijdens de opening vroeg de organisatie mij even naar voren te komen, mij voor te stellen en iets te vertellen over mijn onderzoek. Na de opening, iets voor 11 uur, vertrokken de vertellers die in het eerste tijdvak gingen vertellen naar hun locatie. Ik ben meegegaan met de verteller van En Public, aangezien ik erg benieuwd was naar hun verhalen en naar hoeveel bezoek er zou komen.

Voor hun optreden had En Public 20 minuten de tijd gekregen. Ze waren met drie vertellers, Nellie had haar rib gekneusd bij een val en kon niet komen. Ze zouden alle drie oorspronkelijk een verhaal van 5 minuten vertellen en Dorien en Geesje hielden zich daar ongeveer aan. Geesje zei nog tegen me dat ik ook wel de verteltijd van Nellie had kunnen vullen met een verhaal, maar dat Onno die tijd zou vullen toen bleek dat zij niet kwam. Hij kon blijkbaar extra tijd gebruiken. 5 minuten is voor de meeste vertellers echt heel kort. Er kwamen ongeveer 8 vertellers luisteren bij dit optreden.

Dorien was als eerste aan de beurt. Zijn vertelde een kort verhaal over een mug die graag naar het strand wil, vanwege alle blote lijven die daar zijn. Daarna vertelde Onno een wat langer verhaal over Bonifatius, de duivel en een boerenmeid. Hij had voor Bonifatius gekozen, omdat we in Friesland waren. Als laatste was Geesje aan de beurt. In bijpassende kleding vertelde zij een kort verhaal over haar verbondenheid met zowel Groningen, Friesland en Drenthe: ze had voor elke provincie een bijpassend kledingstuk aan en

vertelde over haar jeugd in Friesland, verhuizen naar Groningen en werk in Drenthe. Hierna volgde een korte mop over de Sonnema's (Berenburgmerk), de Bokma's (Graanjenever) en Bonifatius. Geesje is zelf familie van de Bokma's en de Sonnema's, zo bleek. Onno en Geesje hadden dus met opzet een lokaal verhaal gekozen, passend bij de locatie en de opzet van deze noordelijke verteldag. Geesjes verhaal was tevens vrij persoonlijk, dat van Onno en Dorien niet. Onderweg naar het volgende optreden nodigde een lid van een andere vertelgroep mij nog uit om ook bij hun vertelgroep te komen kijken. Deze verteller sprak erg trots over de groep en hun manier van vertellen. Dit optreden heb ik toen inderdaad bezocht.

Na het optreden van En Public ben ik nog bij drie andere optredens van vertelgroepen geweest. Ik was vooral benieuwd naar hoe andere groepen/kringen vertelden en wat voor thema's ze zouden kiezen. Waarin de groepen overeen kwamen was dat ze allemaal een stijl en/of verhaal gekozen passend bij waar de groep vandaan kwam. Er werden lokale sagen of stukjes geschiedenis verteld en er werd gebruik gemaakt van lokaal dialect. Sommige verhalen waren heel aangrijpend, andere grappig en weer anderen vooral heel knap en mooi verteld. Na deze optredens was het tijd voor de lunch op het grote grasveld.

We konden allemaal iets te drinken en een kom groentesoep krijgen. De broodjes waren door iedereen zelf meegenomen. Ik pakte een kom soep en nam plaats op een vrije bank aan de rand van het grasveld. Tijdens het eten kwamen er af en toe vertellers naar mij toe om even met mij te kletsen. Dit waren voornamelijk de mensen die mij uit hadden genodigd voor hun optreden. Zij vertelden nog iets meer over het soort vertelgroep dat ze zijn en wat voor activiteiten ze allemaal ondernemen. Ook praatte ik nog met andere vertellers van En Public over de optredens die zij hadden gezien, waar ik zelf niet was geweest. Zeker de individuele/beroepsvertellers maakten grote indruk.

Na de lunch was er de Storyslam. Deze vertelwedstrijd vond plaats in de ronde tent die op het grote grasveld stond. De banken werden zo neergezet dat er een soort tribune en een open plek ontstond. De open plek was het podium, waar links en rechts een bank stond waar de strijdende vertelgroepen op plaats namen. De groep die de verteldag had georganiseerd nam het op tegen de groep uit Amsterdam-Noord, zij hadden zich als eerste opgegeven. De hele wedstrijd werd geleid door de bekende verteller die ook eerder de leiding had. De wedstrijd zou uit meerdere rondes bestaan en improvisatie was een belangrijk onderdeel. Het publiek werd opgedeeld in vier groepen, elke groep was een jury met een leider. Ik was de leider van onze groep. Na elk optreden moesten we even overleggen en dan mochten we als groep scores geven tussen de 6 en 10 met scorebordjes. Voor mij was dit een fijne manier om betrokken te worden bij de dag, omdat ik dan van mijn groep kon horen waarom ze bepaalde vertellers of een groep beter vonden dan een ander.

In de eerste ronde moesten de teamleden van beide groepen individueel een verhaal vertellen dat ze hadden voorbereid. Het moest precies 5 minuten duren en ze kregen puntenaftrek voor een te kort of te lang verhaal. Elke verteller kreeg ook nog twee improvisatieopdrachten voor in het verhaal, hier mocht het publiek in mee kiezen door opties te roepen. In deze ronde deden de organiserende vertellers het over het algemeen beter. In de tweede ronde moest elk team met drie vertellers vooraan gaan staan en ze moesten samen in 5 minuten een sprookje vertellen. Het moest geheel geïmproviseerd zijn met ongeveer evenveel verteltijd per verteller. Daarnaast moest de structuur zo zijn dat er een probleem was in het verhaal en er drie pogingen gedaan moesten worden het probleem op te lossen, waarbij de laatste poging slaagde. Bij deze opdracht waren de beide groepen erg aan elkaar gewaagd. Uiteindelijk won de organiserende groep met maar een paar punten verschil.

De meeste mensen die ik na afloop sprak vonden de storyslam heel leuk en waren onder de indruk van het kunnen van de vertellers. Vooral het improviseren werd erg bijzonder en knap gevonden. Het maakte sommige vertellers ook enthousiast over de wedstrijdvorm. Dorien zei die dag dat zij ook wel een keer zoiets wilde doen bij En Public of in elk geval de oefeningen eruit wilde gebruiken.⁵¹

Na afloop van de storyslam pakte iedereen nog iets te drinken en praatten mensen verspreid over het grasveld met elkaar. Ik heb toen zelf nog even met een aantal vertellers gepraat over wat ze vonden van de dag. In deze gesprekken viel op dat velen het er over eens waren dat vertellers heel graag praten en graag het woord hebben. Kortom: vertellers vertellen graag. Van de vertellers van En Public hoorde ik achteraf nog teleurstelling over dat er ook groepen en vertellers uit andere provincies aanwezig waren, zoals de groep en vertellers uit Overijssel en Amsterdam-Noord.

5.2 Individuele vertelsituaties en de voorbereiding op het vertellen

De vertelactiviteiten van de leden van En Public zijn voor een groot deel verbonden aan de vertelgroep, maar daarnaast zijn er vertelsituaties die meer individueel zijn. Twee van de zeven geïnterviewde leden vertellen enkel verhalen op de maandelijkse avond en een ander doet nagenoeg alleen optredens die vanuit de vertelgroep georganiseerd worden. De andere vier leden hebben ook optredens die niet direct met En Public te maken hebben. Deze optredens zijn dan soms met andere vertellers of muzikanten, maar zo nu en dan ook individueel. Wat voor optredens dit zijn en wie deze doet, zal ik hieronder beschrijven.

Verder gaat aan elk optreden of vertelmoment een proces vooraf: het voorbereiden van het vertellen. Het maakt niet uit of het om een verhaal voor bij de maandelijkse avond ging of een optreden buiten de deur. Altijd moet er een verhaal gekozen worden, al dan niet binnen een thema, dit verhaal moet ingestudeerd worden en eventueel moeten er nog attributen of kleding voor bij het verhaal gekozen worden. Dit proces is voor elke verteller individueel en niet iedereen doet alles op eenzelfde manier. Hieronder zal ik inzicht geven in dit proces, gebaseerd op zowel mijn veldwerknootities, de interviews en mijn eigen ervaring met het voorbereiden van een verhaal.

⁵¹ Tot op heden is dit voornemen nog niet uitgevoerd. Ook is de storyslam bij de volgende En Public-avond geen onderwerp van gesprek geweest, voor zover ik weet.

5.2.1 Individuele optredens

De vijf vertellers van En Public die optredens doen buiten de maandelijkse vertelavond, treden met name op wanneer ze als vertelgroep ergens gevraagd zijn. Daarnaast hebben een aantal van hen ook optredens die ze zelf geregeld hebben of een samenwerking zijn met een andere verteller van buiten En Public.

Van alle vertellers is Karin het meest actief als verteller. Zij is voor En Public actief als contactpersoon en regelt veel van de optredens, maar is ook goed in staat haar eigen optredens te regelen en wordt af en toe ook gevraagd als verteller. Ze vertelde mij dat ze wel eens op heeft getreden in de bibliotheek waar ze voor haar pensioen werkte, in een muziekkoepeel in haar woonplaats, bij een vrouwenvereniging en op een middeleeuws festival. Onno noemde dat hij ook wel eens naar vrouwenverenigingen gaat, maar dan om lezingen te geven over onderwerpen die aan zijn beroep gerelateerd zijn. Daarbij gebruikt hij dan ook vaak verhalen als inleiding of om een punt te maken. Daarnaast treed hij ook elk jaar op op een middeleeuws festival en verzorgd hij samen met een oud-lid van En Public elke zomer ook nog een optreden waarbij hij dan zelf op zijn harp speelt. Geesje noemde in haar interview met mij dat ze een keer heeft opgetreden op iemands verjaardag, nadat iemand haar had horen vertellen in de botanische tuin. Afgelopen jaar zat ze tevens samen met Nellie in een filmpje over vertellen dat op lokale televisie werd uitgezonden. Daarnaast gaat ze elk jaar naar The Amsterdam Storytelling Festival met Karin en daar volgen ze vertelworkshops, dit telt voor haar ook wel als een optreden: 'Ook op het podium in Amsterdam met Storytelling hè, dat is dan natuurlijk een workshop volgen en... verhalen doen. Dat telt natuurlijk ook wel weer mee.' Dorien doet het de afgelopen jaren rustig aan wat betreft optredens, mede omdat haar werk erg veeleisend is. Wel organiseert ze elk jaar een open podium in haar eigen tuin, waar naast vrienden en familieleden En Public dan ook voor uitgenodigd is. Nellie zei dat ze buiten de optredens met de vertelgroep eigenlijk niets doet, maar ze noemde nog wel dat ze wel eens verhalen vertelt aan haar kleinkinderen en ook wel eens gevraagd is om een verhaal te vertellen aan de kinderen op de verjaardag van een vriendin. Andrea gaf in ons interview duidelijk aan dat ze alleen bij de maandelijkse avonden iets met verhalen doet: 'Ik ga niet weg om te vertellen.' Wel leest ze wel eens verhalen voor op scholen.

5.2.2 De voorbereiding: een verhaal kiezen

Op de maandelijkse avonden vertellen de leden uiteenlopende verhalen⁵². Nagenoeg iedereen is thuis in het bezit van een aantal meter boeken vol verhalen, sagen, sprookjes en vertellingen. Wanneer er dan een nieuw verhaal gekozen moet worden voor bijvoorbeeld een optreden, kiezen vertellers tussen een verhaal uit hun eigen repertoire – een verhaal dat ze dus al kennen en eventueel aanpassen voor het desbetreffende optreden – of een nieuw verhaal dat meestal afkomstig is uit een verhalenboek uit hun collectie. Geesje werk daarbij soms in het voren:

Het is soms moeilijk om passende verhalen nieuw te zoeken, als je ze nog moet zoeken. Dus ik lees liever in het voor, dan gericht op een optreden, want dan kan je zien dat je niks vindt.

Er worden ook nog andere bronnen gebruikt: Jacob maakt ook wel gebruik van Wikipedia voor waargebeurde verhalen, de website www.beleven.org (online Volksverhalen Almanak) wordt soms geraadpleegd en de vertellers schrijven een enkele keer een eigen verhaal (vaak wel op basis van een bestaand verhaal). Een heel enkel maal wordt er uit eigen of andermans herinnering geput (optreden over jong zijn in de Tweede Wereldoorlog). Bijna alle verhalen zijn fictie.

5.2.3 De voorbereiding: een verhaal instuderen

Het instuderen van een verhaal is een belangrijk onderdeel van het vertellen, want vertellen doe je uit je hoofd, niet van papier. Iedere verteller heeft net een andere manier voor het instuderen, maar meestal wordt het gekozen verhaal een keer doorgelezen en dan wordt er gekeken of er iets aangepast moet worden. Als het verhaal bijvoorbeeld veel te lang is, dan moet het worden ingekort. Zelf heb ik een verhaal ook een keer een geheel ander einde gegeven, omdat het einde van het bestaande verhaal mij niet zinde. Nadat het verhaal is aangepast waar nodig, kan het instuderen beginnen. De meeste vertellers lezen het verhaal een paar keer door en gaan het dan hardop vertellen. Veel van de vertellers bij En Public zijn alleenstaand en oefenen daarom niet op een partner, maar vertellen aan zichzelf of bijvoorbeeld aan hun huisdier, zoals Nellie:

Ik vertel het aan mijn kat. Die zit hier vaak op de tafel. En vroeger, toen ik nog een hondje had, liep ik met hem in het bos en dan vertelde ik het aan mijn hondje. En mensen die me zagen moeten wel gedacht hebben, dat mens is hartstikke gek, die loopt daar te praten en zo.

Het instuderen is niet alleen een kwestie van het verhaal letterlijk uit je hoofd leren, het gaat er volgens de meeste vertellers ook om dat je het verhaal je 'eigen maakt'. Dat betekent dan dat de structuur, namen en de belangrijkste gebeurtenissen vaststaan en misschien ook een enkele zin die je heel mooi vindt, maar dat je tijdens het vertellen zelf de precieze zinnen kan kiezen. Hierdoor is het verhaal elke keer net iets anders. Dorien tekent voor het instuderen of eigen maken van een verhaal kleine stripjes met daarin de gebeurtenissen in het verhaal. De tijd die de vertellers besteden aan het instuderen van een nieuw verhaal verschilt, maar de meesten zeiden dat het ze zeker een paar dagen kost.

De vertellers gebruiken voor het vertellen van hun verhalen soms ook attributen of specifieke kleding. Geesje staat er om bekend dat ze elk optreden met een of meerdere boodschappentassen verschijnt met daarin zowel attributen als verkleedkleding. Ook Karin verkleed zich vaak voor een optreden, ze heeft onder andere veel middeleeuwse kleding. Ze gaat vaak naar middeleeuwse festivals en koopt daar dan ook kleding voor haar optredens als verteller, vertelde ze. Onno past zijn kleding vaak ook een beetje aan, zodat het past bij het verhaal of de gelegenheid. Dit doet hij dan wel alleen op de locatie van het optreden, niet bij de maandelijkse avond. Ook gebruikt hij vaak zijn harp als afwisseling met zijn verhalen en neemt hij wel eens een attribuut mee, zoals een Viking-bordspel. Nellie en Dorien passen hun kleding vaak ook een beetje aan bij hun optreden, al is dit veel subtieler en doen ze dit niet voor de maandelijkse avonden.

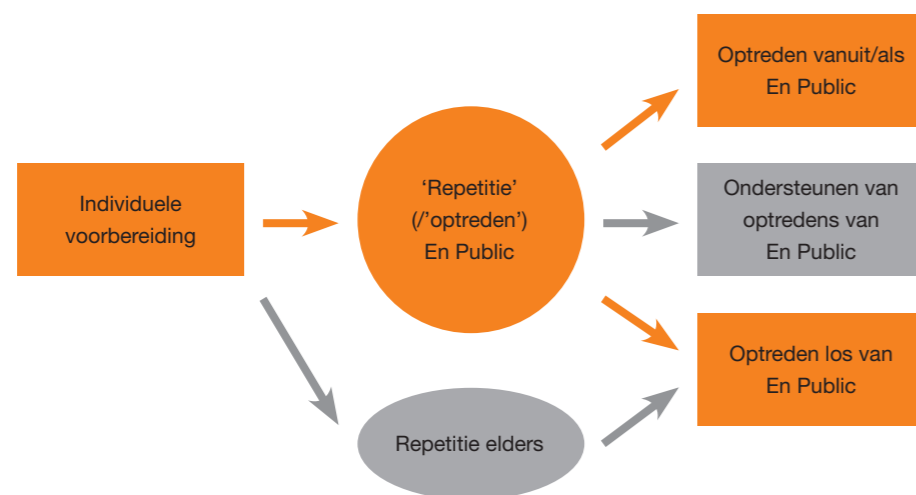
⁵² In Bijlage I staat een selectief overzicht van de verhalen die de verschillende vertellers hebben verteld op een En Public-avond en bij optredens.

5.3 Conclusie: elementen van de sociale situaties

Deze sectie heeft laten zien dat er een duidelijk onderscheid gemaakt kan worden in de vele vertelsituaties van de verhalenvertellers van En Public. Er zijn groepssituaties en individuele situaties. De groepssituaties zijn: de maandelijkse avond van de vertelgroep, optredens vanuit de vertelgroep en evenementen voor en door vertellers. De individuele vertelsituaties zijn: individuele optredens en het voorbereidende proces voor het vertellen van verhalen.

De beschrijving laat ook zien dat er een verschil is tussen het vertellen van verhalen binnen en buiten de En Public-avond. Het vertellen van het verhaal op de maandelijkse avond is een soort optreden, maar dat wordt meestal gewoon vertellen (wie wil er wat vertellen?) of oefenen (wie heeft er een verhaal te oefenen?) genoemd, waar het vertellen van een verhaal voor een andere groep mensen een optreden wordt genoemd (of soms 'weg gaan om te vertellen'). Daarnaast vervullen En Public-leden soms ook ondersteunende functies voor anderen bij optredens. In onderstaand diagram zijn de vertelsituaties in een stroomdiagram weergegeven.

Bij de meeste leden lijkt er een hiërarchie te bestaan in deze vertelsituaties, maar deze wisselen van persoon tot persoon. Voor een aantal mensen is het ultieme doel de 'echte' optredens aan de rechterkant van het stroomdiagram; de 'optredens' tijdens de En Public avonden worden dan vooral gezien als repetities voor de 'echte' optredens; en individuele vertelactiviteiten zijn voorbereidend. Maar de repetitieavond kan ook een meer autonome status hebben, als gelegenheid om met bekenden – de andere leden – iets te delen dat je grappig of belangrijk vindt. Voorbereidende activiteiten - het kiezen en eigen maken van een verhaal, door boeken gaan/pluizen, nieuwe boeken uitzoeken/kopen, een verhaal kiezen dat ze aanspreekt, een verhaal aanpassen of zelfs (deels) zelf iets nieuws schrijven – zijn voor sommige leden belangrijk, en ook wel intrinsiek bevredigend maar staan toch vooral in het teken van de voorbereiding op het 'vertellen zelf'. Dat is opnieuw een verschil met bijvoorbeeld musiceren, waarbij mensen bijvoorbeeld intrinsieke bevrediging kunnen vinden in het thuis studeren op hun instrument. Het feit dat de 'echte' optredens als ultiem doel gezien worden kan ook verklaren waarom sommige leden gemotiveerd om hier in ondersteunende zin bij betrokken te zijn (naast natuurlijk sociale redenen).

Figuur 3 Stroomdiagram vertelsituaties En Public

Aansluitend bij de ordening van de elementen van sociale situaties uit het theoretisch kader (zie 2.3.1) kunnen we het volgende zeggen. De leden van de eigen vertelgroep en het publiek bij de optredens zijn bij het verhalen vertellen de belangrijkste **personen**, al spelen ook partners, (klein)kinderen en organisatoren van een optreden op de achtergrond een rol. Veel publiek bij optredens is zelf ook verteller, maar niet alle – en voor de leden van de vertelgroep wordt de aanwezigheid van niet-vertellers als publiek als belangrijk gevoeld. De vertelsituaties laten een veelheid aan **gedrag** zien dat met vertellen te maken heeft. Vanuit de optiek van de verteller bijvoorbeeld: een verhaal vertellen, feedback geven en ontvangen, luisteren, koffie drinken, overleggen, voorlezen en het instuderen van verhalen. In een impliciete hiërarchie staat verhalen vertellen centraal, met als afgeleide – maar vaak als minder centraal gewaardeerde – vormen als een verhaal voorlezen of een lied zingen. Feedback geven en ontvangen is voor sommigen van groot belang, voor anderen minder, vaak afhankelijk van de vraag of het gaat om de repetitie als middel ter voorbereiding op een optreden of om de repetitie als doel om te delen en te verbinden met de andere leden. Duidelijk wordt ook dat En Public eerder een 'informeel verband' is dan een 'formeel verband'⁵³ - 'overleggen' gebeurt als dat nodig is, en ook een hiërarchie tussen leden op basis van de rol in de groep speelt geen belangrijke rol. De belangrijkste **dingen** die de vertellers gebruiken zijn het verhaal en de bron van het verhaal, meestal een boek uit hun eigen grote collectie. Attributen en (verkleed)kleding zijn ook relevante vertelobjecten. Tijdens de repetitie speelt de inrichting van de ruimte een veelzeggende rol. Als het gaat om vertellen neemt de verteller altijd een centrale plek in – de 'vertelstoel'. Daarmee wordt automatisch ook een publiek gecreëerd: iedereen is verteller, maar de verteller op de stoel is dan even de enige verteller, de rest publiek. Dit is een teken dat het onderscheid verteller-publiek een centraal onderscheid in deze praktijk is. Dat het onderscheid verteller-publiek veel belangrijker is dan het onderscheid naar (hiërarchische) rol in de groep wordt duidelijk uit het feit dat voor overleg en het regelen van zaken geen ruimtelijke scheiding wordt aangebracht tussen bijvoorbeeld (informeel) 'bestuur' en leden – dit soort overleg wordt in principe vanuit de kring gevoerd. Voor veel vertellers van En Public speelt geld, als immateriële hulpbron, geen grote rol, zolang de financiën van de groep ruimte biedt voor het houden van de maandelijkse vertelavond en een jaarlijkse workshop en zolang de leden individueel voldoende geld hebben om de kosten van hun vertellen op te brengen, want voor de meeste leden kost het vertellen meer dan het oplevert: contributie, boeken, benzine, cursussen et cetera. Het bezitten van enig verteltalent, een goed geheugen en genoeg tijd voor het voorbereiden van een verhaal, zijn wel hulpbronnen die voor iedereen meespelen. Over talent wordt overigens weinig gesproken (slechts expliciet door één lid). Wel wordt er gesproken over een zekere vaardigheid in of belangstelling voor het vertellen die altijd wel aanwezig waren waar ze pas op een gegeven moment iets mee gingen doen.

Wat betreft de **plaats** en **tijd** van de vertelsituaties valt op dat er veel terugkerende vertelmomenten zijn, zoals de maandelijkse avonden en jaarlijkse optredens. De ruimte van de maandelijkse repetitieavonden is een belangrijke locatie. Daar is er koffie en thee en altijd dezelfde plek voor de stoelen in een halve maan. Deze ruimte wordt door de speeltuinvereniging per seizoen ook wel versierd, in de winter waren er heuse takken en halve bomen vol lapjes en nepsneeuw; een plek van zekerheid en een beetje sfeer dus, al neigen sommigen ook naar thuis afspreken. De optredens vinden vaak wel plaats op erfgoedachtige plekken, ook omdat daar vraag is naar vertellers. Hier lijkt het idee van verhalen vertellen als immaterieel

⁵³ Zie Berg, E. van den (2010). Kunstbeoefening in informele verbanden. In A. van den Broek (Red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (pp. 209-240). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

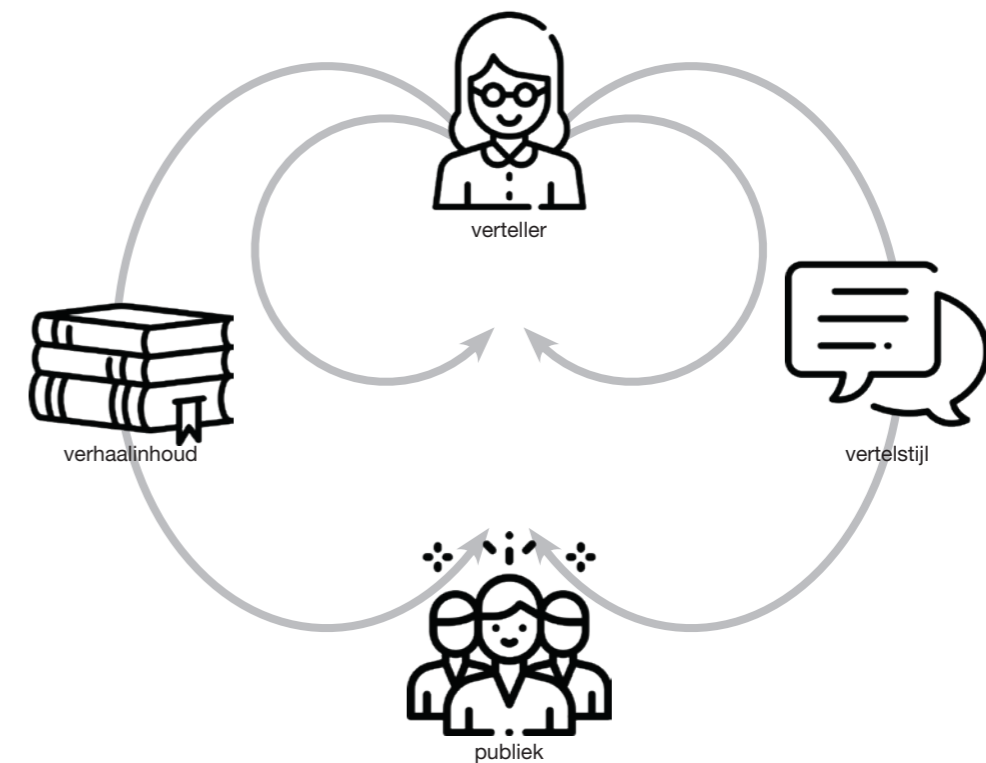
erfgoed impliciet toch een rol te spelen: verhalen vertellen wordt gezien als een soort oud ambacht en als gepast ervaren voor in een museum, een botanische tuin, een cultureel centrum, in de natuur. Dat heeft ook invloed op de keuze van de verhalen, die dikwijls wordt aangepast aan de plaats en/of tijd van het optreden – wat tijd betreft zowel naar de periode van het jaar als naar de periode in de geschiedenis waarnaar de erfgoedlocatie verwijst. De vertellers zien dit als een belangrijke manier om mensen mee te nemen in een verhaal, waarbij de omgeving helpt. Tijd, opgevat als historische tijd, is ook sterk aanwezig in de vertelsituaties. De vertellers vertellen namelijk nagenoeg altijd verhalen die zich afspelen in het (verre) verleden. De verhalen zijn vaak gebaseerd op sprookjes, legende, mythen, of beschrijven een gebeurtenis uit het verleden. De vertellers verwijzen daardoor vaak naar het verleden in hun verhalen, meer dan naar de toekomst.

6. Functies van het verhalen vertellen voor het individu

In dit hoofdstuk bespreek ik de functies van het vertellen en de vertelgroep voor de mensen in het onderzoek. Voorop staat dat er niet één soort verteller is en niet één reden waarom En Public of het vertellen belangrijk is voor mensen. Waar aanwezig zal ik onderscheid maken tussen functies van het verteller zijn en de functies van het lid zijn van een vertelgroep, specifiek En Public.

Dit hoofdstuk is ingedeeld aan de hand van het model met de functies van cultuurparticipatie uit het theoretisch kader (zie 2.3.2). Hierin staan drie functies centraal: bevestigen, verbinden en reguleren. *Bevestigen* gaat over identiteit, over 'dit ben ik', het is het bevestigen van wie een persoon is door je aangesproken te voelen door verhalen(vertellers) en door een proces van kiezen en beoordelen (dit vind ik mooi/goed/leuk/belangrijk en dit niet). *Verbinden* gaat over 'hier hoor ik (niet) bij'; het model maakt onderscheid gemaakt tussen zes zaken waar verbinding mee kan worden gemaakt: *anderen, het Mij, het hogere/het schone, het materiële, plaats en tijd*. *Reguleren* gaat over 'ik gebruik het om...', over het (soms bewust) doen van een activiteit omdat het je iets oplevert of je er iets mee bereikt. In de hier volgende analyse worden de verschillende functies los van elkaar besproken, de drie zijn echter met elkaar verbonden en voor de vertellers op allerlei manieren van belang.

6.1 Bevestigen: 'dit ben ik'

Figuur 4 De bevestigende functie

Voor de vertellers bij En Public is het bevestigen van wie ze zijn een belangrijke drijfveer om lid te zijn en eventueel de wereld in te gaan als verteller. Uit de analyse van de bevestigende functie van het verhalen vertellen blijkt dat zowel verhaalinhoud als vertelstijl een rol spelen; en dat die bevestiging een directe vorm kan hebben (de verteller wordt zelf aangesproken door verhaalinhoud of vertelstijl) maar dat altijd een meer indirecte vorm van bevestiging ook een rol speelt: door het aanspreken van het publiek wordt de verteller zelf ook aangesproken. In andere woorden: het publiek is vanaf het begin al geïmpliceerd in het vertellen. In grafische weergave is dit te vinden in figuur 4. Daarmee heeft de bevestiging van het zelf door het vertellen ook altijd het karakter van een verbinding met anderen (in ieder geval het publiek; zie 6.2.1), en ook met de wil om effecten bij anderen te bewerkstelligen en soms ook om anderen te reguleren (zie 6.2.2): vertellers willen door het vertellen het publiek bijvoorbeeld een mooie ervaring laten beleven of iets leren.

In deze paragraaf onderscheiden we vier componenten die gezamenlijk een beeld geven van de bevestigende functie van het verhalen vertellen. Om te beginnen is dat de component van het ‘aangesproken worden’, die in het geval van het verhalen vertellen het dubbele karakter krijgt van aangesproken worden én aanspreken (6.1.1). Een belangrijke component is vervolgens het kiezen en beoordelen van verhalen en van vertelstijlen (6.1.2). Vervolgens besteden we aandacht aan twee meer specifieke componenten waarin de bevestigende functie van verhalen vertellen zichtbaar wordt: het beoordelen van andere vertellers (6.1.3) en gedachten over de aard van vertellen en van de vertelclub En Public (6.1.4).

6.1.1 Aangesproken worden

Op diverse plekken in de interviews doen leden van En Public uitspraken over wat hen precies aanspreekt. Deze component blijft veelal nogal impliciet, bijvoorbeeld in deze uitspraak van Geesje:

[N]ou dat vind ik ook heel belangrijk hoor, dat ik de verhalen die ik doe, dat ik er zelf iets mee heb en dat ik die zelf met plezier breng.

In deze uitspraak zitten twee elementen verborgen: je moet ‘iets hebben’ met de verhalen die je kiest (met andere woorden: de basis van kiezen is je aangesproken voelen door inhoud, stijl of genre van een verhaal), en je moet ze met plezier ‘brengen’. In ‘brengen’ zitten twee dingen vervat: enerzijds dat naast de verhaalinhoud ook de vertelstijl belangrijk is. Anderzijds dat je iets ‘ergens’ naar toe brengt; hier: dat de verteller een publiek heeft. In het verhalen vertellen is de verbinding met anderen daarmee altijd al mee-geïmpliceerd; in het verhaal zit voor de verhalenverteller het publiek al besloten, en verhalenvertellers raken niet uitsluitend geraakt door verhaalinhoud of vertelstijl maar ook door de mogelijkheid anderen daarmee te bewegen. Dit komt overeen met de conclusie in 7.3 dat de intrinsieke bevrediging die ook wel wordt gevonden in het oefenen van verhalen vertellen toch vooral in het teken staat van het uiteindelijke vertellen-voor-publiek (of dat nu de vertelgroep is of publiek bij een ‘echt’ optreden).

Deze dubbele vorm van ‘aangesproken worden’ – zowel direct door verhaalinhoud en vertelstijl als indirect door het vertellen voor publiek – wordt evident in het volgende citaat van Dorien:

Ja, dat is dus een... verhalen met een geheim, ja, maar ook iets onverwachts. Het moet bij mij altijd iets onverwachts, of een beetje een onverwachte wending komen in het verhaal. Ja. En dan dat het publiek ook helemaal verrast is, zo.

Dorien wordt aangesproken door het verrast worden én het verrassen tegelijkertijd – je aangesproken voelen heeft vanaf het begin al het karakter van het anderen willen aanspreken. Wie zich verteller voelt, is gericht op verhaalinhoud en vertelstijl vanuit zichzelf én vanuit het publiek. Dat komt ook naar voren in het volgende citaat van Jacob over het levensverhaal van Brigitte Bardot:

Ja, dat vind ik een mooi verhaal, zij was de eerste grote dierenactiviste en nou, ja, mensen weten dat niet, maar dat is toch wel heel leuk om dat soort verhalen te horen en daar wat meer vanaf te weten.

Van “dat vind ik een mooi verhaal” wordt moeiteloos geschakeld naar het idee dat het leuk en leerzaam is voor anderen om dat verhaal te horen. In termen van het model uit het theoretisch kader kun je in zekere zin zeggen dat in de functie van het bevestigen van het zelf de functie van het verbinden met anderen, het effect hebben op anderen en het reguleren van anderen zit ingebakken.

6.1.2 Kiezen van een verhaal en vertelstijl

Een belangrijk onderdeel van het vertellen van verhalen is het kiezen van de verhalen die je wil vertellen. Analooq aan wat er in 8.1.1. is gesteld heeft ook dat kiezen een dubbel karakter: het verhaal moet de verteller aanspreken (in inhoud en stijl) én het moet de belofte in zich houden dat de verteller daarmee een publiek weet aan te spreken. Het kiezen van een verhaal houdt daarmee dikwijls ook in: het aanpassen van het verhaal aan de wensen van de verteller. Zo kan er gekozen worden voor een ander einde, andere personages, een uitgebreidere beschrijving van landschap en worden delen weggelaten die niet belangrijk worden geacht. Soms heeft dit te maken met pragmatische overwegingen: een verhaal moet bijvoorbeeld ingekort worden, omdat het te lang is voor een bepaald optreden. Maar altijd hebben de beslissingen die genomen worden ook te maken met wat de verteller positief beoordeelt in een verhaal. Het kiezen, beoordelen en aanpassen van een verhaal is daardoor zeer bevestigend voor wie iemand is: er wordt gekozen wat bij die persoon past. Zo kiest Onno in onderstaand citaat voor een verhaal dat hem wat betreft inhoud aanspreekt, maar dat ook past bij zijn vertelstijl:

[Het verhaal] van Peter Pluche [...]. Die mol [...]. Dat vond ik een erg... erg leuk verhaal, dus dat... ja, daar kun je toch een beetje het mysterieuze gewoon in kwijt, ja, toen ik het verhaal las, vond ik het, vond ik het een mooi verhaal en die heb ik al een heel stukje, naar... zeg maar naar mijn hand gezet, maar ik kan hem eigenlijk makkelijk vertellen met emotie en ik kan hem dus makkelijk nog steeds dramatisch vertellen.

Dit verhaal over een mollenfamilie lijkt een favoriet te zijn van Onno – hij wordt aangesproken op verschillende manieren: “leuk”, “mysterieus”, “mooi” zijn kwalificaties die op de inhoud – het vertelde - betrekking hebben, maar ook kwalificaties die meer met de relatie met de vertelstijl te maken hebben worden genoemd: “met emotie”, “dramatisch”.

Ook al zijn er soms extern opgelegde thema’s om rekening mee te houden (vanuit de vertellocatie bijvoorbeeld), de verteller bepaalt nagenoeg altijd zelf wat voor verhaal hij/zij vertelt. Die enkele maal dat een verteller dit niet mag doen, omdat de organisatie van een evenement bijvoorbeeld een specifiek verhaal wil, kan dit lastig zijn voor de verteller. Geesje vertelde over een dergelijke situatie:

[N]ou dat vind ik ook heel belangrijk hoor, dat ik de verhalen die ik doe, dat ik er zelf iets mee heb en dat ik die zelf met plezier breng. Want als dat niet zo is, heel soms vragen ze mij wel eens, ik was een keer in [...] synagoge [...], wil je dit verhaal vertellen? Nou dat wil ik dan wel doen en dan maak ik het me ook eigen, maar dat vind ik toch anders met dat ik het zelf uitkies. Dan denk ik toch, dat verhaal had ik denk ik niet gekozen, dat verhaal is me een beetje te braaf.

In de voorbereiding van een vertelmoment is voor de vertellers het zoeken en kiezen van een verhaal de eerste stap. De keuze voor een bepaald verhaal raakt aan wat voor die verteller belangrijke onderwerpen zijn, belangrijke waardes of aan dat wat zij mooi, leuk of grappig vinden. Wordt dat van buitenaf opgelegd, dan volgt een extra stap: Geesje heeft het specifiek over het “eigen maken”, het er actief voor zorgen dat een verhaal aanspreekt. Wellicht kun je zeggen dat de opgelegde keuze voor verhaalinhoud wordt gecompenseerd door de zelfgemaakte keuze voor vertelstijl. Maar tegelijkertijd zegt ze er bij dat dit niet helemaal lukt – “dat vind ik toch anders met dat ik het zelf uitkies”. En opnieuw lijkt het publiek hier al geïncorporeerd in het verhaal: alleen als het verhaal de verteller aanspreekt, lukt het om ook het publiek aan te spreken.

Vervolgens is het cruciaal dat verhaalinhoud en vertelstijl in optredens (zowel buiten als binnen de vertelgroep) wordt gedeeld met een publiek. Een positieve beoordeling van het publiek werkt dan niet alleen verbindend met anderen (zie 6.2.1.), maar ook bevestigend voor de verteller. Via de expressie van het zelf (de verbinding met het ‘mij’, zie 6.2.2.) brengt de verteller over wie hij/zij is en wat hij/zij leuk en belangrijk vindt. Dit wordt dan bevestigd door anderen; het zelf wordt geuit aan (expressie) en bevestigd door anderen, dat is een belangrijk element van de identiteit van de verteller. De verteller moet geraakt worden door zijn eigen vertelde verhaal én anderen raken; hij moet zijn stijl vinden én zijn publiek vinden.

De bevestigende functie van het verteller zijn ligt dus niet alleen bij het directe aangesproken worden door verhaalinhoud en vertelstijl, maar ook indirect door de manier waarop verhaalinhoud en vertelstijl via het publiek de verteller bevestigen. In het citaat van Onno hierboven is al te zien hoe prettig vertellers het vinden om hun eigen manier van vertellen te kunnen gebruiken. Een positief oordeel van anderen, van het publiek, kan dan ook veelbetekenend zijn voor een verteller. Dit is te zien in het volgende citaat van Nellie:

Dus je contact met je publiek. En dat vind ik juist het leuke, de reacties van de mensen op wat je vertelt, hoe ze reageren, dat vind ik erg leuk. Dat geeft je ook voldoening. Dan denk je: ja ik doe het goed. Ja, want ik krijg wel vaak dat mensen zeggen: u zet een bos neer en ik zie het bos. En ik zeg: ja, ik probeer dat altijd te doen, om te schilderen met woorden.

In dit citaat noemt Nellie dat ze haar best doet om op een bepaalde manier – schilderen met woorden – te vertellen en dat de positieve reacties van het publiek hierop voor haar veel betekenen en haar bevestigen in deze stijl van vertellen – door deze stijl ‘vindt’ ze haar publiek. Dit wordt door de meeste vertellers genoemd en maakt dat ze meer vertrouwen hebben in hun kunde als verteller. Zo omschrijft Karin het ook:

[Als] ik als ik dan hè regelmatig toch wel van publiek feedback krijg van oh, maar dit was wel heel mooi, dan denk ik nou oké, dan zal ik het toch wel goed doen, blijikbaar.

6.1.3 Beoordelen van andere vertellers

Het belang van zowel verhaalinhoud als vertelstijl komt ook tot uiting in de regelmaat waarin in de interviews wordt ingegaan op andermans vertellen. Als verteller in een vertelgroep zien de leden van En Public vele verteloptrédens van de vertellers in de eigen groep en andere vertellers; de verteller neemt dan tijdelijk de plek van het publiek in. Over de verhalen en de manier van vertellen van anderen worden dan ook oordelen gevormd door de vertellers. Door het oordelen over andermans verhaalinhoud en vertelstijl worden de vertellers ook weer bevestigd in wie zij zelf (zouden willen) zijn. Een voorbeeld hiervan op het gebied van verhaalinhoud is mijn eigen oordeel over de verhalen van anderen waarin sterke vrouwelijke personages ontbreken. Ik zie mijzelf als feminist en hecht veel waarde aan gendergelijkheid.

Maar ook oordelen over andermans vertelstijl komen veel voor. Veel van de geïnterviewden praatten na een vraag over een verteller die zij goed vonden over optredens van professionele vertellers. Zo ook Karin:

[Zij deed dat en ze deed het echt met minimale dingen vertelde ze dat verhaal en er zat wel even iets van die kalkoen in, maar heel minimaal, maar het was wel een kalkoen. Oh ja, ik denk: ja zo kan het ook natuurlijk. Zo kan het gewoon ook! En dat deed ze ook met allerlei andere dieren, dat ze dan eventjes zo’n poot ... van een leeuw, zo eventjes liet zien, dat je wist: oh, hier zit echt zo’n krachtige poot, maar het was gewoon een heel klein gebaar bij haar maar het zat er wel in. En dat vind ik dan heel mooi om te zien, want ik, ik houd niet van die vertellers die zo heel ... breeduit en met enorm veel ... met enorme gebaren en donderend stemgeraas en zo. Nou dat dat dat is niet zo mijn stijl, sowieso doe ik dat zelf niet, maar ik vind het ook altijd wel lastig om naar te luisteren en te kijken.

Aan dit citaat is te zien dat Karin onder de indruk was van de vertelstijl van een andere verteller, iemand die een manier van vertellen heeft die haar om meerdere redenen aanspreekt. Ook benoemt ze dat ze een andere stijl, met grotere gebaren en ander stemgebruik, haar juist niet aanspreekt, mede omdat dat niet haar eigen stijl is. Van belang is het laatste deel van het citaat: het oordeel is niet alleen gebaseerd op persoonlijke smaak qua vertelstijl, maar ook op het vermogen van die vertelstijl om het publiek te bereiken: Karin plaatst zich in de positie van een publiekslid en spreekt van daaruit het oordeel uit dat het ‘lastig is om naar te luisteren en te kijken’. In het beoordelen van deze professionele verteller en van een andere vertelstijl wordt wederom bevestigd wie een verteller zelf is: dit vind ik goed en mooi en dit niet, dit is mijn eigen stijl en dit juist niet; en dat oordeel wordt mede gevormd op basis van het oordeel over het vermogen om een publiek te bereiken.

6.1.4 Wat is vertellen en wat is de vertelgroep?

In het kiezen en beoordelen van verhaalinhoud en vertelstijl laten vertellers ook doorschemeren wat hun beeld is van verhalen vertellen en hoe zij daar zelf binnen passen. Vragen als: Wat is vertellen? En: Hoe pas ik daar binnen? zijn belangrijke vragen voor de vertellers. Het formuleren van ideeën hierover werkt overigens zowel zelfbevestigend als verbindend met en regulerend ten opzichte van anderen, want het zegt iets over wie zij zijn als verteller, met wat of wie zij zich willen verbinden, en hoe zij daarop invloed willen uitoefenen. Onder de vertellers van En Public zijn er verschillende ideeën over wat vertellen precies is, al zijn er een aantal zaken waarover ze het eens lijken te zijn. Zo is vertellen altijd het uit je hoofd vertellen van een verhaal. Daarmee samen hangt een ander kenmerk van vertellen dat door een aantal vertellers wordt genoemd en dat we hierboven al tegenkwamen: dat de verteller het verhaal ‘eigen’ heeft gemaakt.

Hiermee wordt bedoeld dat je een verhaal dat door iemand anders geschreven is niet letterlijk uit je hoofd leert en voordraagt, maar iets anders doet met de tekst of zelfs elke keer een net andere versie van dat verhaal vertelt. Dit is een punt dat Dorien benoemt:

Ja, ja, soms is het dan ook alsof mensen, gewoon voordragen, want met verhalen vertellen moet je op dat moment ... dus je eigen zinnen maken, maar dat is er ook een beetje uit. Dat had [oud-lid] dan wel hè, die vertelt van plaatjes, zo. Dus hij had eigenlijk altijd andere zinnen, zo, maar niet dat hij zo ... hoe noem je dat nou? ... Je bent aan het voordragen, nou ja voordragen dan zo. (...) Dan wordt het altijd dezelfde tekst.

Dorien gebruikt in dit citaat een andere verteller als voorbeeld voor hoe het vertellen idealiter zou moeten gaan: niet voordragen maar vertellen. Dit is een kenmerk dat maakt dat sommige vertellers, zoals Dorien, ook losser omgaan met een verhaal en het minder strak voorbereiden. Niet alle leden van En Public vertellen op deze manier, maar het eigen maken van een verhaal is wel iets dat bij vele terugkomt in de omschrijving van hun voorbereiding. Naast deze kenmerken wordt wat vertellen voor de verschillende vertellers ook bepaald door wat het juist niet is. Zo noemen Onno en Geesje beide dat vertellen anders is dan toneelspelen en dat het verhalen vertellen beter bij ze past. Onno zegt hierover:

[E]r waren best wel heel leuke dingen bij, maar op een bepaald moment had ik de improvisatie [bij toneelspelen] een beetje gehad. [...] Dus ik ben niet super, niet super ad rem in dat soort dingen en dat bedachtzame dat kun je in principe in je verhalen beter kwijt. Ja, hè dus daar voel ik me, daar voel ik me wat meer in thuis, want dan kun je lezen, herlezen en dan kun je het van jezelf maken [...].

In deze citaten is te zien dat Onno het toneelspelen meer associeert met improviseren, iets dat bij verhalen vertellen voor hem niet aanwezig is. Het verhalen vertellen past beter bij zijn bedachtzaamheid stelt hij. Hierin is te lezen hoe bevestigend de praktijk van het verhalen vertellen voor hem is, het past bij hem, daar kan hij zich het beste in uiten en het geeft hem meer zelfvertrouwen. Voor Geesje zit het verschil tussen toneel en vertellen juist in het omgekeerde:

Hè, want ik heb ook wel toneel gespeeld en dan komt het heel precies wat je zegt, wat je uit je hoofd leert en dat het publiek niet ziet dat je het uit je hoofd hebt geleerd. Terwijl met vertellen, dat is heel vrij, want dan kun je gewoon ter plekke verschillende zinnen zeggen, want je vertelt gewoon een soort lijn in het verhaal, die ik wel uit mijn hoofd ken, maar ik kan wel met verschillende woorden en zinnen [...].

Geesje stelt hier dat verhalen vertellen vrijer is dan toneelspelen, iets waar zij zich prettig bij voelt.

Bovenstaande citaten laten zien dat verhalen vertellen zich ergens op het midden van een continuüm bevindt tussen volledig improviseren en een volledig vastgelegde tekst reproduceren, en dat de aantrekkingskracht voor de leden precies deze middenpositie is. Duidelijk is dat het vertellen, als een vorm van 'begrensde vrijheid', voor verschillende leden om verschillende redenen interessant is: voor sommigen is de (relatieve) vrijheid aantrekkelijk, voor anderen de (relatieve) begrensdeheid. Wat hen bindt is dat ze dat wél in verhalen vertellen vinden en ergens anders, zoals in toneelspelen, niet.

De meeste leden van En Public zien zichzelf in elk geval als verteller en dit heeft voor hun een meerwaarde, hierdoor voelen ze zich bevestigd in wie ze zijn, ook als ze bijvoorbeeld geen betaald werk meer doen. Nellie zegt: "Het is eigenlijk dat ik zeg: ik ben dan wel gepensioneerd, maar ik doe nog altijd wat. En dat vind ik dan leuk. Ik ben verhalenvertelster. Dat bazuin ik dan rond." Het verteller zijn is iets waar vertellers zich goed over voelen en iets waar ze trots op zijn. De uitspraak van Nellie laat tevens een verbinding met anderen en met het Mij zien, waarover later meer.

De vraag 'Wat is En Public?' hangt samen met de vraag wat vertellen is voor de leden van En Public. Hierboven laat ik zien dat het onder meer gaat om het vertellen van verhalen op een manier die tegelijkertijd de verteller en een publiek aanspreken; en dat de 'begrensde vrijheid' van verhalen vertellen aantrekkelijk is. Tegelijkertijd kan er op een heel elastische manier worden omgegaan met dit soort omschrijvingen. Dat zien we bijvoorbeeld als Andrea in haar interview vertelt over de redenen waarom ze eigenlijk wilde stoppen bij En Public:

Vorig jaar toen ik dacht van ik stop [met En Public], want het is me allemaal veel te strak en het [is] allemaal, houd op zeg! ... Als mensen wat leuk[s] [willen doen], of muziek willen maken of een gedicht willen lezen... het is natuurlijk ook voor mensen die best wel professioneel vertellen ook een oefenplek, nou ja prima. Maar doe dan ook iets gewoon leuk[s] om naar te luisteren of naar te kijken [...].

Voor Andrea is de vertelgroep niet alleen een plek voor het vertellen van verhalen, maar ook voor andere culturele activiteiten waar mensen zich toe aangetrokken voelen. Andrea studeert zelf vanwege problemen met concentratie geen verhalen meer in, maar houdt wel van voorlezen en van muziek. Voor haar hebben al deze zaken een plek bij En Public, al is niet iedereen het hier over eens. Voor anderen is het vooral een plek om verhalen te oefenen voor optredens, zoals Andrea ook noemt. Dit citaat laat de nauwe relatie zien tussen 'dit ben ik' en 'hier hoor ik (niet) bij', tussen 'dit spreekt me aan' en 'hier ben ik wel of niet mee verbonden'. Wat voor alle leden geldt is dat En Public dé plek is om met verhalen vertellen bezig te zijn; daar willen ze bij horen. Wat verhalen vertellen dan precies is en wie ze zelf zijn als verhalenverteller, daarover heeft ieder een iets ander verhaal; en zolang En Public ook ruimte biedt voor dat eigen verhaal blijven ze lid.

6.2 Verbinden: 'hier hoor ik (niet) bij'

De praktijk van het verhalen vertellen biedt de deelnemers niet alleen mogelijkheden om zichzelf te bevestigen als verhalenverteller, maar biedt hun ook de mogelijkheden om zich te verbinden met de wereld om hen heen. Het in het theoretisch kader geschetste model⁵⁴ onderscheidt de volgende aspecten van 'de wereld': anderen, het Mij, het hogere/het schone, het materiële, plaats en tijd. We lopen ze achtereenvolgens langs.

⁵⁴ Bisschop Boele (2021).

6.2.1 Verbinden met anderen

Voor de leden van En Public is de verbinding met anderen een veelvoorkomende reden om lid te zijn van de vertelgroep en verteller te zijn. Hierbij gaat het natuurlijk om de verbinding met het publiek, maar ook om verbinding met de andere leden van En Public en verbinding met mensen buiten de vertelgroep, waarbij met name andere verhalenvertellers belangrijk zijn.

6.2.1.1 Het publiek

Een belangrijke groep mensen waar de vertellers zich mee verbinden is het publiek waaraan ze de verhalen vertellen; zoals we hiervoor al gezien hebben maakt het publiek eigenlijk integraal onderdeel uit van de identiteit van de verhalenverteller. Publiek wordt gevormd door de leden van En Public wanneer die als publiek optreden, andere vertellers op een vertelevenement en het algemene publiek. Vooral optredens voor de laatste groep, het algemene publiek, wordt door de vertellers als erg plezierig ervaren. Voor veel leden van En Public is het oefenen voor 'echte' optredens dan ook de voornaamste reden om lid te zijn. De vertellers verbinden zich tijdens een optreden met het publiek vanuit de wil om ze iets te brengen (effecten bewerkstelligen, soms ook echt reguleren; zie 8.3): door ze aan het lachen te maken, door ze te laten genieten, door ze iets moois te laten horen en zien, door ze iets te leren. Dorien vindt het bijvoorbeeld leuk om het publiek te vermaken met een verhaal waar een verrassende wending inzigt:

[Ik vertelde een] kerstverhaal [bij een jaarlijks winteroptreden] vanuit een verstandelijk beperkte, die moest portier spelen bij de herberg in Bethlehem ... dus hij moest Josef en Maria wegsturen in het spel. Dat is trouwens echt gebeurd in Oostenrijk. [...] Dus hij moest drie keer zeggen, nee, nee, er is geen plek in de herberg, zo. En dan zag hij ze zo weglopen, helemaal krom en moe en Maria helemaal doodmoe en hartstikke zwanger. En toen riep hij: 'Josef, Maria, jullie mogen wel in mijn bed slapen!' Dat is dus echt gebeurd. En het hele kerstspel was daardoor ineens anders. Dus dat vonden mensen toen ook erg leuk. Nou en dit jaar zat er ook weer een verrassende wending in... Maar dat vind ik dus leuk.

Dit verhaal, dat echt gebeurd was en een verrassende wending had, wilde Dorien dus graag delen met haar publiek. Hun waardering ervan en dat ze kon zien dat het publiek vermaakt werd, maakte een verbinding met deze mensen mogelijk. Zoals we hierboven al zagen, is een positief oordeel van het gedeelde voor de verteller erg zelfbevestigend. Geesje benoemde dit ook:

[I]k vind het heerlijk om naar enthousiaste, lachende mensen te kijken, want ik vind het altijd heel leuk als ze om mij lachen dus dan focus ik me ook wel een beetje op punten in het publiek waar ik het gevoel heb van ha!

Aan dit citaat is de zien dat het zichtbare plezier van het publiek, veroorzaakt door het vertelde verhaal en de vertelstijl, zorgt voor een verbinding met het publiek. Het positieve oordeel dat blijkt uit het enthousiasme van het publiek is een bevestiging van de verteller. Een vergelijkbare ervaring werd beschreven door Onno:

[Ik heb] ook wel eens gehad bij bepaalde verhalen dat het publiek boos werd op het personage. (...) Nou dat is een verhaal van Oscar Wilde en dan wordt Hans, dat is een jongetje [...], helemaal uitgebuit door een molenaar en dan ... ben ik dus die molenaar en dan ga ik als Hans ... dat soort dingen en dan hoor je een paar, heb ik een keer [bij een optreden] gehad van goh! Weet je wel? Mooier kun je dus niet hebben hè, dus dat zeiden ze ook, wat was dat een rotkerel hè, die molenaar. Nou oké, dat was de bedoeling, zo wou ik hem ook overbrengen.

De vertelvaardigheid die Onno liet zien tijdens zijn optreden had als effect dat het publiek sterk meeleeft met de personages in het verhaal.

6.2.1.2 De vertelgroep

De vertellers uit het onderzoek zijn geen individuele vertellers, maar ook allemaal lid van vertelgroep En Public. Dit lidmaatschap heeft verschillende functies, waarvan de verbinding met anderen de voornaamste is. Karin legt bijvoorbeeld uit dat de groep een manier is om zich te verbinden met andere vertellers:

Ik vind het vaak wel een lastige positie en dat is ook een van de redenen waarom ik wel in die vertelgroep ook zit, omdat het ook een heel alleng bestaan is anders als verteller, ja dat klinkt ook een beetje sneu maar ja, je moet de verhalen zelf allemaal opzoeken en je eigen maken en daarmee aan de gang. En dan ben je vaak op pad om ergens te gaan vertellen. Nou, dat doe je dan ook alleen, ten minste als je daarvoor kiest om dat zo te doen. Dus dan is het heel leuk om ook in een groep te zitten, sowieso vanwege de feedback en zo, ook en, nou, maar ook om af en toe dingen gezamenlijk te doen, dat vind ik ook dan leuk eraan.

Omdat je als verteller vaak alleen optreedt en alleen je voorbereidingen doet, kan de verbinding met andere vertellers heel waardevol zijn, zoals Karin hier beschrijft. Een vertelgroep biedt heel soms ook de mogelijkheid om binnen optredens de verbinding met andere vertellers te vinden. Meestal doet elke verteller een eigen verhaal, ook al is het een optreden met meerdere vertellers. Een enkele maal vertellen meerdere vertellers één verhaal, een activiteit die sterk verbinden is, doordat vertellers samen een mooi optreden neerzetten. Onno beschrijft hier een dergelijke uitzonderlijke situatie:

Dus [dat mooie verhaal] hebben Dorien en [nog een verteller], die hebben we toen met z'n drieën verteld, maar heel mooi in elkaar overgegrepen, dus niet het eerste derde deel, verhaal van een half uur, jij tien, jij tien en jij tien, nee. Dat ging van op een bepaald moment, dan begon iemand en dan viel Dorien in en na Dorien viel ik in en zo hè [...]. En dat ging, dat moest de eerste keer gelijk goed, we hebben geen generale repetitie of niks gehad en we hebben het maar gedaan.

Onno vertelt hier over een optreden samen met andere vertellers dat ondanks andere verwachtingen heel goed uitpakte. Deze manier van samenwerken met andere vertellers komt bij En Public niet vaak voor, maar laat wel het belang van een verbinding met andere vertellers zien.

De vertelgroep is dus een plek waar vertellers andere vertellers ontmoeten, maar ook een plek waar mensen andere mensen ontmoeten en graag tijd met elkaar doorbrengen. Het is voor veel leden ook een plek voor gezelligheid, zoals de beschrijving van de maandelijkse avonden ook laat zien. Er worden op zo'n avond niet alleen ingestudeerde verhalen gedeeld, maar er wordt tussendoor ook bijgepraat tijdens

het koffie- en theedrinken en tijdens het vertelmoment worden er ook anekdotes gedeeld. Deze manier van verbinden is ook belangrijk voor de vertellers, het scheidt en onderhoudt een bepaalde band. Om deze reden zou Jacob bijvoorbeeld liever niet altijd de maandelijkse avonden in het verenigingsgebouw houden en vindt hij het jammer als er vaak niet-leden aanwezig zijn: “Hè, dan brengt dat toch een beetje meer schwung erin en het is gewoon [...] leuker om bij iemand thuis te doen. En niet met die hele grote groep met niet-leden erbij.” Ook Andrea heeft wel eens gepleit voor de maandelijkse avond bij iemand thuis. Zij en Jacob zijn eveneens de twee leden die buiten En Public niet met verhalen bezig zijn en geen optredens doen. Zij lijken daardoor ook meer gericht te zijn op gezelligheid en de mogelijkheid van culturele uitingen zoals muziek en poëzie binnen de maandelijkse avonden. Daarnaast gingen zij beide bijvoorbeeld wél naar het open podium bij Dorien thuis en het winteroptreden in het museum, zonder dat ze daar optraden. Dit doen zij al een aantal jaar. Het is dan ook een kleine traditie dat Jacob met zijn auto rijdt en o.a. dan Andrea thuis oppikt. Afgelopen jaar kon ik naar beide vertelmomenten meerijden met hen. Voor deze leden van En Public zijn andersoortige interacties, niet enkel verhalen vertellen, met leden van die groep, belangrijker dan voor andere leden.

6.2.1.3 Andere vertellers

Het lid zijn van een vertelgroep betekent voor sommige leden ook dat ze gemakkelijker bepaalde verbindingen met vertellers van buiten de groep aangaan, zoals professionele vertellers. Activiteiten die leden anders niet zouden ondernemen, mensen die ze anders niet zouden ontmoeten, zijn door het lid zijn van En Public een minder grote stap. Zo vinden de meeste leden van de groep het doen van workshops die met verhalen vertellen te maken hebben, erg leuk om te doen, al zouden ze deze activiteit niet gedaan hebben als ze geen lid waren van de groep. Onno, Karin, Dorien en Geesje doen deze scholingsactiviteiten ook buiten de groep of hebben dat gedaan. Jacob, Andrea en Nellie doen dit niet. Bij de workshops is een verbinding met de, vaak professionele, verteller of acteur en door deze verbinding kunnen vertellers iets leren en zich ontwikkelen. Nellie geeft hier aan dat zij dit waardeert:

En ik vind het ook leuk bijvoorbeeld, zoals we [...] dus van het museum [waar het winteroptreden is]. Dat die, die betaalt dus aan [En Public]. Dat vind ik ook erg leuk, want daardoor kunnen wij weer workshops en zo financieren. En workshops vind ik erg leuk.

Het geld dat verdiend wordt met het winteroptreden kan zo zorgen voor de verbinding met de professionele verteller of acteur die workshops verschaft. Deze verbinding zou Nellie niet aan zijn gegaan als ze geen lid was geweest van de groep. Daarnaast kan het lidmaatschap van de groep het voor leden minder spannend maken om naar verteloptredens van andere, soms professionele of bekende, vertellers te gaan. Wederom biedt de groep die mogelijkheid, doordat de drempel verlaagd wordt. Dit beschrijft Andrea in verband met een optreden dat ze bezocht samen met Karin:

Die [man] had een prachtige stem, kon heel mooi Franse chansons zingen en vertellen over zijn leven. [...] Nou ja zie je, daar daar kan ik ook wel heen als ik geen lid ben van [En Public], maar, maar, omdat ik wel lid ben van [En Public] vind ik, is de stap wat makkelijker te maken. Dus dat vind ik dan wel ... dat vind ik wel leuk.

Veel vertellers van de groep bezoeken graag optredens van andere vertellers, zoals Andrea hier beschrijft. Alleen doet niet iedereen dit altijd op eigen initiatief. De verbinding met de vertelgroep en haar leden maakt dan dat mensen dit wel doen. Andrea noemde dit als reden om voorlopig nog lid te blijven van En Public. Dit is een voorbeeld van hoe En Public ook veel functies heeft voor leden die weinig verhalen vertellen.

6.2.2 Verbinden met het Mij: verhalen vertellen als expressie

Het vertellen en lid zijn van En Public is ook een manier om je uit te drukken, jezelf te laten zien aan anderen en jezelf. In termen van het model uit het theoretisch kader gaat het om het verbinden met het Mij, met het zelf gezien door de ogen van de ander. Mensen kunnen door verteller te zijn laten zien wie ze zijn, zichzelf neerzetten als persoon, zoals Geesje ook noemt: “Ja en heel erg leerzaam, ook op het persoonlijke vlak, hè ook te durven jezelf neer te zetten, in jezelf geloven.” Dit heeft ook een sterke verbinding met de bevestigende functie (zie 6.1.) en met het verbinden met anderen (6.2.1.), want de vertellers kunnen anderen laten zien wie zij zijn, wat zij belangrijk vinden.

Deze verbinding met het Mij is specifiek te zien wanneer vertellers praten over de kwaliteit van hun vertelambacht (zie 4.1.1.) en het al dan niet professioneel zijn. Een voorbeeld is het citaat van Karin hierboven (zie 4.3.), waarin ze zichzelf positioneert als semiprofessioneel verteller te midden van meestertellers, professionals en amateurs. Ook Geesje zet zichzelf niet graag neer als professioneel:

Ik heb heel lang moeite gehad om mijzelf professioneel te noemen, daar wou ik echt niet aan, hè, dus ik ben autodidact, ik heb geen kleinkunstacademie [...]. [W]ant we hebben met de vertelgroep, [een vertelinitiatief] gehad hè, maar [een lid] die wilde graag verdienen, die wilde graag er werk van hebben. En dan vroegen we 25 euro per uur en we moesten onszelf ook professioneel noemen, daar had in het begin zoveel moeite mee dat ik dat bedrag te hoog vond, ik dacht ja, als ik dat niet waar maak, dan voelt dat niet prettig. En ja, ik vind professioneel niet prettig bij mij klinken.

Hier laat Geesje zien dat vertellers door het stempel ‘professioneel’ te gebruiken zichzelf op een bepaalde manier aan de wereld willen laten zien. Er wordt dan vanuit gegaan dat bezoekers of mensen in het publiek hier een bepaalde verwachting bij heeft, dat het dan gaat om goede, ervaren vertellers, waar je (veel) voor betaald. Dit is niet zoals Geesje zichzelf wil tonen.

Het belang van de verbinding met het Mij is groter bij de vertellers van En Public die vaker optredens doen buiten de vertelgroep. Zij hebben bijvoorbeeld een eigen website over zichzelf als verteller, zoals Karin en Geesje, of een sterker idee van wie ze willen zijn in de ogen hun (potentiële) publiek, zoals bij Onno het geval is. Bij hem zie je dat hij sterk een beeld neerzet van zijn vertelkwaliteit en -stijl en de manier waarop hij daar aan gekomen is:

Dus [op een toneelcursus], daar heb ik meer geleerd dan op de Vertelacademie en dan met name om wat vrijer op het podium te worden, dat durf ik nu. Wat betekent dat? Dat betekent dat je je personen sterker kunt maken. Kijk een kwaai persoon, dat is wel, dat is een makkelijke emotie, maar een bedroefde persoon is een veel zachtere emotie, is veel moeilijker om over te brengen, want dan maak je jezelf veel kwetsbaarder, nou en dat, dat durf ik nu voor een stukje. Hè, dus dat heb ik van de toneelcursus gewoon geleerd.

Voor Onno is zijn ontwikkeling als verteller erg belangrijk geweest voor zijn zelfvertrouwen in het spreken voor groepen en dit is voor hem erg belangrijk. Hij praat dan ook meer dan andere leden van En Public over hoe hij zich profileert als verteller en hoe anderen hem moeten zien. Behalve het laten zien van zichzelf als verhalenverteller speelt hier dus ook het laten zien van zichzelf als persoon.

6.2.3 Verbinden met het hogere of het schone

De leden van En Public praten veel over de schoonheid, de mooiheid van verhalen - en ook over hoe ze die goed over kunnen brengen als verteller. Ook hier zit het publiek dus weer 'ingebakken' in de praktijk van het verhalen vertellen. Tegelijkertijd zijn opmerkingen over schoonheid dikwijls onlosmakelijk verbonden aan het idee van het persoonlijk geraakt te worden door de schoonheid van een verhaal – en daarmee aan de bevestiging van je eigen identiteit als verhalenverteller. Zo ziet Nellie veel schoonheid in de legendes over King Arthur:

Ik vind dat een zeer boeiende geschiedenis, de Ridders van de Ronde Tafel. Dat is ... Al vanaf mijn vijftiende jaar ben ik daar door geboeid. [...] Ja. Een prachtige geschiedenis. [...] Koning Arthur, ridderverhalen zijn zo mooi. Ja, ze zijn echt prachtig.

Ook Onno praat over de onbeschrijflijke schoonheid van verhalen, bijvoorbeeld die met een religieuze oorsprong of lading:

[D]at vond ik ook wel een erg mooi verhaal, dat was een verhaal met bidden erin. Nou ik ben superchristelijk opgevoed maar ik ben het dus helemaal niet meer. Dus [...] ik vind er best een aantal hele mooie Bijbelverhalen [...], maar ik heb niet zoveel zin om ze te vertellen, want dan heb ik altijd het gevoel [...] dat je ziertjes staat te winnen. Dus ik houd me er eigenlijk verre van, terwijl een aantal verhalen vind ik wel sowieso mooi hè!

Hoewel Onno zich niet prettig voelt bij het vertellen van verhalen uit de Bijbel, vindt hij de verhalen op zichzelf wel mooi. Tijdens de optredens die ik van hem heb gezien vertelde hij ook af en toe een verhaal waar spirituele of religieuze gebeurtenissen of personages inzaten, zoals de Duivel, God of het hiernamaals. Voor hem lijken deze elementen, de religieuze kant van het hogere, ook iets te zijn waar hij zich mee wil verbinden, al zegt hij dit niet expliciet. Ook Dorien praatte over mooie verhalen uit de Bijbel, waar zij als kind zijnde mee was opgegroeid en die zij nog steeds aantrekkelijk vindt, al zegt zij niets over de religieuze inhoud van het verhaal. De vertellers gaan dus vaak bewust een verbinding aan met het hogere, meestal als het schone maar soms met een religieuze ondertoon.

Buiten deze bewuste verbinding ervaren vertellers heel soms ook een onbewuste relatie met het schone door het vertellen, waarbij er een soort *flow* is – wellicht een verhevigde ervaring van wat anderen in de interviews in gematigder termen omschrijven wanneer ze het vertellen ervaren als 'heel leuk' of 'prachtig'. Pratend over het vertellen van een verhaal met twee andere vertellers, zonder repetitie en met een prachtig eindresultaat (zowel volgens vertellers als publiek), zei Onno: "Nou ja en dus, we wisten geen één van drieën van wat eigenlijk ... het overkwam onszelf ook." Hiermee beschijft hij een moeilijk te beschrijven ervaring waarbij de *flow* van het optreden en het vertellen van het verhaal hem overkwam.

6.2.4 Verbinden met het materiële

Bij het vertellen van verhalen is de verbinding met het materiële voornamelijk aanwezig in de verbinding met de inhoud van het verhaal (het verhaal als 'immaterieel object'), waarbij ook de collectie boeken van de verteller een rol speelt. Daarnaast is geld ook nog een materiële component waar sommige vertellers zich meer (willen) verbinden.

6.2.4.1 Verhalen en boeken

Het verhaal heeft in de interviews soms de status van een 'immaterieel object' (zoals ook een muziekstuk als object kan fungeren, als 'kunstwerk' bijvoorbeeld). Hierin maken vertellers veel keuzes, sommige verhalen spreken ze aan, andere niet; en met de verhalen die ze leuk vinden willen ze zich verbinden door die eigen te maken en te vertellen. Zo vindt Dorien 'stillevens' erg leuk:

Dorien: Die stijl, zo, stilleven, o, ik ben heel gek op stillevenverhalen.

Interviewer: Wat is dat, een stillevenverhaal?

Dorien: Stilleven? Nou bijvoorbeeld een heel mooi theeservies en die theepot die ligt daar maar op een vuilnisbelt in stukken en vroeger was die een sierstuk van de familie [...]. Nou en dan vertel je het verhaal vanuit [...] theepot. Ja, dat vind ik een hele leuke stijl en dan zit er rivaliteit in met het melkkannetje.

Deze 'stillevens' zijn het soort verhaal dat Dorien erg aanspreekt, materie waar ze zich graag mee wil verbinden door ze te lezen of zelf te schrijven, ze in te studeren, eigen te maken en te vertellen aan anderen. Juist omdat het vertellen van verhalen voor de leden van En Public betekent dat ze het verhaal ook willen eigen maken en er dus veel tijd mee doorbrengen is de keuze voor iets dat ze aanspreekt belangrijk. Hierin zit dan niet alleen een verbinding met het materiële, maar ook – zoals we zagen in 6.1. - de bevestigende functie van het vertellen.

Het verhaal komt vaak uit een boek, soms van het internet. Een enkel maal is het een verhaal dat de verteller iemand anders heeft horen vertellen en dat hij/zij daarna zelf gaat vertellen. De boeken waar die verhalen uitkomen worden door veel van de vertellers in grote getalen verzameld, leidend tot fraaie collecties boeken vol sprookjes, sagen, legendes, religieuze verhalen, mythes en meer. Het gebruiken van deze boeken is vooral belangrijk in de voorbereiding van een optreden, wanneer een verteller een verhaal moet kiezen, zoals Nellie hier uitlegt:

Nou, dan kijk je dus naar je boeken, welke je hebt en dan ga ik daar eens tussen kijken. Is daar nou een leuk verhaal in en [...] dan heb ik hier zo'n stapel boeken liggen, hè, waarvan ik in de boekenkast al heb uitgezocht van nou daar zou het wel eens [in] kunnen [staan].

De collectie boeken is dus een belangrijk bezit voor de vertellers. Sommige leden van En Public leggen daarnaast nog een archief aan van verhalen die ze al hebben verteld en/of graag nog willen vertellen. Veel vertellers hebben een repertoire, een collectie verhalen die ze al vaker hebben verteld en die makkelijk weer zouden kunnen vertellen zonder veel voorbereiding. Deze verhalen zitten voor het grootste deel in hun geheugen, maar zitten dan vaak ook in dat archief, zodat ze makkelijk weer te raadplegen zijn.

6.2.4.2 Geld

De verbinding met geld is voor de vertellers van En Public slechts zijdelings aanwezig. Voor het behoud van de vertelgroep moet er wel contributie worden betaald en voor de jaarlijkse workshop moet een bedrag verdient worden met het jaarlijks optreden in het museum. Hier houdt voor de meeste leden de verbinding met geld door vertellen op. Alleen de vertellers die ook vaak buiten En Public optredens doen zijn meer met de relatie tussen vertellen en individuele inkomsten bezig, maar ook dan maar in beperkte mate, zoals Karin beschrijft:

Nou heb ik het geluk, omdat ik... want ik zeg ik heb best wel redelijk veel optredens, maar nou, de culturele sector, als je rijk wil worden, moet je daar natuurlijk niet in gaan zitten. Dus daar blijft meestal niet zo heel veel van over en je zit heel vaak op plekken waar mensen niet zo heel veel geld hebben.

Dit citaat laat zien dat het verdienen van veel geld met optredens voor Karin niet haar doel is en dat ze het zelfs onhaalbaar acht. Voor andere leden is het verdienen van geld voor zichzelf nog minder belangrijk, zoals uit deze uitspraak van Nellie blijkt:

De eerste keer dat ik verdiende, dat ik geld heb gehad, dat was 8 euro. Dat we ook met een groep aan het vertellen waren. Dus het verdeeld, ieder kreeg acht euro. Ik vind het ook prima als we geld krijgen, dat het gewoon in de pot gaat hoor, ik hoef het niet zelf te verdienen.

Zoals Nellie hier aangeeft, gaat het geld dat eventueel met een optreden vanuit En Public verdiend wordt naar de rekening van de groep. Voor sommige optredens krijgt de groep ook enkel een reis- en/of onkostenvergoeding. Waar verhalen heel serieus worden genomen door de vertellers en boeken gretig worden verzameld, zijn de persoonlijke inkomsten uit optredens juist erg onbelangrijk. Deze gang van zaken wordt niet door alle nieuwe leden gewaardeerd, dus het zou kunnen dat er in de toekomst meer geld gevraagd wordt voor optredens van de vertelgroep. In het verleden zijn er ook leden geweest die zowel als groep als individueel (meer) geld wilde verdienen aan verteloptredens, zij zijn uiteindelijk vertrokken uit de groep om deze en andere redenen.

6.2.5 Verbinden met plaats

Door de activiteit van het verhalen vertellen gaan mensen op diverse manieren een verbinding aan met plaatsen. Er is de plaats waar de verteller zelf vandaan komt, de plaats waar verhalen zich afspelen of vandaan komen en de plaats waar het verhaal verteld wordt. Deze verschillende plaatsen zijn soms met elkaar verbonden.

6.2.5.1 Plaats van de verteller

Binnen vertelgroep En Public speelt de plaats van herkomst van de leden niet voor alle vertellers een even grote rol. Meestal kiezen vertellers verhalen die ze qua onderwerp of boodschap aanspreken of die ze grappig vinden. De verwijzingen naar de plaats waar de verteller woont of gewoond heeft vinden slechts af en toe plaats. Zo vertelde Dorien een verhaal over een mug die in Amsterdam woonde, een stad waar zij zelf ook gewoond heeft en waar ze haar eerste ervaring met verhalen vertellen had. Geesje vertelde tijdens de Eerste Noordelijke Verteldag over haar relatie met de drie noordelijke provincies, omdat zij daar woont/woonde en werkte. Tijdens diezelfde dag waren er ook vertellers van andere groepen die verhalen vertelden in het dialect van hun regio, al gebeurt dit bij En Public nagenoeg nooit.

Van alle vertellers bij En Public legde Nellie het vaakst een verbinding met haar plaats van herkomst. Dit doet zij dan met name in verhalen over dingen die zij zelf heeft meegemaakt. Bij haar eerste avond bij de vertelgroep werd haar gevraagd iets te vertellen in het Twents:

[D]iezelfde avond moest ik nog een verhaaltje vertellen. Waar ik natuurlijk helemaal niet op voorbereid was. In het Twents, omdat ik uit Twente kom. Ja, toen heb ik dus een anekdote [anekdote] verteld. [...] Nou, dat was wel heel grappig. Ik weet niet of je van het plaatsje Ootmarsum hebt gehoord?

Tijdens het interview vertelde Nellie na dit citaat het hele verhaal in het Twents, waar ze toen zichtbaar plezier in had. Deze manier van verbinden met een plaats, de plaats van oorsprong van de verteller als de plaats waar het verhaal zich afspeelt (Ootmarsum ligt in Twente) is voor haar duidelijk belangrijk. De verbinding met Enschede komt in de verhalen van Nellie ook terug wanneer ze vertelt over het meemaken van de Tweede Wereldoorlog als kind. De plek, Enschede, gaat echt leven als ze vertelt: het nietsvermoedend buitenspelen, de gevolgen van de bombardementen en de bevrijding. Hierbij is natuurlijk ook sprake van een sterke verbinding met de tijd (zie 6.2.6.), met het kind zijn en met die specifieke, aangrijpende periode. Bij de maandelijkse avonden heeft ze hier meermaals verhalen over verteld. Daarnaast was er nog een optreden gepland in het kader van 75 jaar bevrijding. Het optreden kon niet doorgaan vanwege coronamaatregelen, maar de repetitie heb ik wel bijgewoond. Ook daar vertelde ze anekdotische verhalen over haar leven als kind in Enschede tijdens de Tweede Wereldoorlog, zoals ze ook in het interview vertelde:

Nou wil men van [En Public] graag verhalen hebben van de oorlog en vooral over de bevrijding, omdat ik natuurlijk dat, ik was veertien toen de bevrijding was. Dus dan heb je dat wel bewust meegemaakt. En er zijn natuurlijk wel... het is wel leuk om daar nou een verhaal... verhaaltje van te maken.

Dit citaat laat niet alleen zien dat Nellie de verbinding met een bepaalde plaats (en tijd) in haar verhalen belangrijk vindt, maar dat ook het thema van een optreden meespeelt. In dit geval was het een optreden dat En Public samen met een bevriende vertelgroep opzette, maar in andere gevallen kunnen het de organisatoren van een verteldag, festival of wintertelavond in een museum zijn die vragen om een verhaal dat verbonden is met een specifieke plaats.

6.2.5.2 Plaats van het vertelde verhaal

Plaats binnen verhalen is tweevoudig: de plek waar het verhaal zich afspeelt en de plek waar het verhaal vandaan komt, wat vaak samenhangt met het eerste. De verhalen die leden van En Public vertellen komen vaak uit boeken waar verhalen in gebundeld zijn volgens een bepaald thema of een land of cultuur van herkomst. Hierbij kan gedacht worden aan boeken met Griekse mythen en sagen, Russische sprookjes, Noord-Hollandse vertellingen of verhalen uit India.

Binnen dit onderzoek is geen overzicht gemaakt van de verhalenboeken die de vertellers bezitten, wel is er een klein overzicht bijgehouden van de verhalen die de verteld zijn in mijn bijzijn.⁵⁵ Zo vertelde Karin op een maandelijkse avond over een vrouw uit Italië die vreemdging, Nellie over een Russische tsaar,

⁵⁵ Zie de lijst met verhalen per verteller in Bijlage I. Ik heb tijdens het observeren van deze vertelmomenten geen precieze aantekeningen gemaakt over de inhoud of herkomst van elk verhaal, hierdoor is niet over elk vertelde verhaal even veel bekend.

Geesje over de Noorse god Loki, Dorien over een mug uit Amsterdam, Jacob over een Franse actrice en Onno een Friese legende over een Viking. De plek waar het verhaal zich afspeelt en ook waar ze vandaan komen, kan de reden zijn waarom mensen ze kiezen, wanneer een verteller in het bijzonder geïnspireerd is in Griekse mythologie bijvoorbeeld. Bij de vertellers van En Public heb ik een dergelijke voorkeur niet opgemerkt. Het lijkt eerder te gaan om de thema's in het verhaal.

Wel is er voor de Eerste Noordelijke Verteldag door de meeste vertellers van En Public en andere groepen gekozen voor een lokaal verhaal. Dit had te maken met de opzet van deze dag, alle vertelgroepen wilden iets van zichzelf en van de regio waar ze vandaag kwamen laten zien. Daarnaast was het een dag voor vertellers uit het Noorden, waardoor een keuze voor verhalen uit en over die regio van Nederland eveneens voor de hand lag. Dit leidde tot Geesjes keuze om te vertellen over haar persoonlijke connectie met de drie noordelijke provincies van Nederland. Daarnaast kozen sommige vertellers er voor om in dialect te vertellen. Op deze manier is er een verbinding met de herkomst van de verteller en die van het verhaal.

6.2.5.3 Plaats van het vertellen

Voor de leden van En Public is de plaats van het vertellen de locatie van de maandelijkse avonden van de vertelgroep en de plek van de verteloptredens.

In de vertelbiografieën is te zien dat de vertelgroep sinds haar oprichting op allerlei locaties bijeen is gekomen. Alle locaties waren in dezelfde stad, maar elke plek, elke ruimte, had voor de leden voor- en nadelen. Het verenigingsgebouw waar de groep nu bijeenkomt wordt door de meeste vertellers als prima ervaren, misschien mede omdat de huur erg laag is; in de interviews was echter geen sprake van een expliciete verbinding met deze locatie, het lijkt vooral functioneel te zijn. Andrea en Jacob hebben zelf echter aangegeven dat ze de deze locatie niet erg gezellig of prettig vinden. Zij zouden liever bij iemand thuis afspreken. Voor hen is de plaats waar de vertelgroep samenkomt belangrijker dan voor andere leden, lijkt het.

Voor hun verteloptredens gaan de vertellers naar allerlei plekken. Meestal blijven ze in het Noorden, maar zo nu en dan wordt er een uitzondering gemaakt en reist een verteller af naar een festival of optreden in een ander deel van Nederland. Zo verzorgde Geesje een keer een optreden op een huwelijksfeest in Zeeland en gaan zij en Karin elk jaar The Amsterdam Storytelling Festival. Hiernaast zijn er voor de leden van En Public veel terugkerende optredens die altijd op ongeveer dezelfde plek gehouden worden. De verbinding met die plaats (en ook met de tijd van het jaar) is daardoor belangrijk. Zo treedt de groep elk jaar in de winter op in hetzelfde museum en afgelopen jaar ook nog tijdens de zomer. Ook reizen ze met een deel van de groep af naar één van de Nederlandse eilanden voor verteloptredens tijdens een jaarlijks festival. Daarnaast is er in het Noorden nog een wandelroute waar En Public-vertellers elk jaar als vertellers langs de route staan. Ook houdt Dorien elk jaar een open podium in haar eigen tuin, waar ook veel van de leden heengaan. Als laatste is er nog de locatie van de bevriende vertelgroep, waarmee overlap van leden is, waar ook een terugkerend verteloptreden wordt verzorgd.

Deze locaties zijn niet voor elke verteller van even veel belang. Zo gaat Jacob alleen mee naar het open podium en het winteroptreden in het museum. Over die laatste plaats heeft hij buiten het interview vaak verteld, omdat hij de winterse sfeer met allemaal lampjes erg mooi vindt. Ook Andrea vindt het optreden in dat museum bijzonder leuk, ze noemde het zelfs als reden om lid te blijven van de vertelgroep:

Dan ga je naar [het museum] en dat vind ik toch altijd heel gezellig, [...] Ik doe het niet hoor, ik vertel er niet, maar goed ik... We hebben ook wel gehad dat mensen zich op moesten geven, dat groepen begeleid werden van [de ene plek] naar [de andere, dus dat [...] vond ik ook leuk.

Ondanks dat Andrea niet meer optreedt met verhalen, vindt ze deze plaats toch erg de moeite waard. Dit optreden vanuit de groep is voor haar waardevol omdat ze op een andere manier kan bijdragen, iets dat niet alleen de waarde van een verbinding met deze plaats en tijd in het jaar laat zien, maar ook een manier van verbinden met anderen (publiek en de vertelgroep) en voor haar een bevestiging kan zijn van wie zij is als persoon en lid van En Public.

Voor Dorien is de plaats van het open podium dat zij organiseert specifiek relevant. Het is namelijk in haar eigen tuin:

[Ik ben] begonnen met één keer per jaar in ieder geval een middag bij mij thuis in de tuin. En toen werd mijn man erg ziek en toen heb ik het vijf jaar een beetje nou stilgezet en eigenlijk sinds een jaar ben ik wel weer dat ik de concentratie ook een beetje heb, wel weer begonnen. Dus ik hoop wel weer wat in [mijn woonplaats] op te zetten.

Het open podium in haar tuin is niet het enige dat Dorien in haar woonplaats opgezet heeft. Voordat ze begon met dit evenement, was ze organisator van een open podium dat midden in die plaats plaatsvond. Pas toen dit niet meer plaatsvond is ze het in haar eigen tuin gaan organiseren. Voor haar is de verbinding tussen het vertellen, haar woonplaats en de plek van haar huis een waardevolle verbinding.

6.2.6 Verbinden met tijd

Door het vertellen van verhalen verbinden de leden van En Public zich op meerdere manieren met tijd. Hierbij kan het gaan om het verbinden met verschillende momenten in iemand leven, zowel verleden, heden als toekomst. Daarnaast is er een verbinding met de tijd in de vertelde verhalen en met de momenten waarop de verhalen worden verteld (relatie met verbinden met plaats).

6.2.6.1 Tijd en het leven van de verteller

De vertelde verhalen kunnen een verbinding leggen met een bepaalde periode of gebeurtenis in iemands leven. Dit kunnen dan waargebeurde of zelf meegemaakte verhalen zijn. De Tweede Wereldoorlog heeft, zoals hierboven beschreven is, grote indruk gemaakt op Nellie. Over deze periode van haar leven, waar zij zowel positieve als negatieve herinneringen aan heeft, vertelt zij dan ook vaak verhalen. Dit hangt samen met dat zij het oudste lid van de vertelgroep is en als enige die oorlog heeft meegemaakt (relatie met bevestigen). Andere vertellers stellen haar verhalen vaak op prijs en moedigen haar aan er over te vertellen (verbinden met anderen). Huidige gebeurtenissen roepen eveneens soms verhalen op, waarin een verbinding is tussen vroeger en zo. Zo vertelde ze eind december een verhaal over waarom de kerstperiode haar elk jaar weer aan de bevrijding na de oorlog doet denken. De lampjes die in de periode voor kerst overal hangen doen haar denken aan de vrolijke lampjes die toen opgehangen werden. De verbinding met tijd is dan ook de verbinding met de ervaringen van de verteller in die periode. Zo vertelde Karin eens een verhaal over de keer dat zij koningin Beatrix ontmoette, een gebeurtenis die veel indruk op haar had gemaakt. Door het vertellen van het verhaal, door de verbinding met die periode, kan de verteller een ervaring delen.

Andere vertellers kiezen niet zozeer voor waargebeurde of zelf ervaren verhalen, maar voor verhalen die ze eerder in hun leven ook al kenden. Zo heeft Geesje al meerdere keren een fabel verteld van Jean de La Fontaine, De Krekel en de Mier, met als moraal: wie niet werkt, zal niet eten. Hierbij had ze zich dan verkleed als de krekkel met een hoge hoed, een jas van een rokkostuum en een kunstig gemaakte viool. De laatste keer dat ze dit verhaal vertelde lichtte ze toe dat ze de verhalen van deze schrijver graag vertelde omdat die haar in haar jeugd werden voorgelezen. Na het vertellen van dat verhaal en deze uitleg vertelde ze echter een modern verhaal dat volgens haar een vergelijkbaar thema had, maar een ander soort afloop en een moraal die gaat over het genieten van het leven. Waar Geesje het verhaal van La Fontaine nog steeds mooi vindt en graag vertelt, sprak de afloop van het moderne verhaal haar nu meer aan. Beide verhalen leggen daardoor een verbinding met een periode van haar leven, de ene met haar jeugd en de ander met het heden.

Het vertellen van verhalen kan vertellers ook nieuwe ervaringen geven die op hun beurt structuur geven aan het leven van de verteller. Geesje beschrijft dit als hoogtepunten:

Er is in mijn leven, dat is altijd de geschiedenis van de afgelopen twintig jaar, wel vaker eens even een hoogtepuntje en nou vind ik dat [het festival op het eiland] weer eens de laatste vijf jaar wel het hoogtepunt. [D]us daarvoor was het ook wel ja, [vertellen aan kinderen in het ziekenhuis], dat jaar. En hè, dus ik heb wel vaker wat pieken gehad van o nou ja en ook nou ja, dat zo'n vrouw dan ineens vraagt dat ik Piggelmee wil doen op haar verjaardag, omdat ze dat een keer zag, dat vind ik wel een soort slagroomtoefje op de taart, zoiets, hè, als symboliek, ja.

In dit citaat praat Geesje over voor haar bijzondere vertelervaringen, optredens, die voor haar de afgelopen twintig jaar structuur bieden in haar leven en haar bijzondere ervaringen bezorgen. Hier zit een verbinding met het verleden en heden, maar in het interview leidde dit ook tot een blik op de toekomst. Ze ziet dit als haar persoonlijke geschiedenis, maar ook als een soort voorspelling: er komt waarschijnlijk nog een hoogtepunt. Zo wordt er binnen het vertellen van verhalen op verscheidene manieren een verbinding gelegd met periodes in het leven van de verteller.

6.2.6.2 Tijd in verhalen: 'Er was er eens...'

De verhalen die verteld worden bevatten vaak een verbinding met (een bepaalde) tijd. Zo zijn er door de vertellers geschiedenisverhalen verteld, zoals Geesjes verhaal over het Kinderwetje van Van Houten en Jacob die een verhaal verteld over het vroegere leven van Brigitte Bardot. Hierdoor leggen de vertellers een verbinding met een historische tijd.

Een veel grotere groep verhalen is niet werkelijk historisch, maar heeft wel die suggestie in zich. De meeste sprookjes, mythe, sagen en legenden volgen namelijk een verhaalstructuur die ze in het verleden situeert: 'Er waren eens een koning en een koningin die geen kinderen konden krijgen', wat het begin is van het verhaal getiteld Rafelkap dat ik zelf vertelde bij het winteroptreden in het museum. Vaak eindigt een dergelijk verhaal met een vorm van 'En ze leefden nog lang en gelukkig', waarin een verwijzing zit naar de toekomst in het verhaal. Zelf besloot ik het Rafelkap-verhaal niet te laten eindigen met deze zin, maar met 'En zo beleefden de twee prinsessen nog vele avonturen'. Deze manier van plaatsing in de tijd is soms een manier om een huidige situatie uit te leggen of te verklaren, zeker als het gaat om volkslegendes. Zo vertelde Karin tijdens een maandelijkse avond haar verhaal over drie steenbakkers en een waterheks, dat verwijst naar de ruïne van een kasteel die nu nog staat. Dit was het verhaal dat

ze tijdens de wandelweedaagse had verteld, waarbij ze aansloot bij het historische thema van dat evenement. Waar veel van deze legendes niet historisch correct zijn, roepen ze vaak wel een beeld op van een bepaalde periode die de verteller aanspreekt. Karin vertelt bijvoorbeeld vrij vaak legendes en sprookjes die zich in veel vroegere tijden afgespeeld hebben en verkleedt zich daar ook vaak bij. Het (fictieve) historische karakter, de tijd van deze verhalen, is iets waar zij zich graag op allerlei manieren mee verbindt.

6.2.6.3 Tijd van het vertellen

Voor de leden van En Public is het vertellen verbonden met de tijd van de vertelmomenten en dit zijn met name de maandelijkse avonden en de optredens. Door het jaar heen zijn er verschillende, jaarlijks terugkerende, optredens. Sommigen van deze optredens doen ze buiten de groep, zoals Onno die elk jaar een midzomeroptreden heeft met twee andere vertellers, waar hij zelf harp speelt. Daarnaast zijn er vertelmomenten waar de vertelgroep samen optreedt of heengaat. Aan het begin van de zomer is er het open podium bij Dorien thuis, in de zomer is het optreden op één van de eilanden en in de winter het optreden in het museum.

Deze vertelmomenten zijn altijd in dezelfde periode van het jaar, waardoor ze jaarplanning van de vertelgroep beïnvloeden. Wanneer de vertellers ergens optreden, dan oefenen ze dat meestal van tevoren tijdens de maandelijkse avond die daaraan voorafgaat. Daardoor geven de optredens ook invulling aan de maandelijkse avonden. Plus, het vertellen zijn en lid zijn van de vertelgroep bepaalt zo deels de individuele jaarplanning van elk lid. Dit levert dan op meerdere manieren een invulling van het leven van de verteller op. Niet alleen de maandelijkse avonden en optredens vragen tijd van de vertellers, ook alle voorbereidingen nemen tijd in beslag. Daarnaast zijn er nog andere vertelmomenten, zoals festivals en andermans optredens, die leden bezoeken. Hierin zit wel verschil tussen de leden. Zo omschrijven Nellie en Karin het vertellen als levensinvulling, al gaat het in beide gevallen om meer dan alleen de letterlijke tijd die het inneemt. Nellie zei: 'Het vult mijn leven, [...] anders zit je maar achter de geraniums'. Jacob, een verteller die zelf niet meer vertelt buiten de maandelijkse avonden, ziet het als een 'bezigheid' die niet veel tijd in beslag neemt, enkel 'één keer in de maand op een bepaald, op een bepaalde avond'. Zelf treedt hij niet op als verteller, wat maakt dat hij wekelijks of maandelijks minder tijd besteedt aan vertelactiviteiten. Al bezoekt hij ook andere terugkerende optredens van de groep.

Veel van de leden zijn (bijna) met pensioen en hebben meer tijd te besteden aan culturele activiteiten. De cultuurparticipatieve praktijk van het vertellen is zogezegd letterlijk een levensinvulling, omdat het de tijd van het leven vult met activiteiten die mensen aanspreken. Hierin is een duidelijke relatie tussen de verbinding met tijd en het bevestigen van het zelf door het de vertelactiviteiten.

6.3 Reguleren: 'ik gebruik het om...'

Het verhalen vertellen leidt tot bepaalde effecten, zowel bij de verteller zelf als bij anderen zoals het publiek: het vertellen wordt gewaardeerd, het verhaal wordt leuk gevonden, of juist shockerend. Die effecten kunnen vervolgens gebruikt worden om zowel de verteller als anderen te reguleren: het publiek iets te leren bijvoorbeeld, het publiek op een andere manier naar de wereld laten kijken, of zelf angst te overwinnen in het spreken voor een groep

6.3.1 Streven naar effect: mijzelf en het publiek vermaken

Een goed voorbeeld van de effecten die optreden door het verhalen vertellen is de vrolijke stemming die een optreden voor een enthousiast publiek oplevert voor zowel verteller als publiek. De verteller voelt zich goed over zichzelf, door de positieve reactie van het publiek; dit zorgt ook voor bevestiging van de verhalenverteller (zie 6.1.), en kan bewust worden ingezet zodat verhalen vertellen gebruikt wordt als regulatie (zie onder). Daarnaast is er een verbinding met het publiek die als prettig kan worden ervaren. Dit is ook te zien in Geesje die vertelt over het plezier van vertellen:

Ik merk dat ik zelf heel graag mensen vermaak met humor. Dus dat ik het leuk vind om ze aan het lachen te krijgen, bij wat ik doe. Dus ja, dan is het eigenlijk helemaal niet zo'n hoog doel, want het is voor de leuk.

Geesje geeft hier aan plezier te halen uit het vermaken van haar publiek. Dit kan dan leiden tot de verteller die geniet van het vertellen van dit verhaal en het publiek dat geroerd is. Overigens hoeft het vermaken van het publiek niet uitsluitend te berusten op positieve of grappige verhalen. Vermaken kan ook bestaan uit het teweegbrengen door de verteller van een ander effect, zoals schrik, verontwaardiging of zelfs angst. Zoals bij een verhaal dat Andrea graag vertelt: "Nou en dan vind ik dat leuk, dat die mensen echt helemaal, o! Helemaal verschrikt kijken, van: wat is dit een erg verhaal." In dit geval is het publiek geschrokken, een effect waar Andrea op haar beurt weer van geniet.

6.3.2 Reguleren van anderen: een boodschap overbrengen

De effecten die optreden door het verhalen vertellen kunnen door de verteller bewust gebruikt worden om bijvoorbeeld een boodschap over te brengen aan zijn/haar publiek. Hierbij heeft de verteller bewust het doel om bijvoorbeeld de mening van mensen te veranderen, middels het vertellen van een verhaal. De mensen in het publiek worden dan gereguleerd. Hoe dit dan kan gaan vertelde Karin in relatie tot haar favoriete verhaal:

Ik vind het het leukst om echt voor een publiek op te treden en mijn verhalen echt te delen. En ik bedoel, ik ben absoluut niet dat ik met een vingertje mijn verhaal [...] mijn verhaal wil vertellen, maar er zit soms toch wel een soort van boodschap in een verhaal verstopt en nou, dat vind ik dan toch wel mooi en belangrijk. Een verhaal is bijna nooit alleen maar zomaar een verhaal bij mij. [...] Ik heb 1 verhaal, daar heb ik ook zelfs nog een boekje van laten maken. Dat was het verhaal van een walvis en die is ooit in de 60'er jaren de Rijn [...] opgezwoomen. Iedereen was daar toen heel erg mee bezig met die walvis, van hoe vies dat water eigenlijk was en vervolgens is er toen inderdaad een besluit genomen dat dat water inderdaad maar wat schoner moest worden. [...] Ja, ik ben altijd heel erg betrokken geweest bij het milieu, ik zat echt 100 jaar geleden al bij milieugroepen en zo, alleen op een gegeven ogenblik toen zag ik wel van nou ja, niemand die luistert naar mij dus ... dit gaat mij enorm frustreren. Dus toen ben ik daar maar mee gestopt [...].

In deze citaten is het proces van reguleren te zien. Karin kiest verhalen uit over onderwerpen die haar aanspreken, iets dat haar aan het hart gaat en waar ze erg gepassioneerd over is: natuurbescherming (bevestiging). Ze wil die verhalen dan graag delen met haar publiek (verbinding met anderen). In die verhalen zitten dan een boodschap. In het verhaal over de Walvis zit een boodschap die Karin belangrijk vindt, namelijk dat mensen de rivieren schoon moeten houden om de natuur te beschermen. Ze noemt tevens dat ze al heel lang betrokken is bij de milieubeweging, maar dat ze eerder geen manier had om

de boodschap goed over te brengen. Het vertellen verhalen is voor haar de manier om dit wel te kunnen doen.

Reguleren is altijd gebaseerd op het bewerkstelligen van effecten. Het publiek wordt door de verteller eveneens vermaakt, er ontstaat een band, een verbinding tussen verteller en publiek en er ontstaat ruimte voor het overbrengen van een boodschap. Wanneer het publiek bijvoorbeeld niet aangesproken wordt door het verhaal en er geen plezier aan beleeft, dan kan de verteller wel een boodschap over willen brengen, maar dan is dat waarschijnlijk minder effectief. Hoe dit kan werken vertelde Geesje in relatie tot een favoriet verhaal:

Het was een beetje een liefdesverhaal, van zij heeft drie geliefdes, twee mannen, de ene komt in het weekend en de andere komt doordeweeks en de buurvrouw komt 's middags, want tja die anderen werken overdag. En dan had ik zo'n hart die ik openklapte met de foto's van de geliefden, maar de geliefden wisten niet van elkaars bestaan. Nou dat is voor mij altijd een topverhaal. En er zat een ouder echtpaar [bij het optreden] zó, zo fijn te lachen en te luisteren weet je, dat je denk dit vinden zij dus leuk! En daar richt ik me ook vaak op hoor, het publiek. [...] Dat verhaal, [...] dat past dan ook wel weer bij mij omdat ik een voormalig, of nog steeds wel ... even kijken hoor, nou ... ik was een hippie, om niet te zeggen dat ik nu een hippie ben, maar een beetje soms wel een beetje nou een hippie soms, hè. Maar dat ik denk nou dat sluit toch nog aan bij mijn eigen 60'er jaren en dat je daar in wilt geloven en dat het mogelijk is en zo eindigt het verhaal ook, er verandert niks alleen nu weten de geliefden van elkaars bestaan en kunnen ze leuk samen oud en nieuw vieren.

In deze citaten spreekt Geesje over een voor haar bijzonder optreden en een verhaal dat ze erg graag vertelt. De boodschap van het verhaal is dat mensen tegelijkertijd meerdere geliefdes kunnen hebben, zolang er openheid over is. Deze boodschap spreekt Geesje aan (bevestigen), omdat zij hier zelf ook in gelooft. Voor haar is het tevens een verwijzing naar de jaren zestig, een periode die zij zelf heeft meegemaakt waarin vrijere liefde als ethiek breder gedragen werd (verbinding met tijd). Het vertellen van dit verhaal maakt haar daarom blij. Daarnaast is de verbinding met het publiek, door ze te vermaken aan het lachen te maken met het verhaal, nog steeds belangrijk. Met het lachende echtpaar voelde Geesje de meeste verbinding, misschien omdat het een teken was dat zij de boodschap ook waardeerde. In elk geval maakt die verbinding en het teweegbrengen van blijdschap het aannemelijker dat de boodschap overkomt en positief wordt opgevat.

6.3.3 Reguleren van het zelf: de verworven vaardigheden gebruiken

Het leren vertellen van verhalen levert vaardigheden op die niet alleen binnen vertel situaties nuttig kunnen zijn, maar ook daarbuiten. Zo wordt het vertellen door de verteller gebruikt om iets anders te kunnen doen. Zo geven veel leden van En Public aan dat het kunnen vertellen ze meer zelfvertrouwen heeft gegeven en dat ze nu makkelijker voor groepen durven te spreken of optreden. In mijn gesprek met Onno gaf hij meermaals aan hoe belangrijk dit proces voor hem geweest is. Al sinds zijn kindertijd durfde hij nooit op het podium te staan, zoals ook in zijn vertelbiografie staat. Tegenwoordig kan hij dat wel, omdat hij dat heeft geleerd door cursussen en ervaring:

Ik zag altijd al wel, als ik lezingen zag of als ik een verhaal zag doen, dan kon ik zo zeggen: o, dat kan daar beter en dat kan daar beter. En als jij aan mij vraagt: weet jij het beter? Dan zou ik zo kunnen zeggen van: ja, dat weet ik beter. En als je zegt: kun jij het beter? Nee, dat kan ik niet, want ik ben zenuwachtig op het podium. Nou en toen was dat weg en toen had ik bij mezelf gedacht van: nou ik heb de wereld nog wel het een en ander te vertellen en nou sta ik regelmatig op het podium.

Hier beschrijft Onno dat hij nu hij verteller 'is' en niet meer zenuwachtig is wel op het podium durft te staan. Nu kan hij zijn stijl van vertellen kiezen, wat anderen verkeerd deden zelf beter doen en verhalen vertellen die hij wil delen (bevestigen, verbinden met anderen, boodschap overbrengen). Dus door te kunnen vertellen is hij een betere spreker geworden en die vaardigheid kan hij ook buiten het vertellen inzetten:

Ik geef ook heel erg regelmatig lezingen en dat is van de afgelopen 6, 7 jaar. Echt! Dus ik geef ook, ja, wat fysiotherapielezingen, meer bewegen voor ouderen, geef ik lezingen en ik geef ook wel [...] eens wat over de zorgkosten voor vrouwenverenigingen en Rotaryclubs en dat soort dingen allemaal.

Dit laat zien dat Onno de verworven zekerheid en het beheersen van het vertelambacht ook inzet om andere dingen te doen, namelijk het verzorgen van lezingen over (andere) onderwerpen die hij van belang vindt (bevestigen, boodschap overbrengen, verbinding anderen). Dit zijn dan vaak betaalde activiteiten (verbinding met materiële). Zo wordt het zelf gereguleerd door de cultuurparticipatieve praktijk van het verhalen vertellen. Ook andere vertellers gebruiken het kunnen vertellen van verhalen en zich daar zeker over voelen binnen hun (betaalde) werk. Dorien gebruikte het bijvoorbeeld in haar werk met ouderen in de thuiszorg:

Ik kan het in mijn werk ook goed gebruiken. Ik heb een keer voor een mevrouw die was [...] een beetje bokkig en zo en die kwam uit Letland. En dan zei ik, nou ik zal je een sprookje vertellen in het Russisch, zij kende Russisch, zo. Dus ik begon zo van [Russisch sprookje in het nep-Russisch]. Zo hè, zo! En op een gegeven moment keek ze me met open mond aan, keek ze me met open mond aan en zei: kan jij Pools? Zo. Ja, dat was wel heel grappig, maar iedere keer als ik daarna weer kwam moest ik een sprookje vertellen, zo. Of ze het nou snapte of niet. [...] Ja... dat was wel heel leuk.

Door het inzetten van haar vertelvaardigheden lukt het Dorien dus om een moeilijke cliënt te laten ontspannen en een goede band met haar op te bouwen (regulatie en verbinding met anderen). Zo heeft het vertellen van verhalen voor de verteller ook effect voor buiten de vertelwereld.

6.4 Samenvatting: de functies van het verhalen vertellen voor de leden van En Public in het streven naar een 'geslaagde vertelgebeurtenis'

Waarom vertellen de mensen in het onderzoek verhalen? Waarom zijn ze lid van een vertelgroep? Wat voor functie heeft het? Waarom is het van belang? Dit zijn de vragen die dit hoofdstuk over de functies van het vertellen probeert te beantwoorden. Zoals in de inleiding van dit hoofdstuk genoemd is, is er voor elk lid van En Public niet één reden om verteller te zijn en is er diversiteit in de functies die het vertellen en de vertelgroep vervullen onder de leden. Daarnaast verandert de behoefte van vertellen door de tijd heen en daarmee de vertelgroep ook, wat het hoofdstuk over ontwikkelingsprocessen (zie hfdst. 2) laat zien.

Rond het **bevestigen** van het zelf – de identiteit van de verteller – hebben we gezien dat het vertellen van verhalen en alle activiteiten die daarmee te maken hebben, raken aan wie de verteller is: het spreekt ze aan. Het kiezen van verhalen en een eigen vertelstijl is daarin voor de meeste vertellers erg belangrijk. Ze kunnen iets kiezen dat bij ze past, dat zij belangrijk vinden en dit delen met de andere leden van de groep en andere vertellers. Tegelijkertijd maakt een gerichtheid op het publiek integraal onderdeel uit van de identiteit van de verhalenverteller. Het beoordelen van de verhalen en vertelvaardigheden van anderen is een belangrijke pijler in de bevestigende functie van het vertellen. Binnen de groep gebeurt dit onder andere door het geven van feedback tijdens de maandelijkse avonden. Daarnaast vormen de vertellers een beeld van wat het vertellen van verhalen en een vertelgroep zijn of zouden moeten zijn om bij ze te passen. Hierin wordt duidelijk wie de vertellers zelf zijn en hoe er vervolgens een relatie kan zijn met de andere leden en natuurlijk met het publiek. De bevestigende functie krijgt dus vorm in een sterke verbinding tussen verteller, verhaalinhoud, verhaalstijl, en publiek (zie figuur 4).

Door lid te zijn van een vertelgroep en als verteller de wereld in te gaan, kunnen mensen een **verbinding** aangaan met de wereld. De verbinding tussen de verteller en zijn/haar publiek is daarbij erg belangrijk, begrijpelijk gezien het belang van de gerichtheid op het publiek in de identiteit van de verteller. Voor veel leden is ook de relatie met de andere leden van de vertelgroep belangrijk, zowel omdat die op de avonden het publiek vormen voor elkaar, maar ook op sociale gronden. Er wordt een verbinding met anderen gevormd die vaak ook bevestigend is voor de verteller. Deze vorm van verbinden is voor alle leden belangrijk. Daarnaast is expressie door verhalen vertellen – in het model 'de verbinding met het Mij' – voor sommige vertellers relevant. De verbinding met het hogere of schone gebeurt binnen het verhalen vertellen onder meer doordat de vertellers zich willen verbinden met het mooie in een verhaal. Daarnaast hebben vertellers soms ervaringen tijdens een optreden waarbij een soort flow lijkt op te treden, een gevoel dat vaak past bij een zeer geslaagd optreden. Het schone van een verhaal is tevens een verbinding met het verhaal als materiaal. De meeste leden van En Public genieten van het verzamelen van verhalenboeken, het lezen van verhalen, het uitzoeken van verhalen voor een optreden en het eigen maken van het verhaal. Tevens verbinden een aantal leden zich soms aan geld, al zijn de vertellers die dit echt belangrijk vonden geen lid meer van de vertelgroep.

Al deze vormen van verbinding met het materiële staan echter in een dienende rol ten opzichte van de centrale plaats die de relatie verhalenverteller – publiek inneemt. In het verbinden met de wereld door het vertellen is de relatie met plaats en tijd specifiek noemenswaardig. Vertellers leggen door de vertelactiviteiten een verbinding met verschillende plaatsten en periodes die in hun eigen leven van belang zijn geweest, zowel verleden, heden, als toekomst.

Eveneens zijn er de plaatsen en tijden in de verhalen die worden verteld. Deze verhalen worden gekozen door een verteller omdat een bepaalde plaats of historische periode ze aanspreekt, wat raakt aan de bevestigende functie van het verteller zijn. Sommige leden van En Public gaven tevens aan dat de plaats van verteloptredens bijzonder voor je is. De jaarlijks terugkeren optredens en maandelijks avonden geven ook nog letterlijk structuur aan het leven van de vertelling, het is een tijdsinvulling waar zij zich goed door voelen.

Het geheel overziende zijn er in de verbindende bewegingen die gemaakt worden in deze praktijk een aantal bewegingen die centraal staan en een aantal die meer een ondersteunende rol vervullen. De meer centrale verbindingen staan ten dienste van de realisatie van wat ik hier de 'geslaagde vertelgebeurtenis' noem: het specifieke moment waarop een verteller een verhaal vertelt aan een publiek en het lukt om verteller, verhaal en publiek sterk aan elkaar te verbinden. In een geslaagde vertelgebeurtenis spelen verschillende verbindingen een belangrijke rol. De centrale verbindende functie in de vertelgebeurtenis is die tussen de verteller en de 'ander' in de vorm van het publiek. Die verbinding vindt plaats tijdens de vertelgebeurtenis, en dus altijd op een specifieke plek en een specifiek moment. Daarmee zijn de verbindingen met tijd en plaats van het vertellen dus eveneens centrale bewegingen, waarbij de verbinding met tijd het karakter heeft van de verbinding met het moment van vertellen, het heden, het 'nu'. Ook verbinding met de inhoud van het verhaal, als een 'immateriële materiële bron', is belangrijk, precies omdat die verbinding bij kan dragen aan de kracht van de vertelgebeurtenis. Als tijd en/of plaats zoals beschreven in het verhaal kunnen worden verbonden aan bijvoorbeeld aspecten van de verteller (zoals het persoonlijke verleden of de persoonlijke plaats van herkomst) of aspecten van de vertelplek (zoals het karakter van die plek of de geschiedenis van die plek) kan de vertelgebeurtenis aan kracht winnen, en dit wordt dan ook heel specifiek als techniek ingezet.

Er wordt dus in het verhalen vertellen gestreefd naar het scheppen van een geslaagde vertelgebeurtenis waarin verteller en publiek zich aan elkaar verbinden en de verteller daarbij heel bewust probeert tijds- en plaatsaspecten van zowel het verhaal als het vertelmoment en de vertelplek in lijn met elkaar te brengen. Andere vormen van verbinding hebben daarin een meer dienende rol: verbinding met het materiële in de vorm van bezit van boeken of verdienen van geld bijvoorbeeld, is van belang voor zover het uiteindelijk ten dienste staat van de kracht van de vertelgebeurtenis; verbinding met het Mij (zelfexpressie) lijkt van minder belang te zijn; en verbinding met anderen dan het publiek (bijvoorbeeld met vertelgroepleden of met andere vertellers) staan vooral in het teken van het bevorderen van de kracht van de vertelgebeurtenis.

Een geslaagde vertelgebeurtenis kan worden ervaren als een bijzonder moment waarin sprake is van een soort 'flow'. Dit is wellicht te beschouwen als een vorm van verbinding met 'het hogere', maar die heeft niet per se een esthetisch-artistiek karakter. Over de esthetische kwaliteit van verhalen wordt wel gesproken, maar toch vooral als middel om de kracht van de vertelgebeurtenis te versterken.

Tegelijkertijd is het evident dat de leden van de vertelgroep elk hun eigen accenten aanbrengen. Zij delen grosso modo een oriëntatie op het gestalte geven van een krachtige vertelgebeurtenis, maar de leden die zelf weinig of niet meer voor publiek vertellen lijken bijvoorbeeld de verbinding met anderen in de vorm van gewoon gezelligheid belangrijker te vinden. Dit terwijl er ook leden zijn die zich richting professionaliteit ontwikkelen of ontwikkeld hebben en voor wie bijvoorbeeld verbinding met andere vertellers, een plek innemen in de 'vertelscene', en gewaardeerd worden door wat geld te verdienen een

belangrijker rol spelen. Deze verschillen spelen een duidelijke rol in de discussies binnen de vertelgroep (zie voor voorbeelden hfdst. 7).

Het leggen van allerlei verbindingen met de wereld, middels een cultuurparticipatieve praktijk die de leden aanspreekt, heeft allerlei effecten tot gevolg, zowel voor de vertellers zelf als voor anderen, die vallen onder de brede functie van het **reguleren**. Doordat de verteller zich verbindt met een mooi of interessant verhaal dat verteld wordt in een eigen stijl tijdens een optreden voor publiek wordt zowel de verteller als het publiek vermaakt. Vaak willen vertellers ook bewust een bepaald effect teweegbrengen bij het publiek, zoals het aan het lachen maken of op andere wijze laten genieten. Soms kiezen vertellers er voor verder te gaan door te kiezen voor een verhaal dat een bepaalde boodschap bevat, die de vertellers door een verbinding met publiek willen overbrengen. Daarnaast biedt het leren en kunnen vertellen een mogelijkheid tot persoonlijke groei en kan het vertellen ook ingezet worden in andere bezigheden, zoals het uitvoeren van betaald werk. Dat lijkt echter secundair; de regulerende functies lijken vooral ingezet te worden om de kracht van het vertellen als 'vertelgebeurtenis' te versterken.

Alles overziend leidt de studie van de functies van het verhalen vertellen voor de vertellers tot het volgende beeld. Dit is een praktijk is waarin de identiteit van de verhalenverteller ontleend wordt aan een bij de verteller passende verhaalinhoud en vertelstijl (waarbij rekening gehouden wordt met tijd- en plaatsaspecten van zowel de vertelinhoud als de vertelcontext). In de identiteit van de verhalenverteller speelt daarnaast een gerichtheid op 'de ander' in de vorm van het publiek een belangrijke rol. Die gerichtheid op de ander wordt vormgegeven als een 'zachte' verbinding, waarin het publiek wordt 'meegenomen in het verhaal' maar er niet heel expliciet bedoeld wordt op het verdergaand beïnvloeden van het publiek. In vergelijking met andere vormen van cultuurparticipatie speelt de gerichtheid op schoonheid of op expressiviteit een meer secundaire rol; zij zijn vooral dienend aan het bereiken van het publiek. Als publiek, verteller en verhaal op het moment van het vertellen goed met elkaar in lijn kunnen worden gebracht is sprake van een geslaagde vertelgebeurtenis, die in zijn meest krachtige vorm kan leiden tot ervaringen van 'flow'. Het is de zoektocht naar de geslaagde vertelgebeurtenis die de leden van de vertelgroep bindt.

7. Conclusie: Waarom Verhalen Vertellen?

Daarmee zijn we aan het eind gekomen van een uitgebreide analyse van de functies die het verhalen vertellen hebben voor de leden van En Public. We hebben die functies besproken aan de hand van het model uit het theoretisch kader dat grofweg drie functies onderscheidt van cultuurparticipatieve praktijken: het bevestigen van het zelf ('dit ben ik'; identiteit); het verbinden van het zelf aan de wereld; en het, op basis van de effecten die een praktijk teweegbrengt, reguleren van zelf en anderen.

Als we dit model nog eens langslopen, is de conclusie dat waar het gaat om de bevestigende functie (de identiteit van de verhalenverteller) twee dingen tegelijkertijd van belang zijn. De verhalenverteller wordt als persoon aangesproken door het vertellen van verhalen, zowel door de inhoud van verhalen als door vertelstijlen. Maar daaraan is onlosmakelijk gekoppeld dat zowel verhaalinhoud als vertelstijl ook aansprekend moeten zijn voor het publiek. We concludeerden daarmee dat in de identiteit van de verhalenverteller de relatie met het publiek altijd zit vervat; en dat er, in termen van het model zoals dat grafisch is weergegeven, niet alleen sprake is van een bevestigende cirkel zoals die al in het model aanwezig is tussen het zelf en het verhalen vertellen, maar ook van een tweede bevestigende cirkel die loopt van de primaire bevestigende cirkel via de verbinding met de ander en het bewerkstelligen van effecten in een feedbackloop terug naar de bevestigende cirkel.

In de bespreking van de verbindende functie speelt dan ook de 'ander' – in de vorm van het publiek – een belangrijke rol. Uiteraard speelt ook de directe verbondenheid met de andere leden van de vertelgroep een rol: de vertelgroep is ook simpelweg een sociale groep waarin mensen op elkaar gesteld kunnen zijn. Maar het gaat de leden van En Public niet alleen om gezelligheid, maar vooral om het verhalen vertellen voor een publiek; en ze vormen dan ook elkaars publiek. De verbinding met het zelf door publieke expressie daarvan neemt wel een belangrijke plek in, maar is ondergeschikt aan de verbinding met het publiek. Immers, het verhalen vertellen voor een publiek – de expressie van het zelf door het optreden als verteller – neemt een centrale rol in in de identiteit van de verhalenverteller. Verbinding met het materiële en het schone nemen een specifieke rol in: het verhaal als 'immateriële materiële bron' is belangrijk, verhalenboeken en geld verdienen zijn echt hulpbronnen, en hetzelfde geldt voor schoonheid en bijvoorbeeld religiositeit: zij zijn relevant voor zover ze ten goede komen aan de kracht van het verhalen vertellen in de 'geslaagde vertelgebeurtenis'. De verbinding met tijd en plaats is interessant, en lijkt te verwijzen naar het erfgoedkarakter dat – op de achtergrond – in de praktijk van het verhalen vertellen een rol speelt: hoewel er nooit verwezen wordt naar de verhalenverteller als een historische figuur of naar de sociale rol van verhalen vertellen als immaterieel erfgoed, wordt er wel veel werk gemaakt van het vertellen van verhalen met een verwijzing naar tijd en plaats (van de vertellocatie, van de verteller, van het verhaal, van het publiek), en worden tijd en plaats vaak ook 'uitgelijnd' in de sfeer van het verhaal, waarbij ook de ruimte, en zelfs de vertellers zelf, in stijl kunnen worden 'aangekleed'.

In de praktijk van het verhalen vertellen en in de identiteit van de verhalenverteller neemt het publiek dus een belangrijke rol in. De bedoeling is dan ook dat verhalen vertellen leidt tot effecten op het publiek: tot vermaak, tot fascinatie, soms ook tot schrik. Deze effecten kunnen worden ingezet om het publiek te reguleren: door ze iets mee te geven, iets te leren. Deze regulatieve functie is aanwezig, maar niet heel pregnant; en ook het reguleren van het zelf – bijvoorbeeld het leren van het overwinnen van angst voor het spreken voor een groep – wordt wel genoemd maar lijkt niet de belangrijkste drijfveer voor verhalenvertellers.

Daarmee karakteriseren we de praktijk van het verhalen vertellen als een praktijk die zich eerst en vooral richt op het realiseren van de 'geslaagde vertelgebeurtenis', waarin verteller en publiek een krachtige tijdelijke relatie vormgeven met behulp van het verhaal – een verhaal dat op allerlei manieren sterk ingebed is in de context waarin het verteld wordt. Die inbedding vindt met name ook plaats door het in verband brengen van verschillende dimensies van 'tijd' en 'plaats' zoals die een rol spelen in de verteller, het publiek, de tijd en plek van het vertellen, en de verwijzingen naar tijd en plaats in het verhaal.

Tegelijkertijd waren de mensen die meededen aan dit onderzoek individuele vertellers, en daarnaast vormden zij samen de vertelgroep En Public. Zoals dit verslag heeft laten zien vervullen het vertellen van verhalen en de vertelgroep niet voor alle leden dezelfde functies. Hoe blijft de groep dan bijeen? Het antwoord hierop is dat de groep voor de huidige leden de functies die zij belangrijk vinden voldoende vervult. En Public biedt haar leden de mogelijkheid om zelf verhalen te kiezen die je aanspreken en die op jouw manier te vertellen. Deze manier van zelfbevestiging door het vertellen is voor elk lid belangrijk en de groep geeft daar meestal veel ruimte voor. Voor vertellers is het tevens belangrijk om publiek te hebben, zonder luisteraars geen verteller. Door lid te zijn van een vertelgroep is er in elk geval elke maand publiek voor het verhaal dat een verteller wil delen. Echter, ook voor de leden die twifelen of ze lid willen blijven, die het oefenen van verhalen soms minder belangrijk vinden, zijn er andere redenen om lid te blijven. Oud-leden zijn geen lid meer, omdat voor hen andere elementen van die functies van belang waren, zoals het verdienen van meer geld of meer ruimte voor andere culturele activiteiten. Zo kan het zijn dat vertelgroep En Public over een aantal jaren deels andere leden heeft, voor wie de groep deels andere functie vervuld. Dan zou er weer opnieuw onderzoek kunnen worden gedaan naar deze groep, om zo meer inzicht te krijgen in de ontwikkelingen die vertelgroepen en vertellers doormaken.

Wat ook uit het onderzoek naar voren komt is dat mensen vaak al lang op de een of andere manier bezig zijn met verhalen vertellen voordat zij toetreden tot de 'vertelscene'. Enerzijds kan dat een natuurlijk verschijnsel zijn; en de schaarse pogingen in de 'vertelscene' om kinderen en jongeren kennis te laten maken met verhalen vertellen is in dat opzicht misschien niet heel logisch. Anderzijds kan het ook zo zijn dat de 'vertelscene' en het verhalen vertellen niet heel zichtbaar zijn in het meer algemene beeld van cultuurparticipatie en cultuureducatie, en kan dat een belangrijk maatschappelijk argument zijn om er voor te zorgen dat zoveel mogelijk verschillende vormen van cultuurparticipatie – ook die vormen die nu wat meer 'onder de radar' blijven – zichtbaar zijn.⁵⁶

Tegelijkertijd is het dan wel van belang om verhalen vertellen zichtbaar te maken als datgene wat het voor verhalenvertellers is: een praktijk waarin het gaat om het vormgeven van de 'geslaagde vertelgebeurtenis'. Dat lijkt triviaal maar is het niet. Uit mijn beschrijving van de vertelscene in hfdst. 3 bleek al dat er op twee verschillende manieren gewerkt wordt aan het profileren van het verhalen vertellen. Enerzijds doen sommige partijen hun best om het verhalen vertellen als artistiek gerichte activiteit over het voetlicht te brengen teneinde zo aansluiting te vinden bij de geïnstitutionaliseerde cultuursector en daardoor ook financieringsbronnen te ontsluiten (en wellicht op termijn formele opleidingstrajecten vorm te geven). Uit mijn onderzoek blijkt dat artistieke kwaliteit wel een rol speelt in de culturele praktijk van het verhalen vertellen, maar niet de hoofdrol; artistieke kwaliteit staat ten dienste van het realiseren van een 'geslaagde

⁵⁶ Zie bijvoorbeeld de blogreeks 'Culturele praktijken in beeld' op de website van het LKCA, <https://www.lkca.nl/artikel/culturele-praktijken-in-beeld/>, geraadpleegd 5-3-2021.

vertelgebeurtenis', en de flow die dan kan worden ervaren is niet gebaseerd op het artistieke gehalte - de schoonheid of kracht van het verhaal bijvoorbeeld - maar op het in lijn brengen van verteller, verhaal en publiek in het moment zelf.

Een andere beweging in de 'vertelscene' is de beweging richt vertellen als erfgoed. Ook die beweging, die overigens veel minder pregnant aanwezig lijkt, moet met enige reserve worden bekeken. Voor de verhalenvertellers die ik onderzocht, speelt het verhaal dat de activiteit van het verhalen vertellen een historisch ambacht is, of dat verhalen traditionele artefacten zijn, een ondergeschikte rol. Ze worden wel ingezet, maar opnieuw altijd ten dienste van het realiseren van de 'geslaagde vertelgebeurtenis'.

Daarmee is de finale conclusie dat het vertellen van verhalen voor de leden van En Public vele beweegredenen kent, vele functies heeft, en vele doelen kent; maar dat het uiteindelijk gaat om het realiseren van een 'geslaagde vertelgebeurtenis'. Daarmee wordt in ieder geval één ding duidelijk: als verhalen vertellen een kunst is, dan is het vooral ook een kunst-om-de-kunst. Daarmee is het geen Kunst (met een hoofdletter) in de traditionele zin, en evenmin een zinloze vorm van tijdsbesteding, simpel vermaak, of 'gewoon gezellig'. In het verhalen vertellen wordt, zoals in elke vorm van cultuur, op een specifieke manier voor en door vertellers en publieksleden 'waarde en affect' gerealiseerd die voor hen betekenisvol is. Meer legitimatie heeft een praktijk niet nodig.

Bibliografie

- Alheit, P. (2008) *The narrative interview: Introduction*. Working paper 8. Bremen: Universität Bremen
- Berg, E. van den (2010). Kunstbeoefening in informele verbanden. In A. van den Broek (Red.), *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd* (pp. 209-240). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Bisschop Boele, E. (2021). Inleiding: Over waarde en dialoog. *Cultuur+Educatie* 58, 6-26.
- Bisschop Boele, E. (2017). *Op zoek naar de betekenis van cultuurparticipatie*. Oratie. Utrecht: LKCA.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing grounded theory: A practical guide*. London: Sage.
- Eijck, K. van & Bisschop Boele, E. (2018). Van de canon en de mug: Een inventarisatie van inzichten rondom de culturele niet-bezoeker. Notitie geschreven in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur & Wetenschap. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2018/09/30/van-de-canon-en-de-mug-een-inventarisatie-van-inzichten-rondom-de-culturele-niet-bezoeker>, geraadpleegd 5-3-2021.
- Evrard, Y. (1997). Democratizing culture or cultural democracy? *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 27(3), 167-175.
- Meder, T. (2016), *De staart van de pauw: Onderzoek naar variatie en continuïteit in betekenis, vorm en functie van het volksverhaal*. Oratie. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Meder, T. & Venbrux, E. (2000). Vertelcultuur. In Dekker, T., Roodenburg, H. & Rooijakkers, G. (red.), *Volkscultuur: Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (pp. 282-336). Nijmegen: Sun, 317.
- Meyer, C. & Schareika, N. (2009). *Participant audition: Audio-recording as ethnographic method*. Working Papers nr. 101. Mainz: Johannes Gutenberg-Universität, 10.
- Slangen, T. (2021). Er was eens... een groep verhalenvertellers. *Cultuur+Educatie* 58, 27-42.
- Slangen, T. (2021). Ik vertel, jij vertelt, wij vertellen. <https://www.lkca.nl/artikel/ik-vertel-jij-vertelt-wij-vertellen/>, geraadpleegd 18-2-2022.
- Stevenson, D. (2019). Cultural participation policies; A poverty of ambition. <https://howlround.com/cultural-participation-policies>, geraadpleegd 5-3-2021.
- Woo, B., Rennie, J. & Poyntz, S. (2015). Scene thinking. *Cultural Studies* 29(3), 285-297.
- Zeijden, A. van der & Adriaanse, L. (red.) (2018). *Immaterieel erfgoed als proeftuin van een mondialiserende samenleving*. Kennisagenda 2017-2020 Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Arnhem: Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed.

Bijlage I: Vertelde verhalen tijdens het veldwerk

Karin:

- een graaf, zijn dochter en een helderziende man (lang verhaal, ingekort van een boek van 100 pagina's naar een verhaal van 20 minuten verteltijd)
- een reus met acht hoofden en een bij
- een mier en een graankorrel
- een man die denkt dat hij kikkers in zijn buik heeft (gebaseerd op een luisterboek dat ze luisterde)
- de prinses en de kikker (alternatieve versie waarbij de prinses kikkerbiljetjes eet die avond)
- drie zonen van een stenenbakker en een waterheks
- een ontmoeting met koningin Beatrix in Amsterdam (anekdote)
- een vrouw in Italië, vreemdgaan en eerlijkheid

Onno:

- een wijze pad en een familie mollen
- kikkerliefde
- verteller van kerstverhalen die door God tot de orde wordt geroepen
- Bonifatius, de duivel en een boerenmeid
- een eendagsvlieg (een combinatie van een verhaal van Godfried Bomans met een beetje Dickens eraan toegevoegd)
- Zwarte Rolf, een Viking-rover en hoe hij en zijn bemanning worden verslagen door de vrouwen van een dorp (Friese legende)

Nellie:

- een Joodse slager in een dorp (zelfgeschreven/aangepast verhaal)
- een rups en een vlinder (zelfgeschreven gedicht)
- een echtpaar dat voor het eerst op vakantie gaat en erna nog op bezoek gaat bij de mensen die ze op die vakantie hebben leren kennen
- een Viking die verliefd wordt op een vrouw in een klooster
- een boogschutter die voor een tsaar werkt en allerlei idiote opdrachten voor hem moet uitvoeren
- herinneringen aan de tweede wereldoorlog en de bombardementen in Enschede waar ze als kind woonde (biografisch verhaal)

Andrea:

- een bezoek aan het ziekenhuis vanwege een diepe snee in haar vinger (anekdote)
- een sterke vrouw die soms ook kwetsbaar wil zijn (voorgelezen uit boek Annie M. G. Smid)

Geesje:

- een sprinkhaan en mieren
- jonge vrouw die vlak voor kerstmis tijdens een vlucht met een vliegtuig een romantische ontmoeting heeft met iemand in het vliegtuig
- hoe ze was opgegroeid met de allegorische dierenverhalen van La Fontaine en wat ze daarvan had geleerd, waarna ze een verhaal over een krekkel en mier voorlas uit het boek
- twee broers waarvan de een de ander altijd financieel uit de brand moet helpen (gecombineerd met voorlezen van verhaal over krekkel en mier, waarbij het tweede verhaal een verrassende wending nam)
- het kinderwetje van Van Houten
- de Germaanse god Loki, andere goden, een adelaar en reuzen
- haar verbondenheid met Groningen, Friesland en Drenthe, gecombineerd met een verhaal/mop over de Sonnema's (Berenburgmerk) en de Bokma's (Graanjenever), beide Friese dranken

Dorien:

- een mug die naar een strand toe wil
- een fluitspeler die als hij speelt iedereen kan laten dansen
- een boer genaamd Kjeld, een koning en een appelpitje

Jacob:

- anekdote over een patiënt tijdens zijn co-schappen
- het levensverhaal van een bekende actrice (non-fictie zonder duidelijke verhaalstructuur)

Verhalen onderzoeker:

- Waarom bomen niet meer kunnen praten
- Een schrijver en zijn kat die bezoek krijgen van twee heksen
- Een eenzame Russische man ergens hoog in de bergen, die een vrouw genaamd Olga probeert te verleiden, na het verhaal volgde een lied over Olga en deze man
- Rafelkap, een stoere prinses die haar zus redt van trollen

